ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΩΝ "ΑΘΗΝΩΝ,,

ΕΤΟΣ Γ' ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1910 ΑΡΙΘ. 4

ΝΕΟΙ ΒΑΣΙΛΕΙΣ

Η ΝΕΑ ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΑΣ ΜΑΡΙΑ

Ο ΝΕΟΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ε'

Ιστορικαι Σελιδες

366 ΣΠΟΥΔΑΙΑ ΣΥΜΒΑΝΤΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

['Από Χριστοῦ μέχρι σήμερον]

ΑΠΡΙΛΙΟΣ

92.— Τῇ 1 'Απριλίου 1841. — 'Απόβασις τοῦ Μαχμοὺτ Πασσᾶ μὲ χιλίους πεντακοσίους στρατιώτας πρὸς κατάπνιξιν τῆς ἐπαναστάσεως. (Χρονολ. Πίναξ Σταματάκη)

93. — Τῇ 2 'Απριλίου 1823.—"Αλωσις τῆς Καντάνου ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν καὶ φόνος χιλίων ἐνακοσίων ὀθωμανῶν, ἐν οἷς ὁ διαβόητος Καούρης. (Χρον. Πίν. Σταμ.) 'Ο Κριτοβουλίδης σημειοῖ τὸ γεγονὸς τοῦτο εἰς τὴν 6 'Ιουνίου 1823.

94.— Τῇ 3 'Απριλίου 1299. — 'Υπεγράφη ἐν 'Ηρακλείῳ ἡ μεταξὺ τοῦ Δουκὸς τῆς Κρήτης Βιδὰλ Μιχαὴλ καὶ τοῦ 'Αλεξίου Καλλιέργη πραγματικὴ συνθήκη ἐκ τριάκοντα καὶ τριῶν ἄρθρων, κατόπιν δεκαετοῦς ἐπαναστάσεως. οὖσα πάντη διάφορος τοῖς ἐν τοῖς 'Ιστορικοῖς Σκηνογραφήμασι» τοῦ Ζαμπελίου περιλαμβανομένης.(Συνθήκη 'Ενετῶν καὶ Καλλιέργου ὑπὸ Στεφ. Ξανθουδίδου.)

95 — Τῇ 4 'Απριλίου 1824. — 'Εξανδραποδισμὸς ἄνω τῶν πεντακοσίων γυναικοπαίδων εἰς τὸ σπήλαιον τοῦ Σελύνου. ὑπὸ τοῦ Χουσεὶν Μπέη. (Χρον. Πίν. Σταμ.) 'Ο Κριτοβουλίδης ἀναφέρει, ὅτι ἦσαν ἑξακόσιοι περίπου ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδία, ὅτι ἐφώρμησαν κατ' αὐτῶν οἱ Τοῦρκοι καὶ ἀπεκρούσθησαν κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τῶν ἐκεῖ εὑρεθέντων τεσσαράκοντα ὁπλοφόρων καὶ ὅτι ἐπὶτέλους ἄλλοι ἐφάγησαν, ἄλλοι ριπτόμενοι εἰς τὴν θάλασσαν ἵνα σωθῶσιν ἐπνίγησαν καὶ οὕτως ἐξωλοθρεύθησαν μέχρις ἑνός.

96.— Τῇ 5 'Απριλίου 1662. — (Τῇ 17 'Απριλίου 1664 κατὰ τὴν Νεοελ. Φιλολ. Σάθα.) 'Ετελεύτησεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ Πρωτοσύγγελλος καὶ 'Ιερομόναχος τῆς Μεγάλης 'Εκκλησίας Μελέτιος Συρίγος, ἀνὴρ ἐξόχου παιδείας καταγόμενος ἐξ εὐγενοῦς οἰκογενείας τοῦ 'Ηρακλείου ('Ορθόδ. 'Ελλὰς), δραπετεύσας ἐκ Κρήτης, διότι κατεδικάσθη ἐρήμην εἰς θάνατον, ὡς ταραξίας διεγείρων τὸ ἐθνικὸν φρόνημα τῶν συμπατριωτῶν του. (Νεοελλ. Φιλολ. Σάθα.)

97.— Τῇ 6 'Απριλίου 1826. — 'Απέλευσις τοῦ Τομπάζη ἐκ Κρήτης. ('Απομν. Κριτοβουλίδου καὶ 'Ιστορία Σφακίων.) 'Ο Σπυρ. Τρικούπης ἀναφέρει εἰς τὴν ἱστορίαν του, ὅτι τὴν 6 'Αρριλίου 1824 ἐξέδωκε προκήρυξιν νὰ ἐγκαρτερήσωσιν οἱ Κρῆτες εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ τὴν 12 ἀνεχώρησε διὰ τοῦ 'Ελληνικοῦ πολεμικοῦ «Τερψυχόρη» εἰς Μονεμβασίαν.

98.— Τῇ 7 'Απριλίου 1867. — Πεισματώδης μάχη εἰς Τύλισσον, περὶ ἧς γράφει ὁ Σκινερ ὡς αὐτόπτης «αἱ ζημίαι τῶν ὀθωμανῶν. ἂν καὶ ἦσαν ἀμφισβητήσιμοι περὶ τοῦ ποσοῦ βεβαίως ἦσαν πολλῷ ἀνώτεραι τῶν ἐπαναστατῶν». (Σκληραγωγίαι ἐν Κρήτῃ).

99.— Τῇ 8 'Απριλίου 1836 — 'Η 'Αγγλία, Γαλλία καὶ Ρωσσία δι' ὑπομνήματος πρὸς τὴν 'Υψηλὴν Πύλην ἀνακοινοῦσιν αὐτῇ, ὅτι «αἱ δυνάμει τῶν ὑποχρεώσεων, ἃς ἀπὸ κοινοῦ συνωμολόγησαν, ἐγγυήθησαν εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Κρήτης καὶ τῆς Σάμου, ἐκτὸς τῆς ἀσφαλείας κατὰ πάσης οἱασδήποτε ἀντιδράσεως λόγῳ τοῦ μέρους, τὸ ὁποῖον ἤθελε λάβει εἰς τὰ προηγούμενα περιστατικά, ὡρισμένους κανονισμοὺς, οἵτινες ἀναμιμνήσκοντες τὰ ἀρχαῖα αὐτῶν προνόμια καὶ παραχωροῦντες ἐκεῖνα ἅτινα ἡ πεῖρα ἤθελε ἀποδείξει ὡς ἀναγκαιοῦντα αὐτοῖς θὰ προσέφερον εἰς τοὺς λαοὺς τούτους προστασίαν δραστικὴν ἐναντίον τῶν αὐθαιρέτων καὶ καταπιεστικῶν πράξεων». (Χειρογρ.)

100.— Τῇ 9 'Απριλίου 1905. — Οἱ Πρόξενοι τῶν τεσσάρων Προστατίδων Δυνάμεων ἀνακοινοῦσιν ὅτι «εἶναι ἐντεταλμένοι παρὰ τῶν Κυβερνήσεών των νὰ ὑπομνήσωσιν, ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν ἐν ταῖς ἐνεστώσαις περιστάσεσι νὰ τροποιηθῇ τὸ πολιτικὸν καθεστὼς τῆς Νήσου Κρήτης. (Νέα "Ερευνα).

101— Τῇ 10 'Απριλίου 1830. — Ζώγρησις τοῦ ἀρχηγοῦ Ν. Μαλικούτη εἰς Πλάτανον τῆς Γορτύνης, ἔνθα συνήφθη ἡ τελευταία μάχη τῆς δεκαετοῦς κρητικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821,καὶ καὶ θανάτωσις αὐτοῦ διὰ πολυειδῶν βασάνων ἐντὸς τῆς πόλεως 'Ηρακλείου (Χρονολ. Πίναξ Σταματάκη.)

102. — Τῇ 11 'Απριλίου 1909. — 'Ο ἐν Κωνσταντινουπόλει «τουρκικὸς πατριωτικὸς σύνδεσμος» διετύπωσε τὰς ἀκολούθους ἀπαιτήσεις περὶ Κρήτης : 1 — 'Η Κρήτη νὰ κατασταθῇ αὐτόνομος πολιτεία ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου, ν' ἀποπεμφθῇ δὲ ἐκ τῆς Νήσου ὁ "Υπατος 'Αρμοστὴς τῶν Δυνάμεων καὶ ν' ἀποκατασταθῇ χρῆσις τῆς Κρητικῆς σημαίας. 2.— Νὰ διορισθῇ Γενικὸς Διοικητὴς, ὅστις εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι Κρὴς πολίτης, ἔστω δὲ καὶ ὑπήκοος ξένης Δυνάμεως,ἀλλ' ὄχι "Ελλην. 3 Νὰ καταληφθῇ ἡ Σούδα ὑπὸ τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ μεταβληθῇ ὁ λιμὴν αὐτῆς εἰς βάσιν ἐπιχειρήσεων τοῦ τουρικοῦ στόλου. 4. — Νὰ καθιερωθῇ πλήρης ἰσότης μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν καὶ τῶν Μωαμεθανῶν ἐν Κρήτῃ. 5. — Νὰ δοθῶσιν ἐγγυήσεις διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς καὶ τῆς τιμῆς τῶν Μωαμεθανῶν ὡς καὶ τῶν κτημάτων των, 6— 'Η Κυβέρνησις νὰ μεριμνήσῃ περὶ παλινοστήσεως τῶν τουρκοκρητῶν. 7 — Ν' ἀνοικοδομηθῶσι τὰ τεμένη, ὀθωμανικὰ σχολεῖα καὶ ἄλλα θρησκευτικὰ καθιδρύματα δαπάναις τοῦ προϋπολογισμοῦ τῆς Κρήτης. 8—Νὰ παρασχεθῇ τὸ δικαίωμα τῆς ἐπεμβάσεως τῶν ἐν Σούδᾳ ναυτικῶν ἀγημάτων τῆς Τουρκίας ἐν περιπτώσει καθ'ἣν ἡ Κρητικὴ πολιτοφυλακὴ ἀποδειχθῇ ἀνεπαρκὴς πρὸς τήρησιν τῆς δημοσίας τάξεως. 9.— Νὰ καταργηθῇ τὸ προσωρινὸν τελωνειακὸν καθεστώς. 10. — Νὰ ἐξωσθῶσιν ἐκ Κρήτης οἱ πρωτουργοὶ τῶν ταραχῶν. 11. — Ν' ἀμνηστευθῶσιν οἱ πρωτουργοὶ τῶν ταραχῶν ἐν περιπτώσει ἐγκαίρου ὑποταγῆς. ('Υψηλὰ Λευκὰ Ὄρη).

103.—Τῇ 12 'Απριλίου 1841.— Σύστασις προσωρινῆς Διοικήσεως τῶν 'Ελλήνων Κρητῶν εἰς Βουλευτικὸν καὶ 'Εκτελεστικὸν διηρημένης. (Χρον. Πιν. Σταμ.)

104.—Τῇ 13 'Απριλίου 1905.—«'Η Βουλὴ τῶν Κρητῶν ἐμμένουσα εἰς τὸ περὶ 'Ενώσεως ψήφισμά της ἐντέλλεται εἰς τὰς ὑφεστώσας στρατιωτικὰς καὶ πολιτικὰς ἀρχὰς τῆς Νήσου ἵνα προσωρινῶς καὶ μέχρι τῆς κυρώσεώς του ὑπὸ τῶν Μεγάλων προστατίδων Δυνάμεων κυβερνῶσι τὸν τόπον ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κειμένων διοικητικῶν καὶ δικαστικῶν νόμων. (Πρακτικὰ τῆς Βουλῆς τῶν Κρητῶν).

105.— Τῇ 14 'Απριλίου 1822.— 'Ηρωϊκὸς θάνατος τοῦ Γάλλου φιλέλληνος Βαλέστρα. 'Ο χρονολογικὸς πίναξ Σταματάκη σημειοῖ ἐσφαλμένως τὴν 20 Μαρτίου, ἀντὶ νὰ σημειώσῃ, ὅτι τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀφίκετο ὁ Βαλέστρας εἰς Λουτρόν. 'Ο Κριτοβουλίδης προσθέτει, ὅτι εἰς τὴν μάχην ἐκείνην, τὴν συναφθεῖσαν ἔξωθι τῆς πόλεως Ρεθύμνης, ἀπωλέσθησαν ὀγδοήκοντα χριστιανοὶ κατὰ τὴν ὀπισθοχώρησιν, ἐν οἷς ὁ Κόκκινος Χῖος ὑπασπιστὴς τοῦ Βαλέστρα καὶ ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἐκόμισαν ἐν θριάμβῳ τὴν κεφαλὴν τοῦ Βαλέστρα εἰς Ρεθύμνην, ἔνθα ἐθανάτωσαν ἅπαντας τοὺς ζωγρηθέντας.

106.—Τῇ 15 'Απριλίου 1905.—Σύγκρουσις χωροφυλάκων καὶ πολιτῶν εἰς Βουκολιὲς τῆς Κισσάμου, καθ' ἣν ἐφονεύθησαν καὶ ἐτραυματίσθησαν εἰκοσιοκτὼ ἑκατέρωθεν (Ν. "Ερευνα).

107.— Τῇ 16 'Απριλίου 1899.—'Εκυρώθη καὶ ἐδημοσιεύθη τὸ Κρητικὸν Σύνταγμα. (ἐπ. ἐφ. Κρητ. Πολ.)

108.—Τῇ 17 'Απριλίου 1375.— 'Ο Πάππας Γρηγόριος ΙΑ'. δι' ἐγκυκλίου πρὸς τὸν 'Αρχιεπίσκοπον Κρήτης Πέτρον καὶ ἑτέρους ἐνέα Λατινεπισκόπους (ἐπὶ ἐνετοκρατίας δὲν ἐπετρέπετο ἡ ὕπαρξις ὀρθοδόξων ἐπισκόπων ἐν Κρήτῃ) ζητεῖ ν' ἀφαιρεθῇ ἡ διαχείρισις τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων ἀπὸ τῶν σχισματικῶν 'Ελλήνων. ('Ιστορικὰ Σκηνογραφήματα).

109.—Τῇ 18 'Απριλίου 1887.—Φόνος τοῦ 'Αρίφη εἰς 'Αληκιανοῦ καὶ στάσις τῶν ὀθωμανῶν. 'Εκ τούτου ὠνομάσθησαν αἱ ἐπακολουθήσασαι ἀνωμαλίαι τοῦ 1887 «τὸν καιρὸν τοῦ 'Αρίφη» ἢ κρομμυδοεπανάστασις. (χειρογρ.)

110.—Τῇ 19 'Απριλίου 1900.—'Ετελέσθησαν τὰ ἐγκαίνια τῆς ἐν Χανίοις ἐκθέσεως. (Πατρὶς Χανίων).

111. — Τῇ 20 'Απριλίου 1857.—'Εξεστράτευσεν ὁ 'Ομὲρ Πασσᾶς εἰς 'Αποκόρωνα μὲ ἑξήκοντα χιλιάδας στρατόν. 'Η Κρητικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1866).

112. — Τῇ 21 'Απριλίου 1903. — 'Η Βουλὴ τῶν Κρητῶν κατὰ τὴν πρώτην συνεδρίαν αὐτῆς ψηφίζει «'Ικετεύει τὰς Προστάτιδας Δυνάμεις ἵνα εὐδοκήσωσι ν' ἀκούσωσι τὴν δικαίαν παράκλησιν τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ συμπληροῦσαι τὸ εὐγενὲς καὶ φιλάνθρωπον αὐτῶν ἔργον διὰ τῆς ἀμέσου ἑνώσεως τῆς Νήσου μετὰ τῆς 'Ελλάδος. (Πρακτικὰ Κρητικῆς Βουλῆς).

119. — Τῇ 12 'Απριλίου 1900. — Περὶ τὰ ἑκατὸν Μέλη τοῦ ἐν 'Αθήναις περισπουδάστου Φιλολογικοῦ Συλλόγου «Παρνασσοῦ» ἐξέδραμον εἰς Χανία, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν ἐγκαινίων τῆς Κρητικῆς 'Εκθέσεως, διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀτμοπλοίου «Πέλωψ». (Πατρὶς Χανίων).

114.—Τῇ 23 'Απριλίου 1827.— 'Εφονεύθη ὁ Καραϊσκάκης ἐν Φαλήρῳ ἐπὶ Κλουταχῇ παρὰ τῷ λόφῳ τοῦ Μουσείου. Σχετικὸν δημοτικὸν ᾆσμα καταλήγει ὡς ἑξῆς :

'Εγούοι μου, ἐγούοι μου τσῆ μαυροκακομοίρας
Πλειὰ 'πὸ τριακόσιοι Κρητικοὶ αὐτὸν τὸν δρόμο [πῆρα.

('Ο Γάμος ἐν Κρήτῃ)

Τότε ἐφονεύθη καὶ ὁ Δημήτριος Μ. Κουρμούλης (Μονογραφία Β. Ψιλάκη περὶ Μ. Κουρμούλη.

115. — Τῇ 24 'Απριλίου 1858.—'Αρχὴ τῆς 'Επαναστάσεως «τοῦ Μαυρογένη». (Χειρόγρ).

116. — Τῇ 25 'Απριλίου 1868. — 'Ενδεκάωρος πεισματώδης μάχη παρὰ τὸν 'Εμπρόσγιαλον Σφακίων, βοηθουμένων τῶν Τούρκων ὑπὸ τριῶν πυροβόλων ἀπὸ ξηρᾶς καὶ τεσσάρων πολεμικῶν ἀπὸ τῆς παραλίας. 'Εφονεύθησαν τέσσαρες χριστιανοὶ καὶ ἐπληγώθησαν ἰσάριθμοι. 'Εκ τῶν Τούρκων πολλοὶ νεκροὶ καὶ τραυματίαι.

117.— Τῇ 26 'Απριλίου 1868. — Μάχη εἰς Σωματιᾶν, καθ' ἣν ἐφονεύθησαν τέσσαρες ὀθωμανοὶ καὶ ἐζωγρήθησαν δύο· ἐκ δὲ τῶν χριστια-

νῶν ἐφονεύθη εἰς καὶ ἕτερος ἐτραυματίσθη. (Χειρόγρ.)

118.—Τὴν νύκτα τῆς 26 πρὸς τὴν 27 Ἀπριλίου 1868 ὀλίγιστοι Κυδωνιᾶται καὶ Σελληνιῶται ἀνέτρεψαν διὰ πυρίτιδος τὸν παρὰ τὸ χωρίον Σκινὲ πύργον. (Χειρόγρ.).

119.—Τῇ 28 Ἀπριλίου 1878. — Ἡ Ἐπαναστατικὴ Γενικὴ τῶν Κρητῶν Συνέλευσις ἐψήφισεν ἐν Ἀράζῳ τὰ ἀκόλουθα: Ἑκάστη ἐπαρχία ἐκλέγει δεκαὲξ Πληρεξουσίους, πέντε δ' ἑκάστη τῶν τριῶν πόλεων.—Ἡ Νῆσος διατηρεῖ τὴν παλαιὰν διοικητικὴν διαίρεσιν Χανίων, Ρεθύμνης, Ἡρακλείου. Ἐκλέγονται τέσσαρες πενταμελεῖς διοικητικαὶ Ἐπιτροπαί.—Συνιστᾶται ἐν ἑκάστῃ ἐπαρχίᾳ Πρωτόδικον διαιτητικὸν Δικαστήριον, Ἐπαρχεῖον καὶ Οἰκονομικὴ Ἐφορία. Συνιστῶνται τρία διαρκῆ Στρατοδικεῖα. Καὶ ἀνατίθεται ἡ ἐφαρμογὴ τῶν ψηφισθέντων εἰς τὴν Προσωρινὴν Κυβέρνησιν. (Χειρόγρ.).

120.—Τῇ 29 Ἀπριλίου 1877.— Οἱ παρὰ τῇ Γενικῇ τῶν Κρητῶν Συνελεύσει τεσσαράκοντα καὶ δύο χριστιανοὶ πληρεξούσιοι ἐζήτησαν δι' ὑπομνήματος ἐξαίρεσιν τῆς Κρήτης ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ Συντάγματος, ἐξασφάλισιν τῆς ἰσχύος τοῦ Ὀργανικοῦ Νόμου δι' Αὐτοκρατορικοῦ Διατάγματος μὴ ὑποκειμένου εἰς ἐπιψήφισιν τοῦ ἐν Κων)πόλει Κοινοβουλευτικοῦ Σώματος καὶ περιέχοντος καὶ τὰς κατὰ τὸ 1876 ὑποβληθείσας ὑπὸ τῶν χριστιανῶν τροποποιήσεις, ἔτι δὲ ν' ἀναθεωρῇ καὶ συμπληροῖ τὸν Ὀργανικὸν Νόμον μόνη ἡ πλειονοψηφία τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως. (χειρόγρ.)

121.— Τῇ 30 Ἀπριλίου 1881.— Ἐν ἐκθέσει αὐτῆς ἡ ὑπὸ τῆς Γενικῆς Διοικήσεως Κρήτης συστᾶσα εἰδικὴ ἀνωτέρα ἐπιτροπεία ὑποβάλλει τὸ πόρισμα τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς ἐκκαθαρισάσης τίνα εἶνε βακουφικὰ χωρία ἐν Κρήτῃ. (Ἐπίσ. Ἐφημ. Κρήτη φ. 626).

Γ. Ἰακ. Καλαϊσάκης

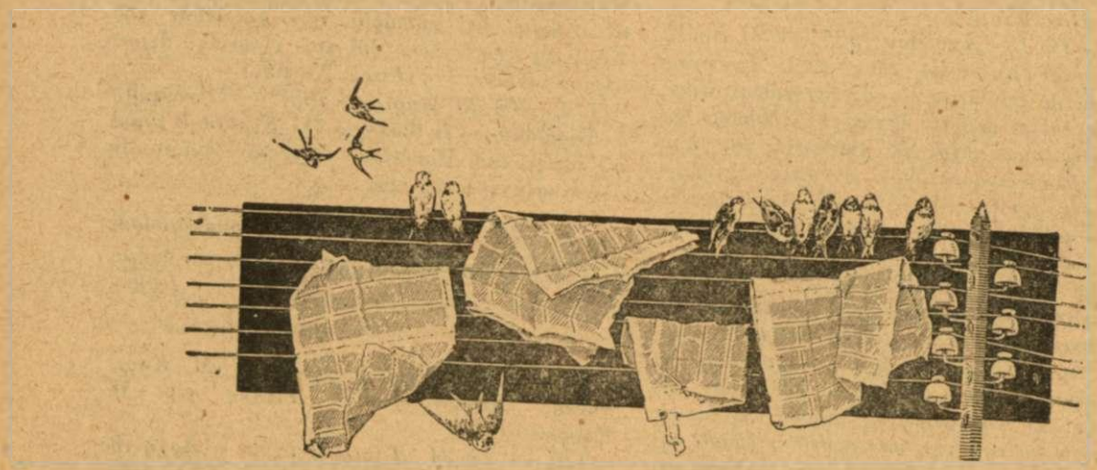

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΣΙΜΟΥ ΜΠΑΛΑΝΟΥ

Ὑφηγητοῦ τῆς Δογματικῆς ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ

"Η ΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΟΣ ΕΝ ΤΑΙΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΙΣ ΚΑΙ ΙΔΙΩΣ ΕΝ ΤΩ ΧΡΙΣΤΙΑΝΑΣΜΩ,,

Ὅταν βλέπωμεν τὴν γυναῖκα ἀποτελοῦσαν ἀναπόσπαστον μέρος τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ, διευθύνουσαν τὰ τοῦ οἴκου, ἐπιδρῶσαν ἐν τῇ κοινωνίᾳ, θέλγουσαν ἐν τῇ συνανα-στροφῇ, διαπρέπουσαν ἐν ταῖς τέχναις καὶ ἐν ταῖς ἐπιστήμαις, δὲν πρέπει νὰ νομίζωμεν ὅτι οὕτως εἶχον τὰ πράγματα ἀνέκαθεν. Ἐὰν ῥίψωμεν τὸ βλέμμα εἰς τὸ ἀπώτερον παρελθόν, ἢ καὶ εἰς συγχρόνους βαρβάρους κοινωνίας, θὰ ἴδωμεν τὴν γυναῖκα στένουσαν ὑπὸ τὸ βάρος ζυγοῦ δεινοῦ, στερουμένην παντὸς δικαιώματος, ἁπλῆν ἰδιοκτησίαν τοῦ ἀνδρός, ζῶσαν μόνον χάριν αὐτοῦ, πρᾶγμα μᾶλλον ἢ ὂν λογικὸν καὶ ἐλεύθερον. Καὶ εἰς αὐτὰς τὰς μᾶλλον προηγμένας κοινωνίας τοῦ ἀρχαίου κόσμου, τῶν ὁποίων τὸν πολιτισμὸν πάντες θαυμάζομεν, βλέπομεν ὑποτιμωμένην τὴν ἀξίαν τῆς γυναικός, ἥτις ἐθεωρεῖτο ὑπεξουσία τοῦ ἀνδρός.

Τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου «οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ, πάντες γὰρ ὑμεῖς εἷς ἐστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» ἦτο ἐκεῖνο, ὅπερ, κατεῤῥῆξαν τοὺς φραγμοὺς τοὺς χωρίζοντας τὴν γυναῖκα ἀπὸ τὸν ἄνδρα, ἐπέφερε τὴν ἐξίσωσιν τῶν δύο φύλων καὶ ἔρριψε τὸν σπόρον πάσης περαιτέρω ἀναπτύξεως τῆς γυναικός.

Ἡ ἀρχὴ αὕτη ἦτο ἐκείνη, ἥτις ἀνέτρεψε τὴν κρατοῦσαν γνώμην καθ' ἣν ἡ γυνὴ ἦτο ὂν φύσει κατώτερον τοῦ ἀνδρός, ἄνθρωπος οἱονεὶ δευτέρας ποιότητος, καὶ ἀπέδωκεν εἰς τὴν γυναῖκα τὰ ἀνθρώπινα αὐτῆς δικαιώματα.

Ὡς συμβαίνει ὅμως ἐν παντὶ σχεδὸν ζητήματι καὶ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἠγέρθησαν ἀντιρρήσεις. Εὑρέθησαν δηλ. οἱ εἰπόντες ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς οὐ μόνον δὲν ἀνύψωσεν, ἀλλὰ τοὐναντίον ὑπετίμησε τὴν γυναῖκα, ἥτις κατ' αὐτοὺς εὑρίσκετο δῆθεν ἐν τῷ ἐθνικῷ κόσμῳ εἰς πολὺ κρείττονα θέσιν. (1)

Ἵνα ἐξαγάγωμεν ἀσφαλῆ συμφεράσματα, στηριζόμενα ἐπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων, δέον νὰ κατα-φύγωμεν εἰς τὴν Ἱστορίαν, τὸν ἀψευδῆ τοῦτον κριτὴν καὶ ἐξετάζοντες πρῶτον μὲν τὴν θέσιν τῆς γυναικὸς ἐν τῷ μὴ χριστιανικῷ κόσμῳ, εἶτα δ' ἐν αὐτῷ τῷ Χριστιανισμῷ, κατανοήσωμεν ἀκριβῶς πόσον οὗτος ἀνύψωσε τὴν γυναῖκα ὑπὲρ πάσας τὰς λοιπὰς θρησκείας.

Βεβαίως οὔτε δυνατὴ οὔτε σκόπιμος θὰ ἦτο ἡ ἐξέτασις τῆς θέσεως τῆς γυναικὸς ἐν πᾶσι τοῖς μὴ χριστιανικοῖς λαοῖς, ἀρχαίοις καὶ νεωτέροις (1)· ἀρκεῖ ἡ ἐπισκόπησις ταύτης μεταξὺ τῶν σπουδαιοτέρων θρησκευτικῶν κοινωνιῶν τοῦ μὴ χριστιανικοῦ κόσμου, καὶ ἀρχόμεθα τῆς ἐρεύνης ἡμῶν ἀπὸ τῆς Σινικῆς.

α') Ἡ Γυνὴ ἐν Σινικῇ (2)

Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ σινικῇ θρησκείᾳ ἡ γυνὴ εὑρίσκετο εἰς τελείαν ὑποταγὴν ὑπὸ τὸν ἄνδρα, τοῦ ὁποίου ἐθεωρεῖτο ὡς δούλη καὶ ἰδιοκτησία. Ἐκ τῶν νεκρικῶν ἐθίμων, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὸ Α καὶ τὸ Ω τῆς σινικῆς θρησκείας, καταφαίνεται ὅτι ἡ γυνὴ θεωρεῖται ὑπάρχουσα μόνον χάριν τοῦ ἀνδρὸς καὶ ὅτι τούτου ἐκλιπόντος οὐδένα ἔχει λόγον ὑπάρξεως. Πηγαὶ ἱστορικαὶ τοῦ ἑβδόμου αἰῶνος π. Χ. μαρτυροῦσι τὸ ἔθιμον ἑκουσίου ἢ ἀκουσίου συνταφῆς τῶν γυναικῶν μετὰ τοῦ ἀποθανόντος συζύγου, μάλιστα δὲ ὅταν οὗτος κατεῖχε περιφανῆ θέσιν. Τὸ ἀπάνθρωπον καὶ βάρβαρον τοῦτο ἔθιμον κατηργήθη μόλις κατὰ τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα μ. Χ., ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ Γιγγ-Τσοὺγγ, ἐκ τῆς δυναστείας τῶν

1) Henry Houssaye «Athènes, Rome, Paris» (Paris 1879) σ. 86 : «Ὁ ἑθνισμὸς ἔλετε τὴν γυναῖκα ὑψηλοτεσον ἢ ὁ Χριστιανιτμός.» Πρβλ. Lydia Stoecker «Die Frau in der alten Kirche» (Tuebingen 1907) σ. 1.

1) Περὶ τῆς γυναικὸς παρὰ τοῖς Πολυνησίοις, Ἀμερικανοῖς, Ἀφρικανοῖς καὶ Ἀσιανοῖς ἴδε Paul Bartels «Das Weib in der Natur und Voel kerkunde» (19 Aufl. Leipzig 1908) II. 531 κ. ἑπ.

2) Πρβλ. κυρ·ως Chantepie de la Saussaye «Lehrbuch der Religionsgeschichte» (Tuebingen 1905) I, 73 κ. ἑ. Bartels ἔ. ἀ. II, 568 κ. ἑ. Δ. Σ. Μπαλάνου «Αἱ θρησκεῖαι» (Ἀθῆναι 1907. ἀριθ. 90 σειρᾶς συλλόγου πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων) σ. 32 κ. ἑ. J. B. Duchesne «Du mariage» (Paris 1845) σ. 375 κ. ἑπ. (code chinois).

Μίγγ, ἀπηγόρευσε, διὰ διαθήκης, τὴν συνταφὴν τῶν γυναικῶν του μετὰ τοῦ λειψάνου του. Τὸν πρῶτον αὐτοκράτορα ἐκ τῆς δυναστείας τῶν Μίγγ, τὸν Τσοῦ (κατὰ τὸν ιδ' αἰῶνα), ἠκολούθησαν εἰς τὸν τάφον τριάκοντα ὀκτὼ ἐκ τῶν τεσσαράκοντα γυναικῶν του. Λείψανον τοῦ ἐθίμου τούτου παρέμεινεν ἡ καῦσις παρὰ τὸν τάφον τεμαχίων χάρτου, ἐφ' ὧν ἀπεικονίζονται αἱ γυναῖκες τοῦ θανόντος. Σήμερον ἔτι συχνάκις συμβαίνουσιν ἐν Σινικῇ ἑκούσιοι αὐτοκτονίαι χηρῶν, ἅμα τῷ θανάτῳ τοῦ συζύγου. Εἰς αἰωνίαν δὲ μνήμην τοιούτων γυναικῶν ἐγείρονται τιμητικαὶ ἀψῖδες ἐκ λίθου. Ἀλλὰ πάντως αἱ ἐπιζῶσαι χῆραι, αἱ σεβόμεναι ἑαυτάς, ἀπέχουσιν ἐν Σινικῇ δευτέρου γάμου, ὅστις ἄλλως τε, ὑπὸ τοῦ πολιτικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ συγχρόνως νόμου, τιμωρεῖται δι' ὀγδοήκοντα ραβδισμῶν· εἰς τὰς κατωτέρας ὅμως τάξεις, ἕνεκα βιωτικῶν ἀναγκῶν, ὁ δεύτερος γάμος δὲν εἶναι σπάνιος. Ἀξιοσύστατον θεωρεῖται ἡ χήρα νὰ πενθῇ δι' ὅλου τοῦ βίου, νομικῶς ὅμως καθωρισμένον πένθος εἶναι τὸ διάστημα 27 μηνῶν, καθ' ὃ αὕτη φέρει εὐτελέστατα ἐνδύματα· αἱ παραβάτιδες τιμωροῦνται δι' αὐστηροτάτης σωματικῆς τιμωρίας. Ἐν τῇ κλασσικῇ ἐποχῇ κατὰ τοὺς 27 τούτους μῆνας ἡ χήρα μετὰ τῶν τέκνων ἀπεμακρύνετο τῆς οἰκίας ἐν ᾗ ἀπέθανεν ὁ σύζυγος καὶ ἔζη εἰς μικράν τινα καλύβην, κοιμωμένη ἐπὶ ξηρᾶς στρωμνῆς καὶ τρεφομένη δι' ὀρύζης.

Ὁ ἀνὴρ ἐκτὸς τῆς νομίμου συζύγου δύναται νὰ προσλάβῃ ὅσας γυναῖκας θελήσῃ. Ἐὰν ὅμως ὁ πρῶτος γάμος εἶναι ἄγονος δύναται νὰ προσλάβῃ δευτέραν νόμιμον σύζυγον, ζώσης ἔτι τῆς πρώτης, διότι ἡ ἀπόκτησις νομίμων ἀπογόνων θεωρεῖται ἀπαραίτητος πρὸς τέλεσιν τῶν νεκρικῶν ἐθίμων, ἄνευ ὧν δὲν δύναται νὰ ἡσυχάσῃ ἡ ψυχὴ τοῦ τεθνεῶτος. Τὸ διαζύγιον εἶναι εὐχερὲς διὰ τὸν ἄνδρα· λόγοι διαζυγίου μεταξὺ ἄλλων εἶναι ἡ ἀτεκνία, ἡ περιφρόνησις πρὸς τοὺς γονεῖς τοῦ συζύγου, ὁ ζηλότυπος χαρακτήρ, ἡ ἀσθενικὴ κρᾶσις. Ὁ ἐκδιώκων ἀναιτίως τὴν νόμιμον σύζυγόν του τιμωρεῖται δι' ὀγδοήκοντα ραβδισμῶν, ὅπως ἐπίσης καὶ ὁ μὴ ἐκδιώκων τὴν γυναῖκά του διὰ τοὺς ὑπὸ τοῦ νόμου ὁριζομένους λόγους. Γυνὴ ἐγκαταλείπουσα αὐτογνωμόνως τὸν σύζυγον ἢ ἐγείρουσα χεῖρα κατ' αὐτοῦ τιμωρεῖται δι' ἑκατὸν ραβδισμῶν. Ἡ γυνὴ στερεῖται παντὸς κληρονομικοῦ δικαιώματος καὶ δὲν εἶνε ὑποκείμενον δικαίου. Αὐτὸς ὁ Κομφούκιος, ὁ κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα π. Χ. ἀκμάσας μέγας Σίνις ἠθικολόγος, οὐδόλως ἀνύψωσε τὴν θέσιν τῆς γυνικὸς παρ' ἧς ἀπαιτεῖ δουλικὴν ὑποταγὴν πρὸς τὸν πατέρα ἢ τὸν σύζυγον.

Τοὐναντίον εὐμενέστερον περὶ γυναικὸς ἐκφράζεται ὁ κατὰ τὸν ἕβδομον π. Χ. αἰῶνα ἀκμάσας ἕτερος μέγας ἠθικολόγος τῆς Σινικῆς Λάο-τσέ, ὁ κατὰ τὴν σινικὴν παράδοσιν γεννηθεὶς ἐν ἡλικίᾳ 72 ἐτῶν, καθ' ὃν ἡ γυνὴ ὑπερέχει τοῦ ἀνδρός, ὡς πρὸς τὴν ἐπιείκειαν καὶ τὴν ἠπιότητα.

Καὶ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἡ θέσις τῆς γυναικὸς ἐν Σινικῇ δὲν ἐβελτιώθη κατὰ πολύ, ἕνεκα τῆς σταθερᾶς ἐμμονῆς τοῦ λαοῦ εἰς τὰ παραδεδομένα· ἐν Ἰαπωνίᾳ ὅμως ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἀνυψώθη πως.

β') Ἡ γυνὴ ἐν Ἰνδικῇ (1)

Ἐν Ἰνδικῇ ἤκμαζεν ἡ πολυγαμία· κατὰ μάρτυρα τὸν Στράβωνα ὁ πατὴρ τῆς κόρης καὶ ὁ μνηστὴρ ἔκαμνον ἀνταλλαγήν, ὁ μὲν προσέφερε τὴν κόρην του, ὁ δὲ εἰς ἀντάλλαγμα ζεῦγος βοῶν. (2) Εἰς προηγουμένους χρόνους ἦτο σύνηθες, ἀπὸ δὲ τοῦ ἕκτου π. Χ. αἰῶνος γενικὸν καὶ ὑποχρεωτικὸν τὸ ἔθιμον αἱ γυναῖκες τοῦ ἀποθανόντος, κατὰ τὴν τελετὴν τῆς καύσεως αὐτοῦ, ἀνερχόμεναι ἐπὶ τῆς πυρᾶς, νὰ καίωνται ζῶσαι. Ἡ γενικότης τοῦ ἐθίμου ἔπαυσε πρὸ πολλοῦ, σήμερον δὲ συμβαίνει σπανιώτατα, χάρις εἰς τὰ ληφθέντα αὐστηρότατα μέτρα τῆς ἀγγλικῆς διοικήσεως· παρ' ὅλα ταῦτα πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, τὸ 1903, συνεκάησαν ζῶσαι μετὰ τοῦ συζύγου δύο χῆραι ἐν ταῖς Ὁλλανδικαῖς Ἰνδίαις. Καθ' Ἡρόδοτον ἐν Θρᾴκῃ, ἐν Σκυθίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ ὑπῆρχον τοιαῦτα ἔθιμα προερχόμενα ἐκ τῆς ἀρχῆς καθ' ἣν ἡ γυνή, ὡς ἰδιοκτησία τοῦ ἀνδρός, δέον νὰ συνεκλείπῃ μετ' ἐκείνου, ἵνα συζήσῃ πάλιν μετ' αὐτοῦ ἐν μελλούσῃ ζωῇ. Σκοπὸς τοῦ γάμου μοναδικὸς θεωρεῖται ἐν Ἰνδικῇ ἡ ἀπόκτησις ἀπογόνων, μάλιστα ἀρρένων, ἄνευ ὧν ἡ ψυχὴ τοῦ ἀποθνήσκοντος πλανᾶται διαρκῶς οὐδέποτε ἡσυχάζουσα. Κατὰ τὸ ἱερὸν νομικὸν βιβλίον τῶν Ἰνδῶν, τοὺς νόμους τοῦ Μανοῦ (3) ἡ ἄτεκνος σύζυγος πρέπει ν' ἀντικαθίσταται μετὰ ὀκταετῆ συμβίωσιν, ἐκείνη τῆς ὁποίας πάντα τὰ τέκνα ἀπέθανον μετὰ δεκαετῆ, ἡ μήτηρ μόνον θηλέων τέκνων μετὰ ἐνδεκαετῆ συμβίωσιν, ἡ αὐθαδιάζουσα ὅμως πρέπει ν' ἀποπέμπηται παρευθύς. Ἡ κόρη εἶναι ἰδιοκτησία τοῦ πατρός, ἡ ἔγγαμος τοῦ συζύγου, τούτου δ' ἐκλείποντος ἢ ἀποχωροῦντος εἰς τὴν ἔρημον πρὸς ἄσκησιν, ἡ γυνὴ ὀφείλει ὑπακοὴν εἰς τοὺς υἱούς της, στερεῖται δ' αὕτη τοῦ δικαιώματος τῆς ἰδιοκτησίας καὶ ἡ μαρτυρία της εἶναι δεκτὴ μόνον περὶ γυναικῶν προκειμένου.

Ἡ γυνὴ ἐθεωρεῖτο ὂν ρέπον πρὸς τὸ κακόν. Ἐν τοῖς νόμοις τοῦ Μανοῦ ἀναγινώσκομεν: «Πᾶς τις ὀφείλει νὰ προφυλάττῃ τὴν γυναῖκα ἀπὸ τῆς ῥοπῆς πρὸς τὸ κακόν· ἐὰν δὲν ἐπιτηρῆται φέρει καταστροφὴν εἰς τὴν οἰκογένειαν· ἡ γυνὴ εἶναι αἰτία τῆς ἀτιμίας, τῆς κακίας καὶ αὐτῆς τῆς ὑπάρξεως, διὰ τοῦτο πρέπει ν' ἀποφεύγωμεν ταύτην. Ἡ γυνὴ οὐδέποτε δικαιοῦται νὰ ἐνεργῇ κατὰ βούλησιν, οὐδ' ἐν αὐτῷ τῷ οἴκῳ της, ὀφείλει δὲ νὰ λατρεύῃ τὸν σύζυγόν της ὡς θεόν, ἔστω καὶ ἂν οὗτος εἶναι πλήρης ἐλαττωμάτων, οὐδὲν δὲ νὰ πράττῃ δυνάμενον νὰ δυσαρεστήσῃ αὐτόν.» Καὶ ἀλλαχοῦ: «Αἱ γυναῖκες εἶναι ἄπληστοι, ἀλλοπρόσκλοι, ἄνευ φυσικῆς ἀφοσιώσεως, ἐστερημέναι τῆς γνώσεως τῶν θείων νόμων, αὐτὴ ἡ ἀπάτη· τοιοῦτος χαρακτὴρ ἐδόθη εἰς αὐτὰς κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς δημιουργίας παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ.» Παρ' ὅλα ταῦτα ἐν τῷ αὐτῷ νομικῷ βιβλίῳ συνιστᾶται ἠπιότης καὶ σεβασμὸς πρὸς τὴν γυναῖκα: «Μὴ δέρετε οὐδὲ δι' ἄνθους γυναῖκα, ἔστω καὶ πλήρη ἐλαττωμάτων. Πανταχοῦ ἔνθα ἡ γυνὴ τιμᾶται αἱ θεότητες ἐξευμενίζονται, ἄλλως πᾶσαι αἱ εὐσεβεῖς πράξεις ἐκμηδενίζονται. Οἱ γονεῖς, οἱ ἀδελφοί, οἱ σύζυγοι πρέπει νὰ περιποιῶνται τὰς γυναῖκας.... Ἐκεῖνος εἶναι τέλειος ἄνθρωπος, ὅστις σύγκειται ἐκ τριῶν ἀτόμων ἡνωμένων, τῆς συζύγου του, ἑαυτοῦ καὶ τοῦ τέκνου του· αὐτοὶ οἱ βραμάνες ἀσκηταὶ ἐδίδαξαν ὅτι ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνὴ ἀποτελοῦσιν ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον. Ἀμοιβαία πίστις ἂς ἐπικρατῇ μέχρι τοῦ θανάτου, τοῦτο εἶναι τὸ κύριον καθῆκον τῶν συζύγων· εἰς ἑκάστην οἰκογένειαν εἰς τὴν ὁποίαν οἱ σύζυγοι ἀγαπῶνται ἀμοιβαίως, ἡ εὐτυχία εἶναι ἐσαεὶ ἐξησφαλισμένη. Ἡ γυνή, ἥτις, ἡνωμένη μετὰ τοῦ συζύγου της, καθίσταται μήτηρ, ἀποβαίνει κόσμημα τοῦ οἴκου της καὶ πραγματικῶς θεὰ τῆς τύχης.» Πῶς νὰ ἐξηγηθῇ ἡ ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ἀποθέωσις τῆς γυναικὸς ἐν σχέσει πρὸς τὴν πρὸς αὐτὴν περιφρόνησιν, ἣν εἴδομεν ἀνωτέρω; ἁπλούστατα· ἐκ τοῦ πανθεϊστικοῦ χαρακτῆρος τῆς ἰνδικῆς θρησκείας, ἥτις θεωρεῖ ὡς θεὸν αὐτὴν τὴν φύσιν καὶ συνεπῶς θεοποιεῖ πᾶν ὂν αὐτῆς· οὐχὶ μόνον τὴν γυναῖκα πρέπει πᾶς τις νὰ σέβηται, ὡς τμῆμα τῆς φύσεως, ἤτοι τοῦ θείου, ἀλλὰ πᾶν φυσικὸν ὄν· ὁ δέρων τὴν γυναῖκα εἶναι ἐπίσης ἔνοχος ὡς ὁ ἀποτέμνων τὸ ἄνθος τοῦ ἀγροῦ, ἢ ὡς ὁ καταστρέφων τὸ μικρὸν ἔντομον. Ἐν τοῖς νόμοις τοῦ Μανοῦ εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν ἐγκλημάτων κατατάσσεται ὁ φόνος γυναικὸς καὶ ἀγελάδος.

Καὶ διὰ τὸν Βούδδαν, τὸν μέγαν Ἰνδὸν φιλόσοφον καὶ ἱδρυτὴν θρησκείας (κατὰ τὸν ϛ'. αἰῶνα π. Χ.), ἡ γυνὴ εἶναι φύσει κατωτέρα τοῦ ἀνδρός. Κατ' αὐτὸν πᾶν τὸ προκαλοῦν φροντίδας καὶ θλίψεις ἀπομακρύνει τοῦ παραδείσου, τοῦ Νιρβάνα, ἔνθα βασιλεύει ἡ ἀπόλυτος σιγή· ἐπειδὴ δὲ ὁ οἰκογενειακὸς βίος συνεπάγεται φροντίδας καὶ θλίψεις, πρέπει νὰ προτιμᾶται τούτου ὁ μοναχικός· αἱ μοναχαὶ ἵστανται ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῶν ἀρρένων μοναχῶν.

Σήμερον ἔτι ἐν Ἰνδίαις ἀκμάζει ἡ πολυγαμία, ἡ δὲ γυνὴ εἶνε ὑπὸ τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν τοῦ πατρὸς ἢ τοῦ συζύγου, ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ ὁποίου δὲν δύναται νὰ ἐξέλθῃ τοῦ χαρεμίου, ὅπερ εἶναι ἀπρόσιτον εἰς πάντα ξένον. Ἡ γυνή, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου, ὑποβάλλεται εἰς πλείστας στερήσεις· ἐσθίει ἅπαξ τῆς ἡμέρας λιτώτατα, κοιμᾶται ἐπὶ ξηρᾶς στρωμνῆς, ἀπαγορεύεται δ' εἰς αὐτὴν πᾶς καλλωπισμός, πᾶσα περιποίησις τῆς κόμης καὶ αὐτὴ ἡ χρῆσις τοῦ κατόπτρου.

γ'.) Ἡ γυνὴ παρ' Αἰγυπτίοις (1)

Ὑπ' οὐδενὸς λαοῦ τῆς ἀρχαιότητος ἡ γυνὴ ἐτιμήθη τόσον ὅσον ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων. Ὁ αἰγυπτιολόγος Ebers λέγει (2): «Εἰς τὸν Ἡρόδοτον, ὅστις, ὡς πάντες οἱ Ἕλληνες, ἔβλεπε τοὺς ἄνδρας εἰς τὴν ἀγοράν, τὰς δὲ γυναῖκας ἐγκεκλεισμένας εἰς τὴν γυναικωνῖτιν, προεξένησεν ἐντύπωσιν ὅτι εἰς τὴν Αἴγυπτον συνέβαινε τὸ ἐναντίον, δηλ. ὅτι αἱ μὲν γυναῖκες μετέβαινον εἰς τὴν ἀγοράν, οἱ δὲ ἄνδρες, μένοντες οἴκοι, ὕφαινον. Ὁ Διόδωρος ἀναφέρει ὅτι ἐν Αἰγύπτῳ αἱ θυγατέρες καὶ οὐχὶ οἱ υἱοὶ ἐγηροκόμουν τοὺς γονεῖς. Ἀμφότεροι — Ἡρόδοτος καὶ Διόδωρος — μετὰ καταπλήξεως ἀποβλέπουσι πρὸς τοὺς γυναικοκρατουμένους Αἰγυπτίους, οἵτινες ὑπήκουον εἰς τὰς γυναῖκάς των καὶ παρεχώρουν εἰς αὐτάς, τόσον ἐν τῷ ἰδιωτικῷ, ὅσον καὶ ἐν τῷ δημοσίῳ βίῳ, δικαιώματα καὶ ἐλευθερίας ἀνηκούστους δι' Ἕλληνας. Ἐὰν ἀληθεύῃ ὅτι τὸ ὕψος τοῦ πολιτισμοῦ ἑνὸς λαοῦ μαρτυρεῖται ἐκ

1) Πρβλ. κυρίως Paul Gide «Étude sur la condition privée de la femme dans le droit ancien et moderne» (memoire couronné per l' institut. Paris 1867) σ. 50—58. Chantepie de la Saussaye ἔ. ἀ. II, 42 κ. ἑ. Bartels ἔ. ἀ. II, 566 κ. ἑ. καὶ 670 κ. ἑ. R. Pischel «Lebenund Lehre des Buddha» (Leipzig 1906) σ. 119. Duchesne ἔ. ἀ. σ. 378 κ. ἑ. (code Indien).

2) Στράβωνος Γεωγραφικὰ XV, 1. 54: «πολλὰς δὲ γαμοῦσιν ὠνητὰς παρὰ τῶν γονέων, λαμβάνουσί τε, ἀντιδιδόντες ζεῦγος βοῶν».

3) Ἡ ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ διδασκαλία εἶναι ἀρχαιοτάτη, προβουδιστικῆς ἐποχῆς, καίτοι ἡ σημερινὴ αὐτοῦ μορφὴ εἶναι ἔν τισι μεταγενεστέρα (Tiele' s Kompendium der Religionsgeschichte· ueberse von Weber. III Aufl. Breslau 1903 σ. 219)

1) Πρβ. ἰδίᾳ Bartels ἔ. ἀ. σ. 571 κ. ἑ. Chantepie de la Saussaye ἔ. ἀ. I, 240. L. Mitteis «Reibsrecht und Volksrecht in den oestlichn Provinzen des roemischen Kaiserreichs» (Leipzig 1891) σ. 54 κ. ἑ. καὶ 220 κ. ἑ.

2) Παρὰ Bartels ἔ. ἀ. σ. 571.

τῆς θέσεως, ἣν κατέχει ἡ γυνὴ ἐν αὐτῷ, ὁ αἰγυπτιακὸς λαὸς ὑπερτερεῖ κατὰ τὸν πολιτισμὸν πάντων τῶν λαῶν τοῦ ἀρχαίου κόσμου».

Ἡ γυνὴ εἶχε πρὸ τοῦ νόμου τὰ αὐτὰ δικαιώματα πρὸς τὸν ἄνδρα, μὴ εὑρισκομένη ὑπὸ τὴν συζυγικὴν ἐξουσίαν, μέχρι τῶν χρόνων τῶν Πτολεμαίων, ὡς ἐκεῖνος δ' ἐδικαιοῦτο καὶ αὕτη εἰς διαζύγιον. Ἐπὶ διασωθέντων ἀρχαιοτάτων μνημείων, ἡ γυνή, παρισταμένη παρὰ τὸν ἄνδρα, συμμετέχει τῶν ἀνδρικῶν διασκεδάσεων, τελετῶν καὶ γευμάτων, πολυτελῶς κεκοσμημένη, ἢ ᾄδουσα καὶ παίζουσα ὄργανον. Τὰ τέκνα ἐλάμβανον τὸ ὄνομα τόσον ἐκ τοῦ πατρός, ὅσον καὶ ἐκ τῆς μητρός, ἐνίοτε μάλιστα μόνον ἐκ ταύτης, ὅταν κατήγετο ἐκ περιφήμου γένους. Ἡ γυνὴ μετεῖχε τῶν τῆς λατρείας καὶ ἐκ γυναικῶν καθίσταντο ἱέρειαι θεαινῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ θεῶν. Ἐπὶ τοῦ θρόνου ἠδύναντο νὰ ἀνέλθωσι πριγκίπισσαι, μετέχουσαι θείων τιμῶν, ὡς οἱ Φαραώ.

Ἡ νόμιμος σύζυγος «ἡ δέσποινα τοῦ οἴκου» ἦτο μία, (1) ἡ πολυγαμία δὲν ἀπηγορεύετο ρητῶς, ἀλλ' ἦτο σπανιωτάτη· χαρέμιον εἶχον μόνον οἱ βασιλεῖς. Χαρακτηριστικοὶ ἦσαν ἐν Αἰγύπτῳ οἱ μεταξὺ ἀδελφῶν γάμοι· ὡς φαίνεται ἐκ τῶν φορολογικῶν καταλόγων τῆς Ἀρσινόης τοῦ 189 π. Χ. οὗτοι ἦσαν οἱ συνηθέστεροι. (2) Ἡ ἀτεκνία ἐθεωρεῖτο μεγάλη δυστυχία, διότι οἱ ἀπόγονοι ἦσαν ἀπαραίτητοι πρὸς τέλεσιν τῶν νεκρικῶν νομίμων, διὰ τοῦτο εἰσήχθη ἐν Αἰγύπτῳ ὁ ἐνιαυτὸς συνοικεσίου, ἤτοι γάμος ὑπὸ προθεσμίαν ἑνὸς ἔτους, μεθ' ὃ ἢ συνήπτετο ὁριστικὸς γάμος, ἢ—ἐν περιπτώσει ἀτεκνίας— διελύετο ὁ γενόμενος, τῇ καταβολῇ ἀποζημιώσεως εἰς τὴν γυναῖκα (3).

δ'.) Ἡ γυνὴ παρὰ τοῖς Σημίταις καὶ μάλιστα παρ' Ἑβραίοις (4)

Κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους παρὰ τοῖς σημιτικοῖς λαοῖς ἐδέσποζεν ἡ μητραρχία, ἡ διάταξις δηλ. ἐκείνη τῶν οἰκογενειακῶν σχέσεων, καθ' ἣν τὰ τέκνα ἀνήκουσιν εἰς τὸ γένος καὶ τὴν φυλὴν τῆς μητρὸς καὶ λαμβάνουσιν ταύτης τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα, ὁ δὲ ἀνὴρ διὰ τοῦ γάμου μεταβαίνει εἰς τὸ γένος τῆς συζύγου του. (1) Πρὸ πάντων δὲ ἐν Βαβυλῶνι ἡ γυνὴ εἶχε μᾶλλον ἀνεξάρτητον θέσιν, ὡς δεικνύει καὶ ἡ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν (τὸ 1901) ἀνακαλυφθεῖσα νομοθεσία τοῦ περιφήμου βασιλέως τῆς Βαβυλωνίας Ἀμουραβὶ περὶ τὸ 2250 π. Χ. ἀκμάσαντος. (2) Κατ' αὐτὴν ἡ γυνὴ ἠδύνατο νὰ κληθῇ ὡς μάρτυς πρὸ δικαστηρίου, εἶχε περιουσιακὰ καὶ κληρονομικὰ δικαιώματα, μετεῖχε τῶν τῆς λατρείας, καθισταμένη καὶ ἱέρεια, ἠδύνατο νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν σύζυγόν της, ἐὰν παρημέλει αὐτοῦ, ἐὰν ὅμως ἐγκατέλειπεν αὐτὸν ἀναιτίως κατεδικάζετο εἰς τὸν διὰ πνιγμοῦ θάνατον. (3) Ἐξευτελιστικὴ ὅμως διὰ τὴν γυναῖκα ἐν Βαβυλῶνι ἦτο ἡ ἀκόλαστος λατρεία τῆς Ἀφροδίτης περὶ τῆς ὁποίας ἱστορεῖ ὁ Ἡρόδοτος. (4)

Παρ' Ἑβραίοις τοὐναντίον ἡ θέσις τῆς γυναικὸς ἦτο ταπεινή. Ἡ κόρη ἵστατο ὅλως ὑπὸ τὴν πατρικὴν ἐξουσίαν, ἡ δὲ ἔγγαμος ὑπὸ τὴν τοῦ συζύγου, ὡς ἰδιοκτησία, ἐξαγοραζομένη ὑπ' αὐτοῦ, διὰ πληρωμῆς ποσοῦ τινος εἰς τὸν πατέρα. Ἀφοῦ ἡ γυνὴ ἐθεωρεῖτο ὡς ἰδιοκτησία τοῦ ἀνδρός, ἀποκτωμένη διὰ χρημάτων, εὐνόητον εἶναι ὅτι οὗτος ἠδύνατο νὰ προσλάβῃ ὅσας γυναῖκας ἤθελε καὶ ἠδύνατο· ἐννοεῖται ὅμως ὅτι μόνον πλούσιοι ἠδύναντο νὰ ἔχωσι μέγαν ἀριθμὸν γυναικῶν. Ὁ κριτὴς Γεδεὼν εἶχε πολλὰς γυναῖκας ἐξ ὧν ἀπέκτησε ἑβδομήκοντα υἱούς, (5) ὁ βασιλεὺς Δαυὶδ ἐπίσης, (6) περὶ δὲ τοῦ βασιλέως Σολομῶντος μαρτυρεῖ ἡ ἁγία Γραφὴ ὅτι εἶχεν ἑπτακοσίας συζύγους καὶ τριακοσίας παλλακάς. (7) Οἱ Ταλμουδισταὶ βραδύτερον ὥρισαν ἀνώτατον ἀριθμὸν συζύγων διὰ μὲν τοὺς κοινοὺς θνητοὺς τέσσαρας, διὰ δὲ τοὺς βασιλεῖς δέκα ὀκτώ. Ὁ ἀστὸς ὅμως ἠρκεῖτο συνήθως μετὰ μιᾶς συζύγου, ἢ τὸ πολὺ δύο, ἰδίως ὅταν ὁ πρῶτος γάμος ἦτο ἄγονος, διότι ν' ἀποθάνῃ τις ἄνευ τέκνων, τὰ ὁποῖα νὰ φροντίσωσι διὰ τὰ νεκρικὰ νόμιμα, ἐθεωρεῖτο καὶ παρ' Ἑβραίοις ὡς μεγίστη δυστυχία, τόσον ὥστε ἐάν τις ἀπέθνησκεν ἄπαις, ὑποχρεοῦτο ὁ ἀδελφός του νὰ

1) 'Ηρόδοτος 2, 92. «Καὶ γυναικὶ μιᾷ ἕκαστος αὐτῶν (τῶν Αἰγυπτίων) συνοικέει, κατάπερ Ἕλληνες».

2) Mitteis ἔ. ἀ. σ. 58

3) Mitteis ἔ. ἀ. σ. 223 κ. ἑ.

4) Πρβλ. ἰδίως: Benzinger «Hebraeische Archaeologie» (1894) § 20 «Die Frau» (σ. 138) Τοῦ αὐτοῦ «Familie und Ehe bei den Hebraeern» (ἐν Herzogs Real-Encyclopaedie. ἔκδ. γ'. V. 738-750). Von Haneberg «Ehe bei den Juden» (ἐν Wetzer und Velte's Kirchenlexicon, ἔκδ. β' IV. 153-157). N. I. Σαριπόλου «Σχεδίασμα περὶ τῆς κατὰ διαφόρους τόπους καὶ χρόνους καταστάσεως τῆς γυναικὸς» ('Εν Ἀθηναίῳ ἔτους 1872 σ. 66 κ. ἑ.)

1) Καθ' 'Ηρόδοτον (I, 173) καὶ οἱ Λύκιοι «καλεῦσιν ἀπὸ τῶν μητέρων ἑαυτοὺς καὶ οὐκὶ ἀπὸ τῶν πατέρων.»

2) Οὗτος εἶναι πιθανώτατα ὁ Ἀμαρφὰλ τῆς Π. Δ. (Γεν. 14, 1. 9.)

3) Hugo Vinckler «Die Gesetze Hamurabis, (4 Aufl. Leipzig 1906) ἄρθρον 142 κ. ἑ. (σ 24).

4) 'Ηροδότου I, 199.

5) Κριτῶν 8, 30.

6) Β' Βασιλ. 3, 2-6.5, 13 καὶ 15, 16.

7) Γ' Βασιλ. 11, 3.

λάβῃ τὴν χήραν του ὡς γυναῖκα καὶ τὰ ἐκ τοῦ γάμου τούτου γεννώμενα τέκνα ἐθεωροῦντο ὡς ἀνήκοντα εἰς τὸ γένος τοῦ ἀποθανόντος· ἐὰν ἠρνεῖτο ὁ ἀδελφὸς νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ὑποχρέωσιν ταύτην ἡ χήρα ἀφῄρει πρὸ τῆς γερουσίας τῆς πόλεως τὸ ὑπόδημα ἐκ τοῦ ποδὸς αὐτοῦ καὶ ἔπτυεν αὐτὸν κατὰ πρόσωπον. (1)

Ὁ σύζυγος, ἂν καὶ κύριος τῆς γυναικός, δὲν εἶχεν ὅμως ἀπόλυτον δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου ἐπ' αὐτῆς, οὐδ' ἠδύνατο νὰ πωλήσῃ αὐτὴν ὡς δούλην, ἐνῷ ὁ πατὴρ εἶχε τοιαῦτα δικαιώματα ἐπὶ τῆς ἀγάμου θυγατρός του· εἶχεν ὅμως ὁ σύζυγος ἀπόλυτον δικαίωμα διαλύσεως τοῦ γάμου. (2) οὐχὶ ὅμως καὶ ἡ γυνή, τῆς ὁποίας προστάται ἀπέναντι τῆς αὐθαιρεσίας τοῦ συζύγου παρέμενον πάντοτε οἱ ἐξ αἵματος συγγενεῖς.

Ἡ κόρη νυμφευομένη (3) κατετάσσετο εἰς τὸ γένος τοῦ συζύγου καὶ τοῦτο συνεβολίζετο διὰ τῆς πανηγυρικῆς εἰσόδου τῆς νύμφης εἰς τὸν οἶκον τοῦ γαμβροῦ, ὅστις κατὰ κανόνα ἦτο ὁ ἐξάδελφος ἢ ἄλλος συγγενής, πρὸς διατήρησιν τῆς καθαρότητος καὶ προστασίαν τῶν συμφερόντων τοῦ γένους, ὡς συμβαίνει μέχρι σήμερον παρὰ τοῖς Βεδουίνοις.

Πόσον ἡ γυνὴ ὑπετιμᾶτο μαρτυρεῖ καὶ τὸ ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ παραστῇ ὡς μάρτυς «διὰ κουφότητα καὶ θράσος τοῦ γένους αὐτῶν» κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Ἰωσήπου. (4) Τὰ κληρονομικὰ αὐτῆς δικαιώματα ἦσαν ἐπίσης λίαν περιωρισμένα καὶ μόνον ἐν ἐλλείψει ἀρρένων τέκνων ἐκληρονόμουν τὰ θήλεα. (5) Χαρακτηριστικὸς εἶναι ὁ παντελὴς ἀποκλεισμὸς τῆς κόρης πάσης συμμετοχῆς ἐν τῇ λατρείᾳ, τῆς εἰσόδου ἐν τῇ συναγωγῇ, τῶν ἐπικηδείων τιμῶν, τοῦ πασχαλείου δείπνου καὶ αὐτῆς τῆς προσευχῆς· εἰς τὴν ἔγγαμον ὅμως ἐπετρέπετο συμμετοχή τις εἰς τὰ τῆς λατρείας τοῦ συζύγου. Ὁ περίφημος ἑρμηνευτὴς τοῦ ἰουδαϊκοῦ νόμου Μαϊμονίδης 1204 μ. Χ.) φρονεῖ ὅτι ἡ γυνή, ὡς ὁ δοῦλος καὶ τὸ παιδίον, εἶναι ἀνίκανος ν' ἀναγνώσῃ κἂν τὴν ἁγίαν Γραφήν. Τὴν ταπεινὴν περὶ γυναικὸς ἰδέαν μαρτυροῦσι καὶ διάφοροι περὶ αὐτῆς ἐκφράσεις ἀπαντῶσαι ἐν τοῖς βιβλίοις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης· οὕτως ἐν τῷ Ἐκκλησιαστῇ παρίσταται ἡ γυνὴ ὡς ὂν «πικρότερον ὑπὲρ θάνατον», προσθέτει δὲ ὁ συγγραφεὺς ὅτι ἂν μεταξὺ χιλίων ἀνθρώπων εὑρίσκεται εἷς ἀγαθὸς ἀνήρ, δὲν εὑρίσκεται ὅμως καὶ μία ἀγαθὴ γυνή· «ἄνθρωπον ἕνα ἀπὸ χιλίων εὗρον, γυναῖκα ἐν πᾶσι τούτοις οὐχ εὗρον». (1) Ὁ δὲ Σειρὰχ συνιστᾷ ν' ἀποφεύγωμεν τὰς γυναῖκας, διότι ὅπως ὁ σής, δηλαδὴ ὁ σκόρος, ἀναφαίνεται εἰς τὰ ἐνδύματα, οὕτω καὶ ἐκ τῆς γυναικὸς ἀπορρέει ἡ πονηρία· προτιμᾷ δὲ καὶ αὐτὸν τὸν πονηρὸν ἄνδρα ἀγαθῆς γυναικός· «ἐν μέσῳ γυναικῶν μὴ συνέδρευε· ἀπὸ γὰρ ἱματίων ἐκπορεύεται σὴς καὶ ἀπὸ γυναικὸς πονηρία γυναικός. Κρείσσων πονηρία ἀνδρὸς ἢ ἀγαθοποιὸς γυνή». (2) Ὁ δὲ ῥαββὶ Σαμουὴλ μὲν Μεὶρ (κατὰ τὸν β' αἰῶνα μ. Χ.) συνίστα εἰς τοὺς μαθητάς του νὰ εὐχαριστῶσι καθ' ἡμέραν τὸν Θεὸν ὅτι ἐγεννήθησαν Ἑβραῖοι καὶ οὐχὶ εἰδωλολάτραι, πνευματικῶς ὑγιεῖς καὶ οὐχὶ παράφρονες, ἄνδρες καὶ οὐχὶ γυναῖκες.

Παρ' ὅλα ταῦτα ἡ γυνὴ δὲν ἐθεωρεῖτο ὡς δούλη, ἀλλ' ὡς βοηθὸς τοῦ ἀνδρός, (3) δὲν ἦτο αὐστηρῶς ἀποκεκλεισμένη ἐν τῇ γυναικωνίτιδι, τοὐναντίον μετεῖχε συμποσίων, χορῶν καὶ ἑορτῶν ἐν γένει. Τὰ τέκνα ὤφειλον εἰς τὴν μητέρα ὑπακοὴν καὶ τιμήν, ὡς εἰς τὸν πατέρα. (4) Τόση ἐν γένει ἦτο ἡ ἐπίδρασις τῆς γυναικὸς ἐν τῷ οἴκῳ, ὥστε ἐκ τῆς ἀρετῆς ἢ κακίας αὐτῆς παρίσταται ἐξαρτωμένη αὐτὴ ἡ εὐτυχία ἢ ἡ δυστυχία τοῦ ἀνδρὸς καὶ τοῦ οἴκου· «σοφαὶ γυναῖκες ᾠκοδόμησαν οἴκους, ἡ δὲ ἄφρων κατέσκαψε ταῖς χερσὶν αὐτῆς» (5) καὶ γυνὴ «εὐχάριστος ἐγείρει ἀνδρὶ δόξαν, θρόνος δὲ ἀτιμίας γυνὴ μισοῦσα δίκαια.» (6) Ἀλλὰ καὶ πέραν τῶν στενῶν ὁρίων τοῦ οἴκου βλέπομεν διακρινομένας γυναῖκας ἐν τῷ δημοσίῳ βίῳ τοῦ ἑβραϊκοῦ λαοῦ, ὡς τὴν Δεββώραν, ἥτις ἐχρημάτισε κριτής, τὴν Ἐσθήρ, τὴν Ἰουδίθ, τὴν προφῆτιδα Ὀλδαν καὶ ἄλλας. (7)

1) Δευτερ. 25, 5 κ. ἑπ. Πρβλ. καὶ Ματθ. 22, 23 κ. ἑ. Μάρ. 12, 18 κ. ἑ.

2) Κατὰ Δευτερονόμιον 24, 1 ὁ ἀνὴρ ἠδύνατο ν' ἀποπέμψῃ τὴν σύζυγόν του ἐὰν εὕρισκεν ἐν αὐτῇ «ἄσχημον πρᾶγμα», ὡς τοιοῦτο δ' ἐθεωρεῖτο οἱαδήποτε ἔλλειψις ἢ ἐλάττωμα τῆς γυναικὸς καὶ οὕτω κατέστη τὸ διαζύγιον εὐχερέστατον. Δὲν ἔλειπεν ὅμως καὶ ἡ ἀντίθετος ἑρμηνεία, τῆς σχολῆς τοῦ Σαμμαΐ, καθ' ἣν ὑπὸ τὸν ὅρον «ἄσχημον πρᾶγμ» νοεῖται μόνον ἡ συζυγικὴ ἀπιστία, σφοδρόταται δ' ἐγένοντο περὶ τούτου συζητήσεις. Ἡ ἀπιστία τῆς μνηστῆς ἢ τῆς συζύγου, ὡς καὶ ὁ συνένοχος, ἐτιμωρεῖτο διὰ θανάτου λιθοβολισμοῦ (Δευτερον. 22,22).

3) Ὁ γάμος ὡς θεῖος δεσμὸς ὑποδηλοῦται ἐν Παροιμ. 19, 14 «παρὰ Κυρίου ἁρμόζεται γυνὴ ἀνδρί». Πρβλ. Γεν. 1, 28 καὶ 2, 24.

4) Ἀρχαιολ. Ἰουδαϊκὴ 4, 8, 15.

5) Ἀριθ. 27, 8.

1) Ἐκκλησιαστὴς 7, 27—29.

2) Σοφία Σειράχ 42, 12—14.

3) Γεν. 2, 18.

4) Δευτερον. 21, 18-21. Πρβλ. καὶ Τωβὶτ 4, 3-5.

5) Παροιμιῶν 14, 1

6) Παροιμιῶν 11, 16. Πρβλ. καὶ Παροιμ. 12, 4-18, 22. 21, 19-31, 10 κ. ἑπ. Ἐκκλησιαστὴς κεφ. 25 καὶ 26 κ. π. ἄ.

7) Κριτῶν, 4, 4. Πρβλ. βιβλίον Ἐσθὴρ καὶ Ἰουδὶθ καὶ 4. Βασιλ. 22, 14.

ε'.) Ἡ γυνὴ ἐν Ἀραβίᾳ καὶ ἐν τῷ Μωαμεθανισμῷ (1)

Ἡ θέσις τῆς γυναικὸς ἐν Ἀραβίᾳ ἦτο παρομοία πρὸς τὴν τῶν λοιπῶν σημιτικῶν χωρῶν. Ἡ γυνὴ ἐθεωρεῖτο ὡς δούλη τοῦ ἀνδρὸς, ἐστερεῖτο παντὸς κληρονομικοῦ δικαιώματος, ἀπεριόριστος πολυγαμία ἤκμαζεν, οἱ δὲ γάμοι ἐπὶ προθεσμίᾳ δὲν ἦσαν σπάνιοι. Δὲν ἀπεκλείετο ὅμως ἡ γυνὴ ἐντελῶς τοῦ κοινωνικοῦ βίου, ἐνίοτε μάλιστα ἡ ἐπίδρασις αὐτῆς ἐπὶ τοῦ συζύγου ἦτο μεγάλη, ὡς φαίνεται ἐξ αὐτοῦ τοῦ βίου τοῦ Μωάμεθ, τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ὁποίου ὡς προφήτου (περὶ τὸ 610 μ. Χ.) ὀφείλομεν εἰς τὴν φιλοδοξίαν τῆς συζύγου του Χαδίζας, ἥτις ἔπεισεν αὐτὸν ὅτι τὰ ὁράματα, καθ' ἃ ἔβλεπε τὸν ἄγγελον Γαβριὴλ ἐπιτάσσοντα αὐτῷ νὰ κηρύξῃ, δὲν ἦσαν παρακρούσεις, ἀλλὰ θεῖαι ἀποκαλύψεις.

Ὁ Μωάμεθ δὲν ἀνύψωσε τὴν θέσιν τῆς γυναικὸς, τοὐναντίον διδάσκει ὅτι «οἱ ἄνδρες εἶναι ἀνώτεροι τῶν γυναικῶν καὶ ἕνεκα τῆς ὑπεροχῆς τὴν ὁποίαν ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς ὁ Ἀλλὰχ καὶ διότι οὗτοι ἐκ τῶν χρημάτων των ἐξοδεύουσι διὰ τὰς γυναῖκας»· ἕνεκα τῆς ὑπεροχῆς ταύτης ὀφείλουσιν αἱ γυναῖκες ὑπακοὴν εἰς τοὺς ἄνδρας· «ἐκείνας ὅμως — παραγγέλλει ὁ προφήτης — τῶν ὁποίων, ὦ πιστοί, φοβεῖσθε τὴν ἀπείθειαν, προτρέπετε, ἐγκλείετε εἰς τοὺς κοιτῶνας καὶ δέρετε». (2)

Ἀφ' ἑτέρου ὅμως ὁ Μωάμεθ ἔθετο φραγμὸν εἰς τὴν ἀπεριόριστον πολυγαμίαν τῶν Ἀράβων, ὁρίσας ὡς ἀνώτατον ἀριθμὸν συζύγων τὰς τέσσαρας: «Ἐὰν φοβῆσθε μὴ ἀδικήσητε τὰ ὀρφανὰ, λαμβάνετε γυναῖκας τῆς ἀρεσκείας σας μόνον δύο, ἢ τρεῖς, ἢ τέσσαρας». (3) Αὐτὸς εἶναι ἀληθὲς ὑπερέβη κατὰ πολὺ τὸ ὑπ' αὐτοῦ ταχθὲν ὅριον τοῦτο, ἀναγκαζόμενος πρὸς τοῦτο, κατὰ τὸ λέγειν του, διὰ θείων ἀποκαλύψεων ἐπειδὴ δὲ μάλιστα αἱ γυναῖκες τοῦ χαρεμίου του, ἅμα τῇ ἐμφανίσει των εἰς τὰς ὁδοὺς, καθίσταντο ἀντικείμενα δυσμενῶν καὶ εἰρωνικῶν σχολίων τοῦ πλήθους, τοσούτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον προσέλαβεν ἐν αὐτῷ καὶ τὴν γυναῖκα τοῦ θετοῦ υἱοῦ του, διέταξε τὰς γυναῖκάς του νὰ μὴ καταλείπωσι τὴν γυναικωνῖτιν καὶ νὰ καλύπτωσι τὸ πρόσωπον πρὸ ἀνδρῶν· βαθμηδὸν δ' ἡ διάταξις αὕτη ἐπεξετάθη ἐφ' ὅλων τῶν Μωαμεθανίδων. Οὕτως ἡ γυνὴ, χάρις εἰς τὰς ἁμαρτίας τοῦ προφήτου, ἀπεκλείσθη ἔκτοτε μέχρις ἐπ' ἐσχάτων πάσης κοινωνικῆς ἀναστροφῆς καὶ πνευματικῆς ἀναπτύξεως. Πόσον δ' ἐπιβλαβὴς ὑπὸ ὑγιεινὴν ἔποψιν ἀποβαίνει ὁ περιορισμὸς οὗτος τῆς γυναικὸς εἰς τὴν γυναικωνῖτιν, τῆς ὁποίας δὲν δύνανται ν' ἀπομακρυνθῶσιν ἄνευ συζυγικῆς ἀδείας καὶ ἥτις εἶναι ἄβατος εἰς τοὺς ἄνδρας, δι' ὃ ἀπεκλήθη χαρὲμ δηλ. τὸ ἀπηγορευμένον, μαρτυρεῖ ὁ πολὺς Wirchow, ὁ ὁποῖος ἀποδίδει τὴν μεγάλην ἀναιμίαν τῶν συγχρόνων γυναικῶν τῆς Αἰγύπτου εἰς τὸν περιορισμὸν τοῦτον καὶ τὴν στέρησιν τῆς ἐλευθέρας κινήσεως. (1) Ἐννοεῖται ὅτι ὑπὸ τοὺς ὅρους τούτους ἡ γυνὴ εἰς τὰς μωαμεθανικὰς χώρας εὑρίσκεται εἰς πλήρη ἀπαιδευσίαν.

Ὁ ἀνὴρ δύναται ὅλως αὐθαιρέτως νὰ ἀπυπέμψῃ τὴν σύζυγόν του, ἐξασφαλίζων εἰς αὐτὴν τὴν συντήρησίν της, ἐνῷ τοὐναντίον ἡ γυνὴ μόνον διὰ σοβαρωτάτας περιπτώσεις δύναται νὰ ζητήσῃ διαζύγιον. (2) Ἡ ἀπιστία τῆς συζύγου τιμωρεῖται διὰ καθείρξεως ἐφ' ὅρου ζωῆς· ἐν Ἀραβίᾳ τὸ πάλαι ἡ ἄπιστος σύζυγος ἐφονεύετο. (3) Ὁ Μωάμεθ ἀπέδωκεν εἰς τὴν γυναῖκα κληρονομικὰ δικαιώματα, ἀλλὰ τὸ ἄρρεν λαμβάνει διπλασίαν κληρονομικὴν μερίδα τοῦ θήλεος, (4) ὡς συνέβαινε καὶ κατὰ τὴν ἀρχαίαν νομοθεσίαν τῆς Γόρτυνος. (5)

Ἐν μιᾷ λέξει ὁ Μωάμεθ δὲν ἀνύψωσε κατὰ πολὺ τὴν θέσιν τῆς γυναικὸς ἐν Ἀραβίᾳ, τοὐναντίον, προσδοὺς εἰς τὸν περιορισμὸν αὐτῆς θρησκευτικὸν χαρακτῆρα, ἐστέρησε τὴν γυναῖκα τῶν μέσων τῆς ἐν τῷ μέλλοντι ἀναπτύξεως καὶ προόδου. Τὸ λεγόμενον ὅτι ὁ προφήτης ἀπέκλεισε τὴν γυναῖκα καὶ αὐτῶν τῶν ἀπολαύσεων τοῦ παραδείσου δὲν εἶνε ἀκριβές. Θνήσκων δὲ λέγεται ὅτι ἀνεφώνησε πρὸς τοὺς πιστούς: «Φυλάττετε τὴν θρησκείαν καὶ τὰς γυναῖκάς σας».

ϛ'.) Ἡ γυνὴ παρ' Ἕλλησιν

Ἡ θέσις τῆς γυναικὸς παρ' Ἕλλησι ποικίλλει κατὰ χρόνον καὶ τόπον. Κατὰ τὴν ὁμηρικὴν ἐποχὴν (6) ἡ γυνὴ ἀναστρέφεται ἐλευθέρως

1) Πρβλ. Κορᾶνιον σοῦρα: 2. 4 καὶ 65. Chantepie de la saussaye «Lehrbuch der Religionsgechichte» (Tuebingen 1905) I, 501. Bartels Bas Veib κ. λ. ὡς καὶ ἀνω ἔσω II, 583 κ. ἑ. Von Haneberg «Ehe bei den Mohammedanern» ἐν Wetzer und welte' s Kirchenlezicon IV, 157 κ. ἑ.

2) Κορανίου σοῦρα 4, 38

3) Κορανίου σοῦρα 4, 3.

1) Bartels II, 583.

2) Περὶ διαζυγίου πρβλ. ἰδίᾳ σοῦραν 65 ἔτι δὲ σοῦραν 2.

3) Εὐσεβίου Προπαρ. εὐαγγ. VI, 10 (Migne 21, 469) «ἐν Ἀραβίᾳ αἱ μοιχαλίδες φονεύονται».

4) Πρβλ. Κορανίου σοῦραν 4, 12.

5) Mitteis Reichsrecht (κ. λ. ὡς ἀνωτέρω) σ. 64.

6) Περὶ ταύτης πρβλ. Γ. Κ. Γαρδίκα «Ἡ γυνὴ ἐν τῷ ἑλλην κῷ πολιτισμῷ» (Ἀθῆναι 1902). Τοῦ αὐτοῦ «Ἡ ἠθικὴ ἐν τῇ ὁμηρικῇ ἐποχῇ» (Ἀθῆναι 1902).

καὶ ἀκωλύτως μετὰ τῶν ἀνδρῶν, οἵτινες φέρονται πρὸς αὐτὴν μετὰ περισσῆς ἀβρότητος· ἡ ἔγκλεισις εἰς γυναικωνῖτιν εἶναι ἄγνωστος. Ὁ ἀνὴρ νυμφεύεται μίαν νόμιμον σύζυγον (μνηστὴ, κουριδίη ἄλοχος), προσφέρων ὡς ἀντάλλαγμα εἰς τὸν πατέρα τῆς νύμφης ποσόν τι, τὰ ἕεδνα· δὲν ἀπεκλείετο ὅμως ἡ κτῆσις δούλων ὠνητῶν. (1) Ὁ γάμος κηρύσσεται ἱερὸς καὶ ἀδιάλυτος, ἡ δὲ ζυγία Ἥρα εἶναι αὐστηρὰ προστάτις τοῦ γάμου. Κατὰ τοὺς ὁμηρικοὺς χρόνους ἐπετρέπετο εἰς τὴν γυναῖκα δεύτερος γάμος, κατὰ Παυσανίαν ὅμως ἀπηγορεύετο τοιοῦτος εἰς τὴν προομηρικὴν ἐποχὴν, προφανῶς ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀρχῆς ὅτι ἡ γυνὴ ὡς κτῆμα τοῦ ἀνδρὸς, μετὰ θάνατον ἐκείνου, ζῶσα κατ' ἀνοχὴν, ὀφείλει ν' ἀναμένῃ ἁπλῶς καὶ τὸν θάνατον αὐτῆς. Ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν σύζυγον ἐθεωρεῖτο ἴδιον τοῦ ἀγαθοῦ ἀνδρὸς, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Ἀχιλλεύς: «Ὅστις ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ ἐχέφρων, τὴν αὑτοῦ (γυναῖκα) φιλέει καὶ κήδεται.» (2) Οὐδὲν δὲ ἐθεωρεῖτο προτιμότερον ἢ ἡ μεταξὺ ἀνδρὸς καὶ γυνακὸς ὁμοφροσύνη: «Οὐ μὲν γὰρ τοῦ γε κρεῖσσον καὶ ἄρειον, ἢ ὅθ' ὁμοφρονέοντε νοήμασιν οἶκον ἔχητον ἀνὴρ ἠδὲ γυνή». (3) Πρότυπα συζυγικῆς ἀγάπης παρίστανται ὁ Ἀλκίνοος καὶ ἡ Ἀρήτη, (4) ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ἡ Πηνελόπη, ἐκ δὲ τῶν Τρῴων ὁ Ἕκτωρ καὶ ἡ Ἀνδρομάχη. Ἡ γυνὴ ἠσχολεῖτο οὐ μόνον περὶ τὰ οἰκιακὰ ἔργα, ἀλλὰ καὶ περὶ τὸν χορὸν, τὸ ἄσμα καὶ τὸν σφαιρισμὸν, μετεῖχε δὲ καὶ τῶν τῆς λατρείας.

Κατὰ τοὺς μεθ' Ὅμηρον χρόνους ἡ θέσις τῆς γυνακὸς δὲν ἐξελίσσεται παντχοῦ ὁμοιομόρφως. Ἐν ταῖς δωρικαῖς καὶ αἰολικαῖς χώραις διετήρησεν ἡ γυνὴ, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, τὴν θέσιν, τὴν ὁποίαν εἶχε κατὰ τὴν ὁμηρικὴν ἐποχήν. Ἐν Κυρήνῃ ἡ Φιλοτίμη, ἡ μήτηρ τοῦ Ἀρκεσιλάου, ἐβασίλευε κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ υἱοῦ της, ἡ ἡρωϊκὴ καὶ συνετὴ βασίλισσα τῆς Ἁλικαρνασσοῦ, ἡ Ἀρτεμισία, μετέσχε τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας, ὡς σύμμαχος τοῦ Ξέρξου· πλεῖσται γυναῖκες διεκρίθησαν τέλος εἰς τὴν ποίησιν καὶ εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ὅπερ προϋποθέτει ἀνάπτυξιν καὶ ἐλευθερίαν ἐν τῷ βίῳ καὶ ἐν τῇ ἀγωγῇ.

Ἐν Σπάρτῃ (5) μάλιστα αἱ γυναῖκες διεξεδίκουν ἰσοτιμίαν πρὸς τὸν ἄνδρα, ἡ δ' ἀνατροφὴ ἀμφοτέρων τῶν φύλων ἐστηρίζετο ἐπὶ τῶν αὐτῶν βάσεων. Ἀπὸ τοῦ ἑβδόμου ἔτους ἐζήσκοῦντο σωματικῶς, ὑπαγόμεναι ὑπὸ αὐστηροτάτην πειθαρχίαν, παραβλεπομένης ὅλως τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως τόσον διὰ τὰ θήλεα, ὅσον καὶ διὰ τὰ ἄρρενα, ἀφοῦ ὡς ἀποκλειστικὸς σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς ἐθεωρεῖτο ἡ ἐξασφάλισις τῆς πολιτείας διὰ μορφώσεως ἀκμαίων ἀνδρῶν καὶ ἀκμαίων μητέρων. Ἐγυμνάζοντο δ' αἱ παρθένοι ἐν ἰδιαιτέροις γυμνασίοις, ἐν Χίῳ ὅμως ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν ἀρρένων. Διὰ τῶν σωματικῶν ἀσκήσεων προσέλαβε τὸ ἦθος τῶν Σπαρτιατίδων ἰδιάζοντα ἡρωϊσμὸν (1) καὶ πατριωτικὸν ἐγωϊσμόν· ὅτε τις παρετήρησε πρὸς τὴν σύζυγον τοῦ Λεωνίδου Γοργὼ, ὅτι μόνον αἱ Λάκαιναι ἄρχουσι τῶν ἀνδρῶν αὐτῶν, αὕτη ὑπερηφάνως ἀπήντησε: «μόναι γὰρ τίκτομεν ἄνδρας». (2)

Ἀφ' ἑτέρου ὅμως ἡ ὑπέρμετρος ἐξίσωσις τῶν φύλων ἐν Σπάρτῃ, μὴ στηριζομένη ἐπὶ πνευματικῆς ἀναπτύξεως, ἐγένετο ἐπὶ θυσίᾳ τῆς γυνακείας σεμνότητος. Τοῦτο παρετήρησαν ἤδη πολλοὶ τῶν ἀρχαίων· οὕτως ὁ Ἀριστοτέλης λέγει: «ἔστι δ' ἡ περὶ τὰς γυναῖκας ἄνεσις (ἐν Σπάρτῃ) καὶ πρὸς τὴν προαίρεσιν τῆς πολιτείας βλαβερὰ καὶ πρὸς εὐδαιμονίαν πόλεως.... ζῶσι γὰρ ἀκολάστως πρὸς ἅπασαν ἀκολασίαν καὶ τρυφερῶς». (3) Ὁ δ' Εὐριπίδης βεβαιοῖ ὅτι καὶ ἐὰν ἤθελον αἱ Σπαρτιάτιδες κόραι, αἱ ὁποῖαι «γυμνοῖσι μηροῖς καὶ πέπλοις ἀνειμένοις» (4) ἐγυμνάζοντο καὶ ἐχόρευον πρὸ τῶν νέων, δὲν ἠδύναντο ν' ἀποβῶσι σώφρονες, ὡς ἐξ αὐτοῦ τοῦ τρόπου τῆς ἀγωγῆς. Ἀντιθέτως πρὸς τὸ συμβαῖνον ἐν Ἀθήναις, αἱ παρθένοι τῆς Σπάρτης ἀπελάμβανον ἀπολύτου ἐλευθερίας, καθότι οὐδεὶς νόμος ἢ ἔθιμον ἐνέκλειεν αὐτὰς ἐντὸς τῶν οἰκιῶν των· τοὐναντίον, αἱ ὕπανδροι ὑπέκειντο εἰς πλείονας περιορισμοὺς καὶ ἐξήρχοντο κεκαλυμμέναι τὸ πρόσωπον. Ἐρωτηθεὶς ποτε ὁ Χάριλλος, διατί αἱ μὲν κόραι ἐξήρχοντο ἀκάλυπτοι, κεκαλυμμέναι δὲ αἱ ἔγγαμοι, ἀπήντησεν ὅτι: «τὰς μὲν κόρας ἄνδρας εὑρεῖν δεῖ· τὰς δὲ γυναῖκας σῴζειν τοὺς ἔχοντας». (5) Αἱ γυναῖκες ἐν Σπάρτῃ εἶχον δικαιώματα ἰδιοκτησίας, κατεῖχον δ' αὗται τὰ

1) Τοῦτο προϋποθέτει προϋπάρξασαν πολυγαμίαν πρβλ. Dr A. Eleutheropoulos «Sociologie» (2 Aufl. Jena 1908) σ. 70.

2) Ἰλιάδος Θ'. 341.

3) Ὀδυσσείας ζ'. 182.

4) Περὶ ἧς ἐν Ὀδυσσείᾳ η', κ. 69 κ. ἑ.

5) Πρβλ. ἰδίως N. Exarchopoulos «Das athenische und des spartanische Erziehungssystem im 5 und 6 Jahrhundert v. Chr». (Langensalza 1909) σ. 145—151 «Die Frauen in Sparta».

1) Περὶ ἀνδρείας τῶν Σπαρτιατίδων πρβλ. Πλουτάρχου ἠθικά: Λακαινῶν ἀποφθέγματα.

2) Πλουτάρχου Λυκοῦργος 14, 30.

3) Πολιτικὰ Β', ζ'. (46) ἔκδοσις Clarendoniani Ὀξωνίας.

4) Ἀνδρομάχη στ. 598.

5) Πλουτάρχου ἠθικά: Λακωνικὰ ἀποφθέγματα Χαρίλλου 2.

δύο πέμπτα τοῦ ἐδάφους, κατὰ μάρτυρα τὸν Ἀριστοτέλη, (1) ὅστις ὁμιλεῖ περὶ γυναικοκρατίας ἐν Σπάρτῃ. (2) Τὴν θέσιν ὅμως τῆς γυναικὸς κατεβίβαζεν ὁ ὑπὸ τοῦ Πολυβίου μαρτυρούμενος θεσμὸς τῆς πολυανδρίας, καθ' ὃν πλείονες ἄνδρες—ἀδελφοὶ συνήθως— ἐλάμβανον ἀπὸ κοινοῦ μίαν γυναῖκα. (3) Τοιαύτη πολυανδρία ὑπῆρχεν εἰς πολλοὺς λαοὺς τῆς ἀρχαιότητος, ὡς εἰς τὴν Βρεττανίαν, (4) σήμερον δ' ἔτι ὑφίσταται εἰς τὰ Ἰμαλάϊα.

Ἐν Ἀθήναις (5) ἡ ἐξέλιξις ἔβη ἄλλως, ἐπὶ ζημίᾳ τῆς γυναικός. Ἀπὸ τοῦ ὀγδόου αἰῶνος ἀντὶ τῶν βασιλέων ἀνέλαβον τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν οἱ εὐπατρίδαι, ἡ δὲ διακρὶς περὶ ταῦτα μέριμναν ἔσχεν ὡς συνέπειαν τὴν παραμέλησιν τῶν τοῦ οἴκου καὶ τὴν περιφρόνησιν παντὸς μὴ συμμετέχοντος τῶν κοινῶν, συνεπῶς καὶ τῆς γυναικός, ἥτις δὲν ἐδικαιοῦτο νὰ λαμβάνῃ ἐνεργὸν μέρος εἰς τὰ δημόσια πράγματα. Βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἀπεκλείσθη τοιουτοτρόπως τῆς μετ' ἀνδρῶν κοινωνίας, παρ' οἷς ἐπικρατοῦσα ἦτο ἡ περὶ τῶν κοινῶν συζήτησις, οὕτω δὲ περιωρίσθη αὕτη ἐν τῷ οἴκῳ καὶ ἐν τῇ μεθ' ὁμοφύλων συναναστροφῇ. Ἐκ τῶν εὐπατριδῶν ὁ περιορισμὸς οὗτος τῆς γυναικὸς μετηνεχθη βαθμηδὸν καὶ εἰς τὰ λοιπὰ κοινωνικὰ στρώματα. Δὲν εἶνε ἀπίθανον ὅτι εἰς τὸν περιορισμὸν τοῦτον συνετέλεσε καὶ ἐπίδρασίς τις ἐκ Λυδίας. Τὴν ἀντίθεσιν ταύτην τῆς ἐλευθερίας τῆς γυναικὸς ἐν Σπάρτῃ ἀπὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις περιορισμοῦ αὐτῆς, εἰκονίζει λίαν χαρακτηριστικῶς ὁ κυνικὸς Ἀντισθένης, ὅστις ἐπανερχόμενος ἐκ Λακεδαίμονος εἰς Ἀθήνας ἠρωτήθη ὑπό τινος πόθεν ἔρχεται καὶ ποῦ ὑπάγει· «ἐκ τῆς ἀνδρωνίτιδος, εἶπεν, εἰς τὴν γυναικωνῖτιν». (1)

Τοιουτοτρόπως ἐν τῇ κλασσικῇ ἐποχῇ ἡ γυνὴ ἐθεωρεῖτο ὡς ὂν φύσει κατώτερον τοῦ ἀνδρός, ἡ δὲ πεποίθησις αὕτη διατρανοῦται καὶ ὑπὸ τῶν κορυφαίων ἐκ τῶν συγχρόνων. Οὕτως ὁ Πλάτων λέγει: «Ἡ θήλεια ἡμῶν φύσις ἐστὶ πρὸς ἀρετὴν χείρων τῆς τῶν ἀρρένων», (2) ὁ δ' Ἀριστοτέλης: «Τὸ ἄρρεν πρὸς τὸ θῆλυ φύσει τὸ μὲν κρεῖττον, τὸ δὲ χεῖρον, τὸ μὲν ἄρχον, τὸ δ' ἀρχόμενον» (3) καί: «τὸ ἄρρεν φύσει τοῦ θήλεος ἡγεμονικώτερον.» (4) Ἐξαίρεσιν ἀπετέλει ὁ Σωκράτης, ὅστις ἔλεγεν ὅτι «ἡ γυναικεία φύσις οὐδὲν χείρων τῆς τοῦ ἀνδρὸς οὖσα τυγχάνει,» προσέθετεν ὅμως ὅτι «γνώμης καὶ ἰσχύος δεῖται.» (5) Ἐφρόνει δὲ συγχρόνως ὅτι ἡ γυνὴ πρέπει νὰ τυγχάνῃ τῆς αὐτῆς παιδεύσεως, ἧς καὶ ὁ ἀνὴρ καὶ νὰ συμπολεμῇ μετ' αὐτοῦ. (6) Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἰδεῶν τούτων, καθ' ἃς ἡ γυνὴ ἦτο φύσει κατωτέρα τοῦ ἀνδρός, ἐμορφώθη ἡ ἀρχὴ ὅτι ἡ γυνὴ ἀνίκανος ν' αὐτοδιοικηθῇ, εἶχε διαρκῆ ἀνάγκην διαπαιδαγωγήσεως καὶ κηδεμονείας, οὐ μόνον ὡς κόρη, ἀλλὰ καὶ ὡς σύζυγος.

Ἡ κόρη ἦτο ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ πατρός, ὅστις ἐξέδιδε ταύτην εἰς γάμον, ἄνευ γνώμης της· ἐὰν ὁ πατὴρ ἀπέθνησκε, χωρὶς νὰ ὁρίζῃ διὰ τῆς διαθήκης του τὸν μέλλοντα σύζυγον τῆς θυγατρός του, ὁ ὁμαιμος ἀδελφός, ἢ ὁ ἐκ πατρὸς πάππος, τούτων δὲ μὴ ὑπαρχόντων ἢ ἀδιαφορούντων ὁ ἐπώνυμος ἄρχων ὑπεχρεοῦτο νὰ φροντίσῃ περὶ τοῦ γάμου τῆς ὀρφανῆς. Ἡ κόρη ἔζη ἐν τῇ γυναικωνίτιδι, ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπίβλεψιν τῆς μητρός, βίον ἥσυχον καὶ ἀποκεκλεισμένον. Ἡ διαπαιδαγώγησίς της, ἀνατεθειμένη εἰς τὴν μητέρα καὶ τὰς τροφούς, περιωρίζετο εἰς ἐκμάθησιν τῶν γυναικείων ἔργων, εἰς τὰ ἀνώτερα δὲ στρώματα ἐξετείνετο καὶ εἰς ἐκμάθησιν ἀναγνώσεως, γραφῆς, ᾄσματος καὶ λύρας. Ἡ ἀνάγκη τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως ἔλειπεν ἄλλως τε, ἀφοῦ αἱ δοῦλαι ἀπετέλουν τὴν συνήθη συναναστροφήν της. Οὐδ' ἐδίδετο εὐκαιρία πρὸς πνευματικὴν καὶ καλλιτεχνικὴν μόρφωσιν, ἀφοῦ ἡ ὑπὸ συνοδείαν δούλων ἔξοδος

1) Πολιτικὰ Β' ζ' (47).

2) Πολιτικὰ Β' ζ' (46): «Παρὰ τοῖς Λάκωσι πολλὰ διῳκεῖτο ὑπὸ τῶν γυναικῶν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς αὐτῶν».

3) Πολυβίου Ἱστορία XII, 6: «Παρὰ Λακεδαιμονίοις καὶ πάτριον ἦν καὶ σύνηθες τρεῖς ἄνδρας ἔχειν τὴν γυναῖκα καὶ τέτταρας, ποτὲ δὲ καὶ πλείους ἀδελφοὺς ὄντας καὶ τὰ τέκνα τούτων εἶναι κοινά· καὶ γεννήσαντα παῖδας ἱκανοὺς ἐκδοσθαι γυναῖκά τινι τῶν φίλων καλὸν καὶ σύνηθες».

4) Εὐσεβίου προπαρ. εὐαγγ. VI, 10 (Migne 21, 472).

5) Περὶ τῆς θέσεως τῆς γυναικὸς ἐν Ἀθήναις πρβλ. ἰδίως: Mueller und Bauer «Die griechischen Privat-und Kriegsaltertuemer» (2 Aufl. Muenchen 1893) § 4 Ehe und Familienleben σ. 141 κ. ἑ. Henry Houssaye «Athènes, Rome, Paris» (Paris 1879). Gide «Étude sur la condition privée de la femme» (Paris 1867) σ. 67-94. Fouetel de Coulanges «Τὸ ἀρχαῖον ἄστυ» (μετάφρ. Φιλήμονος Ἀθῆναι 1898). N. Exarchopoulos Das athenische (κ. λ. ὡς ἀνωτέρω) σ. 139-145 «Die Frauen in Athen».

1) Διογένους Λαερτίου «Βίων καὶ γνωμῶν τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ εὐδοκιμησάντων» VI, 59.

2) Νόμοι 6, 781.

3) Πολιτικὰ Α'. γ'. (7).

4) Πολιτικὰ Α' ἡ. (19). Πρβλ. Α'. ἡ, (21): «Ὁ μὲν δοῦλος οὐκ ἔχει τὸ βουλητικόν, τὸ δὲ θῆλυ ἔχει μὲν ἀλλ' ἄκυρον, ὁ δὲ παῖς ἔχει μὲν ἀλλ' ἀτελές».

5) Ξενοφῶντος Συμπόσιον 2, 9.

6) Ἀριστοτέλους Πολιτικὰ Β', δ' (34).

ἐκ τῆς γυναικωνίτιδος ἦτο σπανία, καθοριζομένων αὐστηρῶς ὑπὸ τοῦ νόμου τῶν περιπτώσεων, καθ' ἃς ἡ γυνὴ ἐδικαιοῦτο εἰς ἔξοδον, ὡς πρὸς συμμετοχήν, τέλεσιν ἢ θέαν θρησκευτικῶν πομπῶν καὶ τελετῶν. (1) Ἐν γένει τὸ οἰκουρεῖν ἀνῆκε τῇ σωφροσύνῃ· ὅπως ἔλεγεν ὁ Ξενοφῶν: «τῇ γυναικὶ κάλλιον ἔνδον μένειν ἢ θυραυλεῖν». (2) Συνέπεια τοῦ ἀποκλεισμοῦ τούτου ἐν τῇ γυναικωνίτιδι ἦτο ἡ καχεξία, ἡ ἀναιμία καὶ ἡ ὠχρότης τῶν Ἀτθίδων, εἰς ἀντίροπον τῆς ὁποίας εἰσήχθη τὸ ψιμύθιον. Ἐξαίρεσιν ἀπετέλουν αἱ γυναῖκες τῆς κατωτάτης τάξεως, τῶν θητῶν, ὡς καὶ αἱ γυναῖκες τῆς ἀγορᾶς, αἵτινες ἐξήρχοντο ἐλευθέρως. Ἡ γυνὴ—ἄγαμος ἢ ἔγγαμος—ἀπεκλείετο τῆς συμμετοχῆς εἰς συμπόσια καὶ αὐτῶν τῶν ἐν τῇ ἰδίᾳ οἰκίᾳ γευμάτων, ἐφ' ὅσον μετεῖχεν αὐτῶν ξένος τις (3) ἔτι δ' ἀπηγορεύετο εἰς αὐτὴν ἡ ἀκρόασις κωμῳδίας. Ἡ κόρη δὲν ἀπεκλείετο ὅμως τοῦ ἱερατικοῦ ἀξιώματος, ἔχομεν δὲ ἱερείας τῆς Ἀθηνᾶς, τῆς Δήμητρος, τῆς Κόρης, τοῦ Διονύσου καὶ ἄλλων. Ἐν Δελφοῖς δ' ἡ Πυθία ἐξήγγελλε τὰς βουλὰς τοῦ Ἀπόλλωνος.

Διὰ τοῦ γάμου (4) ἡ γυνὴ ἀπὸ τῆς πατρικῆς ἐξουσίας περιέπιπτεν ὑπὸ τὴν συζυγικήν, θνήσκοντος δὲ τοῦ συζύγου κύριος καθίστατο ὁ υἱός. (5) Σκοπὸς τοῦ γάμου ἦτο ἡ νόμιμος παιδοποιΐα («παίδων ἐπ' ἀρότῳ γνησίων»), πρὸς τέλεσιν τῶν θρησκευτικῶν νομίμων ὑπὸ τῶν ἀπογόνων, (6) πρὸς διαιώνισιν τοῦ γένους καὶ ἐξασφάλισιν τῆς πολιτείας. Ὁ γάμος κατὰ ταῦτα ἐξυπηρέτει ἁπλῶς τὸ κοινωνικὸν συμφέρον, ὑπὸ τὴν ἔποψιν δὲ ταύτην ἐθεωρεῖτο καθῆκον παντὸς πολίτου, διὸ ἡ νομοθεσία πολλῶν πόλεων ἐτιμώρει τὴν ἀγαμίαν, ὡς ἔγκλημα, τοὺς δ' ἀγάμους—καθ' ὧν ἠδύνατο νὰ ἐγερθῇ ἀγωγή, «ἡ γραφὴ ἀγαμίου»—ἐστέρει πολλῶν προνομίων. (1) Συνέπεια τῆς νέας καταστάσεως τῶν πραγμάτων ἐν Ἀθήναις καὶ τῆς ὑποτιμήσεως τῆς γυναικός, ἔτι δὲ τῆς αὐξήσεως τῶν ἀναγκῶν τοῦ βίου καὶ τῆς πολυτελείας ἦτο ὅτι τὰ ἔεδνα τῆς ὁμηρικῆς ἐποχῆς, τὰ ὁποῖα προσέφερεν ὁ μνηστὴρ εἰς τὸν πατέρα τῆς νύμφης ἀντικατέστησαν διὰ τῆς προικός, ὑπὸ τύπον ἀποζημιώσεως διὰ τὰ βάρη τοῦ γάμου. Οὗτος φαίνεται ὁ πιθανώτερος λόγος τῆς ἐμφανίσεως τῆς προικός, κατὰ τὸν ὄγδοον ἢ ἕβδομον αἰῶνα π. Χ., ἂν καὶ ἄλλοι ἄλλως ἐξηγοῦσι τὸ πρᾶγμα. (2) Οὕτως ὁ Nitzsch τὴν αἰτίαν τοῦ θεσμοῦ τούτου διαβλέπει ἐν τῇ μεταβολῇ τῶν στατιστικῶν σχέσεων τῶν δύο γενῶν, ἤτοι ἐν τῷ πλεονασμῷ τοῦ γυναικείου φύλου· τοῦτο ὅμως εἶναι ἁπλῆ ὑπόθεσις. Ὁ Schoemann καὶ ὁ Beauchet φρονοῦσιν ὅτι ἡ προῖξ εἰσήχθη ὡς ἀποζημίωσις τρόπον τινὰ διὰ τὸν ἀποκλεισμὸν τῆς κόρης ἀπὸ τῶν κληρονομικῶν δικαιωμάτων, ἵνα μὴ αὕτη ἀποκλείηται ὅλως τῆς πατρικῆς περιουσίας. Ὁ δὲ Hermann νομίζει ὅτι ἡ προῖξ εἰσήχθη, ἵνα οὕτω καταστῇ τὸ διαζύγιον δυσχερέστερον, καθότι—κατὰ τὸ ἀττικὸν δίκαιον—ὁ σύζυγος διαζευγνύμενος ὑπεχρεοῦτο εἰς ἐπιστροφὴν τῆς προικός. Καὶ ἡ γνώμη ὅμως αὕτη φαίνεται ἀστήρικτος, διότι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δὲν ἐλάμβανον χώραν πολλὰ διαζύγια, ὥστε νὰ παραστῇ ἀνάγκη λήψεως μέτρων πρὸς ἀποσόβησιν αὐτῶν. Ἡ προῖξ κατ' ἀρχὰς ἀσήμαντος, ηὔξανε προϊόντος τοῦ χρόνου ἦτο δὲ καὶ τότε συνήθως τὸ κύριον ἐλατήριον πρὸς γάμον. Ὁ Θέογνις, ἤδη τὸν ἕκτον αἰῶνα π. Χ., παραπονεῖται ὅτι κατὰ τὴν σύναψιν γάμων «χρήματα τιμῶσι» καὶ ὅτι «πλοῦτος ἔμιξε γένος». (3) Ὁ δὲ Μένανδρος συνιστᾷ ν' ἀποβλέπῃ τις νυμφευόμενος εἰς τὴν γυναῖκα, οὐχὶ εἰς τὴν προῖκα, διότι «γυναικὶ κόσμος ὁ τρόπος, οὐ τὰ χρυσία.» (4) Δὲν ἦτο δὲ σπάνιον, φαίνε-

1) Περὶ τούτων πρβλ. Paul Stengel «Die griechichen Kultusaltertuemer» (2 Aufl. Muenchen 1898) σ 195 κ. ἑ. Gide σ. 80.

2) Οἰκονομικὰ VII, 30.

3) Ἰσαίου περὶ τοῦ Πύρρου κλήρου 16 «Οὐδὲ αἱ γαμεταὶ γυναῖκες ἔρχονται μετὰ τῶν ἀνδρῶν ἐπὶ τὰ δεῖπνα, οὐδὲ συνδειπνεῖν ἀξιοῦσι μετὰ τῶν ἀλλοτρίων»

4) Περὶ τῆς τελετῆς τοῦ γάμου παρ' Ἕλλησι πρβλ. Dictionnaire des antiquitès grecques et romaines (sous la direction de Daremberg, saglio et Pottier) τόμ. III, β' (Paris 1904) σ. 1647-1654.

5) Mitteis Reichsrecht (ὡς ἀνωτέρω) σ. 66.

6) Ἰαμβλίχου βίος Πορφυρίου 18, 86 «δεῖ τεκνοποιεῖσθαι ἕνεκα τοῦ καταλιπεῖν ἕτερον ἀνθ' ἑαυτοῦ θεῶν θεραπευτήν», καὶ Στοβαίου Ἀνθολ. ΞΖ', 25 (ἀπόσπασμα Ἀντιπάτρου ἐκ τοῦ περὶ γάμου) «εἰ γὰρ ἐκλίποι τὸ γένος, τίς τοῖς θεοῖς θύσει;»

1) Πρβλ. Coulanges (ἔ. ἀ.) σ. 50 κ. ἑ. Ἰουλ. Πολυδεύκους Ὀνομαστ. Η'. 112. Πλουτάρχου Λυκοῦργος 15.

2) Τὰ περὶ ἀρχῆς τῆς προικὸς πρβλ. ἐν Mueller und Bauer ἔ. ἀ. σ. 144 σημ. 1 Πρβλ. καὶ L. Beauchet «Histoire du droit privé de la république athénienne» (Paris 1897) I, 248-249. Περὶ δὲ τῆς ἐμπροίκου γυναικὸς ἐν τῷ ἀρχαίῳ θεάτρῳ πρβλ. Σ. Γιαρδίνου «Μαθήματα Δραματολογίας» (μετάφρ. Βλάχου, Ἀθῆναι 1899) IV, 128 κ. ἑ.

3) Ἐλεγεῖα 189-190.

4) Μενάνδρου Γνῶμαι μονόστιχοι 98 καὶ 92. Πρβλ. καὶ Στοβαίου Ἀνθολόγιον ΟΒ' «ὅτι ἐν τοῖς γάμοις οὐ τὴν εὐγένειαν, οὐδὲ τὸν πλοῦτον χρὴ σκοπεῖν, ἀλλὰ τὸν τρόπον».»

τάι, γυνὴ ἀποκομίζουσα πολλὴν προῖκα νὰ δεσπόζῃ τοῦ ἀνδρός, δι' ὃ ὁ Ἀντιφάνης λέγει ὅτι οὐδὲν φορτίον εἶναι βαρύτερον γυναικὸς λαμβανούσης πολλὴν προῖκα: «Οὐκ ἔστιν οὐδὲν βαρύτερον τῶν φορτίων ὄντως, γυναικὸς προῖκα πολλὴν φερομένης.» (1) Ἆρά γε νὰ ἔσυρεν ὁ Ἀντισθένης τοιοῦτο βαρὺ φορτίον καὶ εἶναι τὸ γνωμικὸν αὐτοῦ τοῦτο προϊὸν πικρᾶς πείρας, ἢ μὴ εἶναι προϊὸν φθόνου, διότι οὐδέποτε τῷ ἐνεπιστεύθησαν τοιοῦτο φορτίον; Οὕτως ἢ ἄλλως ὁ Ἀντισθένης εἶναι ἐκ τῶν περιφημοτέρων μισογυνῶν, εἰπὼν μεταξὺ ἄλλων περὶ γυναικός:

Ἐγὼ γυναικὶ ἓν τι πιστεύσω μόνον,
ἐπὰν ἀποθάνῃ μὴ βιώσεσθαι πάλιν,
τὰ δ' ἄλλ' ἀπιστῶ πάνθ' ἕως ἂν ἀποθάνῃ. (2)

Ἐν Σπάρτῃ τοὐναντίον ὁ Λυκοῦργος διέταξεν αἱ κόραι νὰ ὑπανδρεύωνται ἄπροικοι, «ὅπως μήτε δι' ἔνδειαν ἄγαμοί τινες ἐκθῶσι, μήτε διὰ περιουσίαν σπουδάζωνται· ἕκαστος δὲ εἰς τὸν τρόπον τῆς παιδὸς ἀφορῶν, ἀρετῇ τὴν αἵρεσιν ποιῶνται». (3)

Ἡ μονογαμία ἦτο θεσμὸς ἐν Ἀθήναις, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν βαρβαρικὴν πολυγαμίαν, (4) ἠδύνατο ὅμως ὁ ἀνὴρ πρὸς τῇ συζύγῳ νὰ διατηρῇ παλλακήν. Ὁ ἀνὴρ ἠδύνατο ἄνευ πολλῶν διατυπώσεων ν' ἀποπέμψῃ τὴν σύζυγον εἰς τὴν οἰκογένειάν της, ἀποδίδων τὴν προῖκα καὶ κρατῶν τὰ τέκνα. Ἡ ἀπιστία τῆς συζύγου ἐτιμωρεῖτο δι' ἀποπομπῆς. Γυνὴ ἔχουσα σοβαρὰς ἀφορμὰς κατὰ τοῦ συζύγου της ἐδικαιοῦτο ν' ἀπευθύνῃ τὸ τῆς ἀπολείψεως γράμμα πρὸς τὸν ἄρχοντα, ὅστις ἔκρινεν. Ὁ δεύτερος γάμος δὲν ἀπεκλείετο καὶ διὰ τὴν γυναῖκα, μάλιστα ὁ σύζυγος ἐδικαιοῦτο διὰ τῆς διαθήκης του νὰ ὁρίσῃ τὸν μέλλοντα ἄνδρα τῆς γυναικός του. Ἡ γυνή, ὡς ὁ ἀνήλικος, ἐστερεῖτο τοῦ δικαιώματος νὰ συνάψῃ συμβόλαιον δι' ἀντικείμενον ἀξίας μείζονος τοῦ μεδίμνου κριθῶν, ὡς καὶ τοῦ δικαιώματος νὰ ἐγείρῃ ἀγωγήν, τὰ δὲ κληρονομικά της δικαιώματα ἦσαν λίαν περιωρισμένα. (1) Τοῦτο προήρχετο ἐκ τοῦ ὅτι ἡ θυγάτηρ ἦτο ἀνίκανος νὰ ἐπιτελῇ τὸ πρώτιστον τοῦ κληρονόμου καθῆκον, ἤτοι τὰ θρησκευτικὰ νόμιμα, διότι νυμφευομένη δὲν ἔθυεν εἰς τοὺς προγόνους της, ἀλλ' εἰς τοὺς προγόνους τοῦ συζύγου της. Ἐὰν ὁ πατὴρ μονογενοῦς θυγατρὸς ἀπέθνησκε μὴ υἱοθετήσας υἱόν, ὅστις ὑπεχρεοῦτο νὰ νυμφευθῇ τὴν κόρην του, ἢ ἄνευ διαθήκης, τὸ δίκαιον ὥριζεν ὡς κληρονόμον τὸν ἐγγύτερον συγγενῆ αὐτῆς, τὸν θεῖον συνήθως, ὅστις ὑπεχρεοῦτο νὰ νυμφευθῇ ταύτην· ἂν δ' οὗτος ἢ αὕτη ἦτο ἤδη ἐν γάμῳ, διελύετο ὁ ὑφιστάμενος γάμος πρὸς σύναψιν τοῦ νέου· ὁ ἐκ τοῦ γάμου τούτου γεννώμενος υἱὸς ἐθεωρεῖτο ὡς κληρονόμος τοῦ πάππου του. (2)

Ἐν γένει ἡ γυνὴ ἐθεωρεῖτο ὡς παιδίον, χρήζουσα διαρκοῦς ἐπιβλέψεως, τόσον ὥστε ἄνδρες τινὲς ἦσαν ἐντεταλμένοι νὰ ἐπαγρυπνῶσιν ἐπὶ τῶν γυναικῶν καὶ τῆς τηρήσεως τῶν καθηκόντων των, οἱ καλούμενοι γυναικονόμοι ἢ γυναικοκόσμοι. (3) Ἄριστον ἐνομίζετο ἡ γυνὴ νὰ βλέπῃ, νὰ ἀκούῃ καὶ νὰ λέγῃ ὅσον τὸ δυνατὸν ἐλάχιστα: «ὡς ἐλάχιστα μὲν ὄψοιτο, ἐλάχιστα δ' ἀκούσοιτο, ἐλάχιστα δ' ἔροιτο» (4)· κατὰ τὴν ἔκφρασιν δὲ τοῦ Περικλέους δόξα τῆς γυναικὸς εἶναι ἐλάχιστος λόγος περὶ αὐτῆς νὰ γείνηται μεταξὺ ἀνδρῶν, ἔστω καὶ ἐπὶ καλοῦ (5).

Ἦτο ἑπόμενον ὅτι ὁ ἀνεπτυγμένος Ἀθηναῖος δὲν ἠδύνατο νὰ εὑρίσκῃ θέλγητρον εἰς συναναστροφὴν γυναικὸς στερουμένης πάσης μορφώσεως καὶ ὀλέθριον ἀποτέλεσμα τῆς πνευματικῆς καταπτώσεως τῆς Ἀθηναίας ἦτο ἡ ὑπὸ ἀσιατικὴν ἐπίδρασιν ἀκμὴ τῶν ἑταιρῶν, αἵτινες ἦσαν μεμορφωμέναι συνήθως νεάνιδες ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας, Κορίνθου καὶ ἄλλων μερῶν, ἐν τῇ συναναστροφῇ τῶν ὁποίων ἐπεζητεῖτο ἐκεῖνο τοῦ ὁποίου ἐστεροῦντο αἱ σύζυγοι, δηλ. ἡ χάρις καὶ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ πνεύματος. Οὕτως ἐθεωρήθη ἡ μὲν σύζυγος—κατὰ τὸ λέγειν τοῦ μεγάλου ῥήτορος Δημοσθένους—ὡς παρέχουσα τὰ τέκνα καὶ φύλαξ πιστὴ τῶν ἔνδον, ἡ δὲ ἑταίρα ὡς προσφέρουσα τὸ θέλγητρον τῆς ζωῆς.

---

1) Ἐκ τῶν τοῦ Ἀντιφάνους IV (ἐν Bibl. clas. poet. graec. III, 107).

2) Πρβλ. Στοβαίου ΟΓ'. («Ψόγος γυναικῶν ἔτι καὶ περὶ γάμου») 48. Πρβλ. καὶ Μενάνδρου Γνῶμαι (86): «Γυναικὶ μὴ πίστευε τὸν σαυτοῦ βίον».

3) Πλουτάρχου Λακωνικὰ ἀποφθ. Λυκούργου 15.

4) Πρβλ. Εὐριπίδου Ἀνδρομάχη 465. Ὁ Πλάτων τοὐναντίον ἦτο ὑπὲρ τῆς κοινότητος τῶν γυναικῶν καὶ τῶν τέκνων, ἐπίσης δὲ καὶ οἱ στωικοὶ (Διογένους Λαερτίου Βίων καὶ γνωμῶν VII, 131). Τοιαύτη κοινότης γυναικῶν μαρτυρεῖται εἰς διαφόρους λαοὺς τῆς ἀρχαιότητος (Διόδωρος V, 18. Ἡροδότου Ἱστοριῶν IV, 172.180. Στράβωνος Γεωγρ. IV, 5,4 κ. π. ἀ), μάλιστα ἐν τῇ πρωτογόνῳ αὐτῶν καταστάσει, οὕτω καὶ ἐν Ἀθήναις «πρῶτος Κέκροψ μίαν ἑνὶ ἔζευξεν, ἀνέδην τὸ πρότερον οὐσῶν τῶν συνόδων καὶ κοινογαμίων ὄντων» (παρ' Ἀθηναίῳ XIII, 2).

1) Mitteis ἔ. ἀ. σ. 63. Coulanges ἔ. ἀ. σ. 82.

2) Coulanges ἔ. ἀ. σ. 85.

3) Πλουτάρχου Σόλων 21. Πολυδεύκους ὀνομαστικὸν Η' 112.

4) Ξενοφῶντος Οἰκονομικὰ 7, 5.

5) Θουκυδίδου Β' 45.

(1) Τὴν συναναστροφὴν τῶν γυναικῶν τούτων ἐπεζήτουν οὐ μόνον οἱ κοινοὶ θνητοί, ἀλλ' αὐτοὶ οἱ ἐνδοξότεροι ἄνδρες τῆς Ἑλλάδος, φιλόσοφοι καὶ καλλιτέχναι, πολιτικοὶ καὶ στρατηλάται. Αὐτὸν τὸν Περικλέα προσείλκυσεν ἡ περίφημος Ἀσπασία, ὁ δὲ Σωκράτης δὲν ἀπηξίου νὰ συχνάζῃ μετὰ τῶν μαθητῶν του παρὰ τῇ Θεοδότῃ (2). Ἡ ἐπίδρασις τῶν νεανίδων τούτων ἐπὶ τῶν ἠθῶν, τῶν τεχνῶν, τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς πολιτικῆς κατέστη μεγάλη, πρὸς τιμὴν δ' ἐνίων ἐξ αὐτῶν ἱδρύθησαν καὶ μνημεῖα, ὡς ἐν Ἀθήναις τῆς Λεαίνης καὶ τῆς Λαμίας. Πληθυνομένων τῶν ἑταιρῶν, αἱ αὐστηραὶ ἀρχαὶ περὶ τοῦ γάμου ἐλησμονοῦντο, τὰ διαζύγια ἐπληθύνοντο, ἡ διαφθορὰ ἔβαινε γοργῷ τῷ βήματι, ἡ δὲ σύζυγος ἔτι μᾶλλον ἐταπεινοῦτο.

Παρ' ὅλα ταῦτα ἡ γυνὴ διετήρει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸ κῦρός της ἐν τῷ οἴκῳ, ἡ δ' ἐπιρροή της ἐπὶ τοῦ συζύγου ἦτο ἐνίοτε μεγάλη. Οὕτως ὁ Θεμιστοκλῆς ἔλεγεν ὅτι τῶν Ἑλλήνων δεσπόζουσιν οἱ Ἀθηναῖοι, τῶν Ἀθηναίων αὐτός, αὐτοῦ δὲ ἡ σύζυγός του, (3) ἂν καὶ κατὰ Δημόκριτον «ὑπὸ γυναικὸς ἄρχεσθαι ὕβρις καὶ ἀνανδρίη ἐσχάτη» (4). Ὅτι δὲ μεγάλη ἔμεινε πάντοτε ἡ ἐπίδρασις τῆς γυναικός, μαρτυρεῖ τὸ ὅτι ἐκ τῆς χρηστότητος αὐτῆς παρίσταται ἐξαρτωμένη ἡ εὐδαιμονία τοῦ οἴκου· οὕτως ὁ Μένανδρος λέγει: «γυνὴ χρηστὴ πηδάλιον ἐστ' οἰκίας» καὶ «γυναικὸς ἐσθλῆς ἔστι σῴζειν οἰκίαν» (5). Ἀφ' ἑτέρου ὅμως πλεῖστοι τῶν σοφῶν καὶ ποιητῶν ἐξεφράσθησαν μετὰ πικρίας καὶ δριμύτητος κατὰ τῆς γυναικός, ἥτις ἐχαρακτηρίσθη ὡς χειμὼν ἐν τῷ οἴκῳ καὶ νόσος τοῦ βίου (6). Οὕτως ὁ Σιμωνίδης ὁ Ἀμοργῖνος ἔλεγε: «Ζεὺς γὰρ μέγιστον τοῦτ' ἐποίησε κακόν: γυναῖκας· ἤν τι καὶ δοκῶσιν ὠφελεῖν, ἔχοντί τοι μάλιστα γίγνονται κακόν. Οὐ γὰρ ποτ' εὔφρων ἡμέρην διέρχεται ἅπασαν, ὅστις σὺν γυναικὶ πέλεται» (1). Καὶ ὁ Εὐριπίδης, ὁ μέγας μισογύνης τῆς ἀρχαιότητος, ἀπεχθάνεται μὲν πάσας τὰς γυναῖκας, ὡς ἀνικανωτάτας διὰ πᾶν ἀγαθόν, σοφωτάτας δὲ ἐργάτιδας πάντων τῶν κακῶν, «εἰς μὲν ἔσθλ' ἀμηχανώταται, κακῶν δὲ πάντων τέκτονες σοφώταται», (2) ἰδιαζόντως ὅμως μισεῖ τὰς σοφὰς γυναῖκας, ὡς πανουργοτέρας: «Τοῦτο δὲ δῆλον, ὡς γυνὴ κακὸν μέγα. Σοφὴν δὲ (γυναῖκα) μισῶ· μὴ γὰρ ἔν γ' ἐμοῖς δόμοις εἴη φρονοῦσα πλεῖον, ἢ γυναῖκα χρή. Τὸ γὰρ πανοῦργον μᾶλλον ἐντίκτει Κύπρις ἐν ταῖς σοφαῖσιν». (3) Ἐν μιᾷ λέξει ὁ Εὐριπίδης ἀποκαλεῖ τὸ γυναικεῖον φύλον «κίβδηλον κακόν», (4) δεινότερον καὶ αὐτῶν τῶν κυμάτων, τοῦ πυρός, τῆς πενίας «ἀλλ', ἐπιλέγει, οὐδὲν οὕτω δεινόν, ὡς γυνὴ κακόν». (5) Τὸν φοβερώτερον ὅμως φιλιππικὸν κατὰ τῆς γυναικὸς ἐξήνεγκε φιλόσοφός τις, ὅστις ἐρωτηθεὶς τί ἐστι γυνή, ἀπήντησε τὸ γνωστόν: «Ναυάγιον τοῦ ἀνδρός, τρικυμία τοῦ οἴκου, ἐμπόδιον τῆς ἡσυχίας, αἰχμαλωσία τῆς ζωῆς, ζημία ἐραστή, ἀγάπη μισητή, Ἅδης ἀχόρταγος καὶ πόλεμος ἀκατάπαυστος..». (6) Ἀλλὰ τόσον ἡ πολεμικὴ αὕτη κατὰ τῆς γυναικός, ὅσον καὶ οἱ πανηγυρικοὶ ὑπὲρ αὐτῆς τί ἄλλο μαρτυροῦσιν ἢ τὴν μεγάλην ἐπίδρασιν αὐτῆς ἐν τῷ βίῳ, ἀφοῦ ἐκ ταύτης παρίσταται ἐξαρτωμένη ἡ εὐτυχία ἢ ἡ δυστυχία τοῦ βίου;

Βεβαίως ἡ θέσις τῆς γυναικὸς ἐν Ἀθήναις πᾶν ἄλλο ἦτο ἢ ἰδανική, ἀλλὰ πάντως παρ' ὅλον τὸν περιορισμὸν τῆς Ἀτθίδος, μεγάλη ἀπόστασις ὑπάρχει μεταξὺ τῆς ἀθηναϊκῆς γυναικωνίτιδος καὶ τοῦ ἀνατολικοῦ χαρεμίου, ὡς καὶ μεταξὺ τῆς θέσεως τῆς γυναικὸς πρὸ τοῦ πατρὸς ἢ τοῦ συζύγου ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ (7). Ὁ ἀποκλεισμὸς τῆς Ἀτθίδος εἰς τὴν γυναικωνῖτιν δὲν ἔχει ἐλατήριον τὴν δυσπιστίαν, ἀλλὰ τὴν προστασίαν τῆς γυναικός, ἥτις ἐθεω-

---

1) Δημοσθένους κατὰ Νεαίρας (Teubner 122): «Τὰς μὲν γὰρ ἑταίρας ἡδονῆς ἕνεκ' ἔχομεν, τὰς δὲ παλλακὰς τῆς καθ' ἡμέραν θεραπείας τοῦ σώματος, τὰς δὲ γυναῖκας τοῦ παιδοποιεῖσθαι γνησίως καὶ τῶν ἔνδον φύλακα πιστὴν ἔχειν».

2) Ξενοφῶντος Ἀπομνημ. III, 11.

3) Πλουτάρχου Θεμιστ. 18.

4) Δημοκρίτου ἠθικὰ ἀποσπάσματα 179. Πρβλ. καὶ Εὐριπίδου Ἠλέκτρα 343: «αἰσχρὸν προστατεῖν (γυναῖκα) δωμάτων, μὴ τὸν ἄνδρα». Καὶ Φιλήμονος (Bibl. clas. poet. graec. III, 114): «Ἀγαθῆς γυναικός ἐστιν, ὦ Νικοστράτη, μὴ κρείττον· εἶναι τἀνδρὸς, ἀλλ' ὑπήκοον. Γυνὴ δὲ νικῶσα ἄνδρα, κακόν ἐστί μέγα.»

5) Μενάνδρου Γνῶμαι 99 καὶ 84. Πρβλ. καὶ Εὐριπίδου παρὰ Στοβαίῳ Ἀνθολόγιον ΞΖ' 8. «Οἰκοφθόρον ἄνδρα κωλύει γυνὴ ἐσθλὴ παραζευχθεῖσα καὶ σῴζει δόμους».

6) Δημοκρίτου Ἠθικὰ ἀποσπ. 182.

1) Σιμωνίδου περὶ γυναικῶν στ. 96.

2) Μήδεια 409.

3) Ἱππόλυτος 636 κ. ἑ.

4) Ἱππόλυτος 612.

5) Παρὰ Στοβαίῳ Ἀνθολόγιον ΟΓ', 1 «Δεινὴ μὲν ἁλκὴ κυμάτων θαλασσίων, δειναὶ δὲ ποταμοῦ καὶ πυρὸς θερμαὶ πνοαί, δεινὸν δὲ πενία, δεινὰ δ' ἄλλα μυρία· ἀλλ' οὐδὲν οὕτω δεινόν, ὡς γυνὴ κακόν». Πρβλ. «Οὐδὲν γυναικὸς χεῖρον οὐδὲ τῆς καλῆς» καὶ «ὅπου γυναῖκες εἰσί, πάντ' ἐκεῖ κακά» καὶ «θάλασσα, πῦρ καὶ γυνὴ κακὰ τρία». (Bibl. clas. poet graec. III, 127).

6) Δωροθέου Σχολαρίου Ταμεῖον Πατρολογίας (Ἀθῆναι 1887) Β', 100. Πρβλ. παραπλήσια καὶ Σενεκόνδου τοῦ κυνικοῦ (Fragmenta philos. graec ἔκδ. Mullachius σ. 513).

7) Gide ἔ. ἀ. σ. 78.

ρεῖτο τότε ὡς ἀνίκανος πρὸς αὐτοδιοίκησιν, ἄνευ ὅμως καταθλίψεως τῆς προσωπικότητος. Ὁ πατὴρ ἢ ὁ σύζυγος δὲν εἶναι ὁ παντοδύναμος κύριος, ὁ ἔχων δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου, ἀλλ' ὁ ὑπεύθυνος ἐπίτροπος, οὗ ἡ συμπεριφορὰ ὑπόκειται ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς πολιτείας καὶ τῆς κοινῆς γνώμης. Ἡ γυνὴ εἶναι ἡ μόνη ὑπὸ τὴν συζυγικὴν στέγην, ὁ δὲ θεσμὸς τῆς πολυγαμίας δὲν ἐξευτελίζει ταύτην καὶ ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ. Ἡ χήρα δὲν καταδικάζεται οὔτε εἰς θανατον, οὔτε εἰς κακουχίας, οὔτε κἂν εἰς ἀναγκαστικὴν ἀγαμίαν. Ἐν μιᾷ λέξει ἂν καὶ ἡ πολιτικὴ ἀνατροφή, ἡ ἀπομακρύνουσα τὸν πολίτην τῆς οἰκογενείας εἶχε ταπεινώσῃ τὴν θέσιν τῆς Ἀθήδος, ἀλλ' ἡ διακρίνουσα τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα λεπτότης οὐδέποτε ἠνέχθη τὸν πλήρη ἐξευτελισμὸν αὐτῆς. Ὅτι ὅμως βεβαίως ἡ προϊοῦσα ὑποτίμησις τῆς γυναικὸς καὶ ἡ ἔκλυσις τῶν οἰκογενειακῶν δεσμῶν οὐκ ὀλίγον συνετέλεσεν εἰς τὴν παρακμὴν τῆς Ἑλλάδος εἶναι γεγονὸς ἀναμφισβήτητον.

(Ἕπεται τὸ τέλος)

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΠΥΡΟΒΟΛΙΣΜΟΣ

[Διήγημα ὑπὸ **Γ. Δ. ΚΟΡΟΜΗΛΑ***]*

Πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐχώρισαν μετὰ δέκα τριῶν ἐτῶν συζυγικὸν βίον, πραγματικῶς «ἀνέφελον» καὶ «ἀνθόσπαρτον» ὅπως ἠὔχοντο ὅλα τὰ κοινωνικὰ δι' ὧν ἀνηγγέλθη εἰς τὰς ἐφημερίδας ὁ γάμος των. Καὶ φυσικῶς, ὅσοι ἐγνώρισαν αὐτὸ τὸ ἀνδρόγυνον, θ' ἀποροῦν μὲ τὸ διαζύγιον αὐτὸ τὸ ἐντελῶς ἀπροσδόκητον, θὰ ἐξίστανται δὲ περισσότερον διότι δὲν κατώρθωσαν ποτὲ νὰ ἀντιληφθοῦν τίποτε τὸ ἀσύνηθες, τίποτε τὸ ἐπιτρέπον τὴν εἰκασίαν προσεχοῦς διαζυγίου.

Τὸ γεγονὸς εἶνε ὅτι ἐχώρισαν. Πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐξεδόθη τελεσίδικος ἡ ἀπόφασις διὰ τῆς ὁποίας ὁ κ. Γεώργιος Λιμεράκης ἐκηρύσσετο ἐλεύθερος ὅσον καὶ ἡ κυρία Ἑλένη Μυριέλου ἐλευθέρα παντὸς τοῦ μεταξύ των διὰ τοῦ γάμου ὁρισταμένου ἕως τότε δεσμοῦ. Εὐτυχῶς δὲν εἶχον τέκνα, καὶ κανεὶς ἐκ τῶν δύο δὲν θὰ ἐλυπεῖτο διὰ τὴν τύχην τῶν κατιόντων. ἐὰν δὲν ἦτο πεπρωμένον νὰ λυπηθοῦν καὶ οἱ δύο διὰ τὴν ὀδύνην, τὸν πραγματικὸν σπαραγμὸν, τὴν ἀπαρηγόρητον θλῖψιν τῶν ἀνιόντων.

Ὁ πατὴρ τοῦ γαμβροῦ καὶ ὁ πατὴρ τῆς νύμφης ἦσαν συντετριμμένοι ἀπὸ τὸ γεγονός. Παλαιοὶ φίλοι, ἀπὸ τῶν παιδικῶν χρόνων, μίαν εἶχαν μελαγχολίαν. Ὅτι δὲν ἐγεννήθησαν ἀδελφοί. Ἀλλὰ ὅταν ἐμεγάλωσαν καὶ εἶδαν ὅτι ἠμποροῦν νὰ γίνουν, ἀπεφασίσθη μεταξύ των νὰ νυμφευθῇ ὁ Λιμεράκης τὴν ἀδελφὴν τοῦ Μυριέλου. Ἡ εὐλογημένη ὅμως δὲν τὸν ἠθέλησε διότι ἐπροτίμα κάποιον ἄλλον. Καὶ τὸν ἄλλον αὐτὸν τὸν ὑπανδρεύθη. Ἀλλὰ θὰ ἐπίστευε κανεὶς ὅτι κάποια μυστικὴ κατάρα ἐλέχθη μεταξὺ τῶν δύο φίλων διότι ἡ ἀδελφὴ τοῦ Μυριέλου πρὶν χρονίσῃ ὡς νύμφη ἐχήρευσεν, καὶ ἀπέθανε ἐπάνω εἰς τὸν τοκετὸν μαζῆ μὲ τὸ βρέφος. Ἐπέρασαν τὰ χρόνια καὶ οἱ δύο φίλοι ἐνυμφεύθησαν. Καὶ οἱ δύο ἀπέκτησαν πολλὰ παιδιά. Ἀλλὰ τὸ ἓν μετὰ τὸ ἄλλο ἐπῆραν τὸ φύσημά των χωρὶς νὰ ἀκούσουν τὰς συμβουλάς. Ἄλλα ἐξενιτεύθησαν, καὶ ἄλλα ἐπῆραν ἄλλας γυναῖκας ἢ ἄλλους ἄνδρας.

Ἔμειναν ὅμως δύο Βενιαμίν. Ὁ Γιώργης τοῦ Λιμεράκη καὶ ἡ Ἑλένη τοῦ Μυριέλου.

— Μὲ τὸ στανιὸ θὰ τοὺς στεφανώσωμεν Θανάση, εἶπε μίαν ἡμέραν ὁ Μυριέλος.

— Σῶπα Κωνσταντῆ, καὶ μοῦ φαίνεται, ἀπεκρίθη γελῶν ὁ Λιμεράκης, πῶς ἂν θελήσωμεν μὲ τὸ στανιὸ νὰ τοὺς χωρίσωμεν, δὲν θὰ τὸ καταφέρωμεν.

— Ἀλήθεια ; εἰξεύρεις τίποτε ;

— Κάτι κατάλαβα. Σῶπα σύ.

Οἱ δύο γέροντες διὰ μυριοστὴν φορὰν εἶπον τί θὰ δώσῃ ὁ καθεὶς διὰ τὴν εὐτυχίαν τοῦ νεαροῦ ζεύγους καὶ οἱ δύο συνεφώνησαν ὅτι πρέπει νὰ δώσουν κάτι παραπάνω ἀφ' ὅσα ἔδωκαν εἰς τ' ἄλλα παιδιά των.

— Ἔτσι, προσέθηκεν ὁ Μυριέλος μὲ πεῖσμα, νὰ βάλουν γνῶσι.

Ὁ ἄλλος ἐχαμογέλασε καὶ ἐξηκολούθησε νὰ παίζῃ τὴν πρέφαν του.

Δὲν εἶχεν ἄδικον νὰ εἶνε ἥσυχος. Ἤξευρε καλὰ τὸν Γεώργη, καὶ μάλιστα τώρα ποῦ ἦτο στρατιώτης, ἀντελαμβάνετο ἀκόμη καλλίτερον τὸ αἴσθημά του. Μόλις ἐτελείωνεν ἀπὸ τὸν στρατῶνά του, ποῦ τὸν ἔχανες ποῦ τὸν εὕρισκες, εἰς τὸ σπίτι τοῦ Μυριέλου. Διαρκῶς εὕρισκε προφάσεις διὰ πηγαίνῃ κοντὰ εἰς τὴν Ἑλένην. Καὶ ἐπειδὴ ὁ ἔρως καὶ ὁ βήχας δὲν κρύβονται, ὁ γέρω-Λιμεράκης ἠνόησε τὸ αἴσθημα τοῦ υἱοῦ του.

Ἐνῶ ὅμως ἐπρόκειτο νὰ ἀφεθῇ ἀπὸ τὸν στρατόν, ὁ ὁρίζων ἤρχισε νὰ θολώνεται. Καὶ

ἀντὶ οἱ δύο γέροντες νὰ αἰσθανθοῦν εὐχαρίστησιν ἀναγγέλλοντες τοὺς ἀρραβῶνας, ἤρχισαν ν' ἀνησυχοῦν.

— Πατέρα, εἶπεν μίαν ἑσπέραν ἡ Ἑλένη, θὰ ἔχωμεν πόλεμον ἀλήθεια ;

— Γιατί παιδί μου ;

— Νά, διάβασε τί γράφει ἀπόψε ἡ ἐφημερίς.

Ὄντως τὰ τηλεγραφήματα ἤρχισαν νὰ σκορπίζουν τὴν ἰδέαν τοῦ πολέμου. Τὸ κρητικὸν ζήτημα τὸ ὁποῖον ἕως τότε ἐφαίνετο ὅτι θὰ περιωρίζετο εἰς τὴν Κρήτην καὶ μόνον, ὅπως ἐγίνετο εἰς ὅλας τὰς προηγουμένας ἐπαναστάσεις, ἐφαίνετο ἕτοιμον νὰ ἐκχυλίσῃ καὶ νὰ χυθῇ εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν ὁποίαν ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον παρετηρεῖτο πολεμικὸς ὀργασμός.

Ὁ γέρω-Μυριέλος κατεβίβασε τὰ γυαλιά του ἀφοῦ ἐδιάβασε τὴν ἐφημερίδα καὶ παρατηρῶν τὴν Ἑλένην ἠρώτησεν ἁπλῶς.

— Αἴ ! καὶ ; Μὴ νομίζεις πῶς θὰ πᾶτε καὶ σεῖς ἡ γυναῖκες ;

Ἡ Ἑλένη ἐβύθισε τὰ λυπημένα βλέμματά της εἰς τοὺς πατρικοὺς ὀφθαλμοὺς τοὺς ὁποίους ἐσκίαζαν πυκνότατα φρύδια ἀλλὰ καὶ κάποιος πέπλος ἀορίστου φιλοστοργίας, καὶ μὲ τὸν λάρυγγα σφιγγόμενον ἀπὸ τὴν συγκίνησιν ἐψιθύρισε.

— Θὰ πάῃ ὅμως ὁ Γιώργης....

— Χμ ! εἶπε κινῶν τὴν κεφαλὴν ὁ γερω-Μυριέλος. Ἔπρεπε νὰ γίνῃ πόλεμος, νὰ φοβηθῇς τὸν πόλεμον, νὰ λαχταρήσῃς μὲ τὸν πόλεμον, γιὰ νὰ μοῦ εἰπῇς καὶ τοῦ λόγου σου, μίαν κουβέντα νὰ μοῦ ἀρέσῃ.

Ἡ νεᾶνις ἀνελύθη εἰς δάκρυα, καὶ τὴν ἑπομένην αἱ ἐφημερίδες ἀπὸ τὸ ἓν μέρος ἀνήγγελλον τὴν ἐπιστράτευσιν, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο τοὺς ἀρραβῶνας τοῦ Γεώργη μὲ τὴν Ἑλένην.

* * *

Πόσας συγκινήσεις ἠσθάνθησαν οἱ δύο ἀρραβωνιασμένοι. Κάθε τηλεγράφημα σχετικὸν μὲ τὸ Ἑλληνοτουρκικὸν ζήτημα ἤνοιγε νέαν πληγὴν εἰς τὰ τρυφερὰ στήθη τῆς νεάνιδος. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἴδιον τηλεγράφημα παρεῖχεν εἰς τὸν Γιώργη τὴν εὐκαιρίαν νὰ βαλσαμώσῃ τὴν πληγὴν αὐτὴν μὲ γενναίους λόγους, μὲ ὑπερηφάνους ἰδέας μὲ πατριωτικὰς σκέψεις.

Ἦλθεν ὅμως ἡ ἡμέρα τοῦ χωρισμοῦ. Τὸ σύνταγμά του διετάχθη νὰ φύγῃ διὰ τὴν Λάρισαν.

Ὅ,τι εἶχε νὰ ἑτοιμάσῃ ἔπρεπε νὰ τὸ ἑτοιμάσῃ γρήγορα καὶ γρήγορα ν' ἀποχαιρετήσῃ ὅσους ἔπρεπεν. Ἐκείνην τὴν βραδυὰν καὶ ὁ Γεώργης ἀκόμη ἦτο στενοχωρημένος· τὰ δάκρυα ἐβούρκωναν τὰ μάτιά του καὶ κάποια ζαλάδα ἔσφιγγε τὴν κεφαλήν του ὡς κρίκος χαλύβδινος. Ἡ γλῶσσά του ἐμπερδεύετο, καὶ ἐνῷ εἰς τὰ χείλη του εἶχεν ἀποκρυσταλωθῇ κάποιον ἀόριστον χαμόγελον, ἡ καρδία του ἔπαλλε μὲ πολλὴν δύναμιν, τόσην ὥστε εἰς τὴν περίπτυξίν του ἡ Ἑλένη ἠσθάνθη τοὺς παλμούς.

— Μ' ἀγαπᾷς ;

— Αἰώνια θὰ σ' ἀγαπῶ ! τῆς ἀπεκρίθη ἐκεῖνος.

— Καὶ θὰ μὲ θυμᾶσαι πάντα;

— Ὅσο θὰ ζῶ ! Ἴσως θὰ εἶνε ὀλίγον αὐτὸ ποῦ σοῦ ὑπόσχομαι, γιατί καὶ ἴσως ὀλίγον ζήσω...

— Ὦ ! σῶπα !

Καὶ μὲ τὸ ἁπαλὸν χεράκι της τοῦ ἔκλεισε τὸ στόμα. Καὶ ἐκεῖνος τὸ ἐρίλει μὲ πραγματικὸν πυρετόν, ἐνῷ παρέκει οἱ δύο γέροντες ἀλληλοκυταζόμενοι σιωπηλοὶ ἐσπόγγιζαν νὰ δάκρυά των.

Ὁ Γεώργης εἶπε πολλά. Ἤθελε νὰ μάθῃ τί θὰ ἐγίνετο ἂν δὲν ἐγύριζε... Ἤθελε νὰ ἐγνώριζε τί θὰ συνέβαινε ἐὰν ἐπέστρεφε σακκατεμένος χάριν τῆς πατρίδος. Ἤθελε ν' ἀκούσῃ τόσα καὶ τόσα. Καὶ ἐκείνη εἰς κάθε του ἐρώτησιν, ἀπεκρίνετο.

— Τί θέλεις νὰ μάθῃς τί θὰ γίνῃ ἀφοῦ σὲ ἀγαπῶ ! Αὐτὸ δὲν σοῦ φθάνει ;

Τοῦ ἔφθανε καὶ τοῦ ἐπερίσσευε μάλιστα. Δι' αὐτὸ καὶ ὅταν ἀργὰ τὴν νύκτα ἐχωρίζοντο. ὁ Γεώργης, ἥσυχος καὶ μὲ γαλήνην δίδουσαν περισσότερον θάρρος ἀπὸ ὅλα τὰ γενναῖα καὶ ὑπερήφανα λόγια εἰς τὴν Ἑλένην, τῆς εἶπε.

— Αὔριον τὸ βράδυ, θὰ περάσωμεν ἀπὸ τὴν πλατεῖαν τοῦ Συντάγματος, καὶ θὰ κατέβωμεν τὴν ὁδὸν Ἑρμοῦ. Νὰ στέκεσαι μὲ τὸν πατέρα σου εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ὁδοῦ Ἑρμοῦ πρὸς τ' ἀριστερά. Θέλω νὰ σὲ ἰδῶ ἀκόμη μίαν φορὰν πρὶν φύγω».

Ἡ παράκλησίς του ἦτο ἡ πλέον εὐχάριστος διαταγή, καὶ ὅταν ἐγνώσθη ὅτι τὸ σύνταγμα τοῦ πεζικοῦ θὰ διέβαινε τὴν ὀγδόην ἑσπερινὴν ὥραν, ἡ Ἑλένη, ἀνάμεσα εἰς τοὺς δύο γέραντας

ἀνεμίχθη εἰς τὸν συρφετὸν ὅστις ἀνέμενε τὴν διάβασιν τοῦ στρατοῦ, καὶ ἐπῆγε νὰ σταθῇ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ὁδοῦ Ἑρμοῦ ὅπου τῆς ὥρισεν ὁ Γεώργης.

Δὲν ἤκουε τίποτε ἀπὸ τὴν γύρω της ὀχλοβοὴν, καὶ ἐνῷ εὑρίσκετο μέσα εἰς μίαν τρομακτικὴν πλῆξιν εἰς τὴν ὁποίαν ἐνόμιζε διαρκῶς ὅτι θὰ ἔβγαινεν ἡ ψυχή της, αἰφνιδίως ἀνετρίχιασε. Πέραν ἀπὸ τὸ μέρος τῶν Ἀνακτόρων ἀπὸ μακρὰν ὅμως, πολὺ μακρὰν ἔφθανε μέχρις αὐτῆς ζωηροτέρα βοή, κάποιος βόμβος βαρύτερος ἀπὸ τὸν βόμβον τῆς μυρμηκιᾶς τοῦ Συντάγματος.

Ἔστρεψε πρὸς τὰ ἐκεῖ τὴν κεφαλήν, ἀλλὰ δὲν εἶδε τίποτε ἔξω ἀπὸ τὴν ἀνθρωποπλήμμυραν τὴν κινουμένην κάτω ἀπὸ τὰ ἐρυθρωπὰ φῶτα τῶν φανῶν. Ἐπερίμενεν ὀλίγα λεπτὰ νὰ εὐκρινίσῃ τὸν λόγον τοῦ βόμβου ἐκείνου καὶ μετ' ὀλίγον ἄλλοι παλμοὶ τῆς ἀνήγγειλαν ὅτι ἤκουσε σαλπίσματα.

— Ἔρχονται ! Ἔρχονται !

Διέδραμε μία φωνὴ τὰ πλήθη, καὶ ἡ φωνὴ ἐπολλαπλασιάσθη μὲ ἰσάριθμα ρίγη.

Ἔρχονται ! Ἔρχεται λοιπὸν καὶ ὁ Γεώργης. Εἰς ὀλίγην ὥραν θὰ ἐμφανισθῇ φορτωμένος τὸ γκρά του, τὰ φυσίγγια, τὴν κουβέρταν του. Θὰ διαβῇ ἐμπρός της· θὰ τὸν ἰδῇ νὰ φεύγῃ. Κ' ἔπειτα θὰ χαθῇ μέσα εἰς τὸ σκότος.... Καὶ ἔπειτα ; Ἔπειτα ὁ πόλεμος !...

— Γκχμ ! γκχμ ! ἐξερόβηξεν ὁ γέρω Λιμεράκης. Ἐλᾶτε πιὸ μπροστά, γιατί αὐτὰ τὰ παλληόπαιδα θὰ μᾶς πιάσουν ὅλον τὸν τόπον...

Ἀλλ' ἡ Ἑλένη δὲν ἀντελαμβάνετο· τὰ χέρια της εἶχαν γεμίσει ἀπὸ κρῦον, ἀπὸ παγωμένον ἱδρῶτα. Ἔτρεμεν ὁλόκληρος, καὶ ἐδέησε νὰ τὴν σύρουν οἱ δύο γέροντες διὰ νὰ μετακινηθῇ.

Τὰ σαλπίσματα ἦσαν εὐκρινῆ τωρα. Αἱ σάλπιγγες τῆς Δευτέρας Παρουσίας δὲν θ' ἀντήχουν τόσον βαθέως εἰς τὴν ψυχὴν τῆς νεάνιδος. Παραγγέλματα, ζητωκραυγαί, σαλπίσματα ὅλα ἀνεκατεύοντο καὶ ἐχωνεύοντο εἰς μίαν βοὴν ἐπάνω ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐνόμιζε ὅτι ἤκουε κάποιαν ἄλλην φωνὴν νὰ τῆς ἐπαναλαμβάνῃ διαρκῶς.

— Ὁ πόλεμος ! ὁ πόλεμος !

Ἦλθαν. Ἰδοὺ οἱ σαλπιγκταὶ πρὸ τῶν ὁποίων προπορεύονται, ἄλλοι ζωηροὶ καὶ ἄλλοι σοβαροί, ὅλοι οἱ ἀγυιόπαιδες τῶν Ἀθηνῶν. Δὲν σαλπίζουν τώρα οἱ μαυριδεροὶ αὐτοὶ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ οἱ φορτωμένοι μαζῆ μὲ τὰς σάλπιγγάς των καὶ τὰ ὅπλα μὲ τὰ ὁποῖα θὰ φονεύσουν τοὺς ὁμοίους των. Πίσω ἀπ' αὐτοὺς ἡ μουσικὴ τῆς φρουρᾶς παιανίζει ἐμβατήριον τοῦ ὁποίου οἱ ὀξεῖς φθόγγοι ἐμψυχώνουν κάπως τὴν Ἑλένην, καὶ τῆς δίδουν τὴν δύναμιν, ἐνῷ τὰ πόδια της τρέμουν, νὰ στρέψῃ τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸ κινούμενον δάσος τῶν λογχῶν, τὸ ἀπαστράπτον μέσα εἰς τὰ φῶτα τῶν φανῶν μέσα εἰς τὰ ποικιλόχρωμα φέγγη τῶν ἀναφθέντων διὰ τὴν περίστασιν βεγγαλικῶν φώτων.

Τὸ βλέμμα της ἐρευνητικὸν πλανᾶται ἀπὸ τετράδος εἰς τετράδα. Καὶ δὲν κουράζεται νὰ παρατηρῇ ὅλα ἐκεῖνα τὰ πρόσωπα τὰ ξένα ἂν καὶ ἐνδιαφέροντα διότι ἡ κάθε μία ἀπὸ τὰς ἀπὸ τὰς μαυριδερὰς αὐτὰς μορφὰς εἰς τὰ ζωηρά της μάτια ἢ ἐκδηλώνει τὴν χαρὰν ἢ προσπαθεῖ νὰ κρύψῃ τὴν λύπην τοῦ ἀποχωρισμοῦ. Δὲν κουράζεται νὰ τὰς παρατηρῇ διότι εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς φυσιογνωμίας διακρίνει καὶ ἓν κομμάτι ἀπὸ τὴν ἰδικήν της τὴν ψυχὴν, καὶ μίαν γωνίαν τῆς καρδίας της, διακρίνει τὸν ἔρωτα, τὴν ἐλπίδα...

— Νάτος, ἀναφωνεῖ ὁ γέρω Μυριέλος.

Καὶ ἡ Ἑλένη, ἀμέσως ἀνυψώσασα τὸ βρεγμένον εἰς τὰ δάκρυά της μανδήλι, τὸ ὁποῖον ἐκράτει ἕτοιμον διὰ νὰ σημάνῃ τὴν παρουσίαν της, στρέφει τὴν κεφαλήν. Ἀλλὰ δὲν βλέπει τίποτε.

— Ὄχι, ἐγελάστηκα, παρατηρεῖ περίλυπος ὁ Μυριέλος.

Καὶ οἱ τρεῖς των ἐπαναπίπτουν εἰς τὴν μελαγχολίαν τῆς προτέρας στιγμῆς.

Γύρω, ἑκατοντάδες μανδηλίων σείονται. Ἄλλοι τὰ σείουν εἰς τὰ τέκνα των, τοὺς ἀδελφούς, τοὺς συζύγους των. Ἄλλοι τὰ σείουν ἁπλῶς πρὸς τοὺς ξένους αὐτοὺς ἀδελφοὺς, υἱοὺς καὶ συζύγους τῶν ὁποίων οἱ ἀγαπημένοι εἶνε μακράν. Ὁ στρατὸς διαβαίνει. Διαβαίνει πάντοτε. Καὶ ἡ βοὴ μὲ τὰς ζητωκραυγὰς καλύπτει τὰ σαλπίσματα τὰ ὁποῖα ἀπομακρύνονται πέραν εἰς τὸ βάθος τῆς ὁδοῦ Ἑρμοῦ. Ἐπέρασε καὶ ἡ σημαία. Ὦ ! πόσον ἀνετρίχιασεν ἡ Ἑ-

λένη ὅταν ἀντίκρυσε τὰς πτυχὰς της γαληνιαίας, μεγαλοπρεπεῖς, βεβαία ὅτι θὰ εὑρεθοῦν κατὰ χιλιάδας τὰ στήθη νὰ τὴν προασπίσουν.

Καὶ αἱ λόγχαι ἀπαστράπτουσαι διαβαίνουν πάντοτε, διαβαίνουν.

Αἴφνης εἷς πυροβολισμὸς ἀκούεται.

Ὅλοι στρέφονται δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ νὰ ἰδοῦν τί συμβαίνει. Ὁ στρατὸς ὅμως περνᾷ, καὶ ὅλοι ἀποροῦν διότι καὶ ἄλλον ἀκούουν πυροβολισμὸν, καὶ ἄλλον, καὶ ἔπειτα πολλούς. Ὁ στρατὸς ὅμως περνᾷ πάντοτε, καὶ ἡ Ἑλένη συνηθισμένη τώρα εἰς τοὺς πολλοὺς πυροβολισμοὺς οἱ ὁποῖοι ρίπτονται ἀπὸ τοὺς ἀπερχομένους στρατιώτας, ἴσως εἰς ἀπάντησιν τῶν τοσῶν ἀποχαιρετισμῶν, αἰσθάνεται περισσοτέραν λύπην παρὰ δέος.

Οἱ στρατιῶται κοντεύουν νὰ τελειώσουν, καὶ ὁ Γεώργης δὲν ἐφάνη πουθενά: Οἱ στρατιῶται ἐτελείωσαν. Νὰ δὲν ἔρχεται πλέον κανείς. Ὅλοι παρῆλθον.

Μόνον αἱ λόγχαι των φαίνονται εἰς τὸν κατήφορον τῆς ὁδοῦ Ἑρμοῦ, ὡς κυλιόμενος ποταμὸς ἀπὸ πολυτίμους λίθους.

Ὅλοι ἐπέρασαν. Ὅλους τοὺς εἶδεν ἡ Ἑλένη καὶ μόνον τὸν Γεώργη δὲν εἶδε νὰ περάσῃ.

Φουσκωμένη ἀπὸ τὴν λύπην, μὲ τὸν λάρυγγα πνιγόμενον ἀπὸ τοὺς λυγμοὺς ἐπέστρεψεν εἰς τὴν οἰκίαν της, καὶ ὅταν ὁ γέρω-Μυριέλος τῆς ἔκαμε τὴν παρατήρησιν ὅτι πρέπει νὰ ἡσυχάσῃ, αὐτὴ ἔπεσε τὰ προύμνητα ἐπάνω εἰς τὸν καναπὲν καὶ ἐκεῖ ἐξέσπασεν. Ὁ ὕπνος τὴν εὑρῆκεν ἐκεῖ, καὶ τὴν ἐπομένην μὲ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου ἀφυπνίσθη βαρύθυμος καὶ προσπαθοῦσα νὰ ἐνθυμηθῇ τὰ τρομακτικὰ ὄνείρα τὰ ὁποῖα τῆς ἐτάραξαν τὴν ψυχήν.

*
* *

Ὁ πόλεμος ἐτελείωσεν ὅπως ἐτελείωσεν. Οἱ κληρωτοὶ καὶ οἱ ἔφεδροι ἀφέθησαν μίαν ἡμέραν, καὶ ἦλθαν πολλοὶ εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὄχι τόσοι ὅσοι ἔπρεπε, διότι δὲν εἶχαν καὶ φύγει ὅσοι ἔπρεπε νὰ φύγουν. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ Γεώργιος Λιμεράκης.

Ἡ Ἑλένη τὸν ἐπερίμενεν ὅπως περιμένει ὁ τυφλὸς τὰ μάτια του. Χρόνια ὁλόκληρα ἐπέρασεν ἀπὸ τὰ δροσερά της μάγουλα, καὶ θὰ ἐφαίνετο πολὺ περισσότερον ἡλικιωμένη ἀφ' ὅ,τι ἦτο ἂν εἰς τὰ μάτια της δὲν ἔλαμπε πάντοτε ἡ φλὸξ τῆς ἐλπίδος.

Ὁ Γεώργης ἐπανῆλθεν. Μὲ πόσην χαρὰν ἐνηγκαλίσθησαν οἱ δύο νέοι ἀλλὰ καὶ μὲ πόσην λαχτάραν περιεπτύχθησαν ἀλλήλους οἱ δύο γέροντες. Θὰ ἐσυγγένευαν ἐπὶ τέλους.

Καὶ μέσα εἰς τὰ δάκρυά του ὁ γέρω-Λιμεράκης εἶπε μὲ κάποιον παράπονον πρὸς τὸν γέρω-Μυριέλον.

— Εἴμαστε κι' οἱ δύο μας γιὰ δέσιμο. Δὲν κυττᾶμε ποῦ ἐγύρισε γερὸς ὁ γυιόκας μου, μόνον τὸν χαβᾶ μας κυττᾶμε, πῶς θὰ συμπεθερέψωμεν.

Καὶ ἐγέλασαν οἱ δύο γέροντες ἐνῶ ἡ Ἑλένη ἔσυρε κοντά της τὸν Γεώργη νὰ τὸν καθήσῃ εἰς τὸν καναπὲν, ἀκριβῶς ἐκεῖνον ὅπου ἔπεσε καὶ ἔκλαυσε πικρὰ τὴν νύκτα καθ' ἣν ἐκεῖνος ἔφυγε διὰ τὸν πόλεμον.

— Ἔλα νὰ μοῦ τὰ πῇς· σὲ περιμένω μῆνες τώρα! ... Καὶ σὺ νὰ μὴ μοῦ γράψῃς τίποτε! ...

— Πῶς δὲν σᾶς ἔγραφα. Ἴσια-ἴσια ποῦ σᾶς ἔγραφα τακτικά:

—Δὲν μοῦ ἔλεγες καὶ τὰ κατορθώματά σου...

Ὁ Γεώργης ἔγεινεν αἰφνιδίως σοβαρός. Πολὺ σοβαρώτερος ἀφ' ὅτι θὰ τὸν ἐπερίμενε κανείς.

— Ἄκου Ἑλένη νὰ σοῦ εἰπῶ ἕνα πρᾶγμα. Εἶνε τόσον μπερδευμένα τὰ ζητήματα τοῦ πολέμου, ὥστε θὰ σὲ παρακαλέσω νὰ μὴ κάνωμεν ποτὲ λόγον δι' αὐτόν.

— Ποτέ! Γιατί;

— Ποτέ.

— Μὰ γιατί; Μήπως ἐσὺ πταῖς;

— Δὲν εἰξεύρω ποῖος πταίει, ἀλλὰ ἐὰν μ' ἀγαπᾷς μὴ κάνουμε κουβέντα.

Οἱ δύο γέροντες παρετήρησαν ἔκπληκτοι τὸν Γεώργην, καὶ κάπως λυπημένοι. Μήπως καὶ δι' ἄλλους μὲν λόγους δὲν τὸν ἐπερίμεναν, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ μάθουν λεπτομερείαις νὰ τὰς ἐπαναλάβουν εἰς τὸ καφενεῖον; Δὲν ἤθελε τίποτε νὰ τοὺς εἰπῇ. Ἂς μὴ τοὺς ἔλεγεν ἐπὶ τέλους, ἀλλὰ καὶ ἂς ἐγίνετο τὸ χατῆρι του ἀπὸ τὴν Ἑλένην ἡ ὁποία ἐν τούτοις ἐπέμενεν εἰς τὰ ἐρωτήματά της. Ἤθελε νὰ μάθῃ. Διεκαίετο ἀπὸ πραγματικὴν περιέργειαν, καὶ ὅσῳ παρήρχετο ἡ ὥρα τόσῳ αἱ παρειαί της ἐβάφοντο ἐρυθρότεραι ἀπὸ πεῖσμα, ἀπὸ τὴν ἐπιμονὴν ἀπὸ ὅλα τέλος τὰ

παρεμφερῆ συναισθήματα τὰ ὁποῖα ὅμως ἐθραύοντο εἰς τὸν βράχον τῆς ἐπιμονῆς τῆς ἀκαταβλήτου ἀρνήσεως τοῦ Γεώργη.

— Ὄχι! εἶπα ὄχι. Δὲν ἐννοῶ οὔτε νὰ μιλήσω γιὰ τὸν πόλεμον οὔτε ν' ἀκούσω τίποτε γι' αὐτόν. Μοῦ δίνει εἰς τὰ νεῦρα.

— Μὰ θὰ εἰπῇ ὅτι κάτι σοῦ συμβαίνει κάτι ἀνεξήγητον μυστήριον.

Καὶ θωπευτικὴ τώρα ἡ Ἑλένη προσέθηκεν:

— Ἔλα Γεώργη μου, ἄνοιξέ μου τὴν καρδιά σου. Ἔχεις κανένα παράπονον; Πές το σὲ μένα. Δὲν θὰ σοῦ κάνω τίποτε; Ἀδιάφορον. Θὰ βγάλῃς τὴν πίκραν σου. Σὲ ἠδίκησαν; Σοῦ ἐφέρθησαν ἄσχημα; Μήπως δὲν ἀνεγνώρισαν τὴν ἀξίαν σου; Μήπως παρεγνώρισαν τὴν ἱκανότητά σου;

Ἐκεῖνος ἐφρικίασεν ἐλαφρῶς, ἐμόρφασεν ἀλλὰ σχεδὸν ἀμέσως ἔγινε θωπευτικὸς, ἔλαβεν ἀπαλὰ εἰς τὰς χεῖρας του τὰς τιλλώδεις τὴν λεπτοφυᾶ κεφαλήν της, ἐβύθισε τὰ βλέμματά του εἰς τὰ ἰδικά της, καὶ χαμογελῶν τῆς εἶπε μὲ φωνὴν βουτηγμένην εἰς τὸ μέλι.

— Θὰ εἰπῇ πῶς δὲν μ' ἀγαπᾶς ἀφοῦ ἐπιμένεις νὰ κάνῃς ἕνα πρᾶγμα ποῦ δὲν μοῦ ἀρέσει. Θὰ εἰπῇ πῶς ἄλλαξεν ὁ καλός σου χαρακτήρ. Θυμήσου πῶς μὲ ὑπήκουες, καὶ ἰδὲ τώρα πῶς μὲ παρακούεις. Ἐπὶ τέλους ἐγὼ σ' ἐνδιαφέρω μόνον ὡς στρατιώτης ποῦ ἐπῆγεν εἰς τὸν πόλεμον; Γιατί δὲν μὲ ἐρωτᾶς γι' ἄλλα πράγματα; Βλέπεις ὅτι δὲν θέλω νὰ μιλήσω. Μὴ ἐπιμένεις...

Καὶ ἐπειδὴ ἐκείνη τὸν παρετήρει ἀκόμη σιγηλὴ, φρίσσουσα εἰς τὴν γλυκεῖαν λαλιάν του, καὶ ἐπειδὴ ἐφαίνετο ὅτι ἐσβύνετο ὁλονὲν ἡ ἐπιμονή της, ἠρώτησε.

— Πές μου, θὰ ἐπιμένεις; Αἴ; δὲν θὰ ἐπιμένεις πλέον; Ἀλήθεια λές; Μοῦ τὸ ὁρκίζεσαι;

— Ἀφοῦ σ' ἀγαπῶ!...

Καὶ ὄντως. Οὐδέποτε πλέον τὸν ἠρώτησεν, διότι ἐνδομύχως ἐπίστευεν ὅτι εἰς τὴν Γεώργην συνέβη κάτι πολὺ σοβαρὸν, κάτι πολὺ μεγάλον, τὸ ὁποῖον τὸν ἐπίκρανε τόσον ὥστε ἐξ ὑπερμέτρου γενναιοψυχίας καὶ ὑπερηφανείας νὰ μὴ θέλῃ οὐδὲ τὴν ὑπόμνησιν αὐτὴν τοῦ ἁμαρτωλοῦ πολέμου ν' ἀκούῃ.... Οἱ γάμοι ἔγιναν ὑπὸ τοὺς αἰσιωτέρους οἰωνοὺς καὶ δὲν ἐφαίνοντο ψευδόμεναι αἱ ἐφημερίδες ὅταν προέβλεπον «ἀνέφελον» καὶ «ἀνθόσπαρτον» τὸν βίον των.

*
* *

Ἐν τούτοις πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐχώρισαν. Τὸ διαζύγιον ἀποδίδει καὶ εἰς τοὺς δύο τὴν ἐλευθερίαν των, καὶ ὁ κόσμος διαπορεῖ ὄχι διὰ τὸ διαζύγιον, ἀλλὰ διότι δὲν ἐμάντευσε ποτὲ καμμίαν αἰτίαν ἐπιτρέπουσαν εἰς αὐτὸν νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ἐπίκειται ὁ χωρισμός. Καὶ αἱ κακαὶ γλῶσσαι ἔμειναν ἀπαρηγόρητοι διότι δὲν ἠμποροῦσαν νὰ εὕρουν καμμίαν εὐλογοφανῆ ἀφορμὴν ἀφοῦ κατὰ τὸ διάστημα τῆς περὶ διαζυγίου δίκης, οἱ δύο γέροντες δὲν ἔπαυσαν νὰ βλέπωνται εἰς τὸ καφενεῖον καὶ νὰ παίζουν τὴν πρέφαν των. Ἦσαν δυσθυμότεροι παρὰ ἄλλοτε, ἀλλ' οὐδὲ ἡ μεταξὺ τῶν τέκνων των δίκη δὲν κατώρθωσε νὰ διασπάσῃ τὴν φιλίαν των. Ὅσῳ παρήρχοντο οἱ χρόνοι τόσῳ ἰσχυρότερος ἐγίνετο ὁ μεταξύ των δεσμὸς ὅπως δύο λίθοι παλαιοῦ οἰκοδομήματος οἱ ὁποῖοι μὲ τὸν καιρὸν ἑνοῦνται καὶ γίνονται ἀναπόσπαστοι, ἀδιαίρετοι, ἓν μῖγμα.

Καὶ ὅμως ὅταν ἐξεδόθη ἡ ἀπόφασις, ὁ πέπλος τοῦ μυστηρίου ἐφάνη ὅτι ἐσχίσθη εἰς μίαν γωνίαν. Καὶ κάτι τι ἀνεπήδησεν ἀπὸ τὴν σχισμήν. Μία ἀλήθεια; Ἓν ψεῦμα; Οἱ πολλοὶ δὲν ἔδωκαν προσοχήν. Οἱ γέροντες ἐσήκωσαν τοὺς ὤμους, αἱ γραῖαι ἐμόρφασαν μὲ εἰρωνίαν ὡσὰν νὰ ἔλεγε τὸ βλέμμα των ὅτι τέτοια παραμύθια δὲν εἶνε διὰ τ' αὐτιά των, καὶ οἱ νέοι μαζῆ μὲ τὰς νέας δὲν τὸ ἐπίστευσαν ἁπλούστατα.

Φυσικά! Ἦτο τόσον ἁπλοῦς, τόσον κωμικὸς ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον ἐλέγετο ὅτι προεκλήθη διαζύγιον μετὰ δέκα καὶ τριῶν ἐτῶν εὐδαίμονα συζυγικὸν βίον ὥστε μὲ ὅλην τὴν καλὴν θέλησιν κανεὶς καὶ καμμία δὲν ἤθελε νὰ τὸν πιστεύσῃ.

Εἶπαν—ποῖοι, εἶνε ἄγνωστον καὶ θὰ παραμείνῃ ἄγνωστον— ὅτι ἡ διένεξις εἰς τὸ εὐτυχισμένον ἀνδρόγυνον ἐπῆλθεν ἕνεκεν ἑνὸς πυροβολισμοῦ. Καὶ ἐσκανδαλίσθηκαν εἰς τὸ ἄκουσμα αἱ κακαὶ γλῶσσαι διότι ἔπλασαν βουνὰ ὑποθέσεων. Ἀλλ' ἀκριβῶς ἔπαυσαν νὰ πιστεύουν, ὅταν ἔμαθαν ὅτι αὐτὸς ὁ πυροβολισμὸς ἐρρίφθη

εἰς τὸν ἀέρα καὶ μάλιστα πρὸ δέκα τριῶν ἐτῶν.

— Πρὸ δέκα τριῶν ἐτῶν ! ἀνέκραξεν ἡ φήμη ἔκπληκτος. Καὶ τώρα δὰ τὸν ἄκουσαν ;

— Ναί, ἀπήντα ὁ θρῦλος. Τὴν νύκτα ποῦ ἔφευγεν αὐτὸς γιὰ τὸν πόλεμον. Καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ πυροβολισμοῦ αὐτοῦ μετὰ δέκα τρία ἔτη τώρα, χωρίζουν.

Ποῖος νὰ πιστεύσῃ αὐτὸ τὸ παραμύθι.

Καὶ ὅμως οἱ μόνοι ποῦ τὸ ἐπίστευσαν ἐχώρισαν δι' αὐτό.

Ποτὲ δὲν ἦσαν τόσον ἀγαπημένοι ὅσον εἰς τὰ τελευταῖα ἔτη κατὰ τὰ ὁποῖα συνέζων· μὲ τὴν φεύγουσαν νεότητα ἐνόμιζες ὅτι ἔφευγαν καὶ τὰ τελευταῖα ἴχνη τὰ ὁποῖα καμμίαν φορὰν σκιάζουν δύο ἀνθρώπους.

Ἡ φιλία τῶν γονέων ἀνεγεννᾶτο εἰς αὐτοὺς καὶ ἐγέμιζεν ὅλον τὸν χῶρον τῆς ψυχῆς τὸν ὁποῖον ἐγκατέλειπεν ὁλονὲν ἡ θερμὴ ἀγάπη τῆς πρώτης νεότητος, ἡ ὁρμὴ τοῦ ἔρωτος, ἡ ὁποία ἐγήρασκεν μικρὸν κατὰ μικρόν. Ὀλίγαι ἄσπραι τρίχες εἰς τὰ μαῦρα μαλλιά της, καὶ μία ἀμυδρὰ φαλάκρα εἰς τὰ ἰδικά του τὰ μαλλιὰ τοὺς εἶχε κάμει πλέον ἐγκαρδιακούς, πλέον ἀγαπημένους, περισσότερον φίλους παράποτε.

Μίαν νύκτα ποῦ εἶχαν ἐπιστρέψει ἀπὸ τὸ θέατρον καὶ εἶχαν πέσει εἰς τὰ κρεββάτιά των, καὶ ἐκαλονυκτίσθησαν, ἐνῷ ἑτοιμάζοντο νὰ κοιμηθοῦν, ἐτινάχθησαν καὶ οἱ δύο εἰς τὸν κρότον ἑνὸς πυροβολισμοῦ.

— Τί εἶναι ; τί συμβαίνει ; ἠρώτησεν ἡ Ἑλένη ἀνήσυχος.

— Νὰ ἰδῶ καὶ σοῦ λέγω, ἀπεκρίθη ὁ Γεώργης ἐγειρόμενος.

Ἀλλὰ δεύτερος πυροβολισμὸς ἔπεσεν ἐνῷ ἐπλησίαζεν πρὸς τὸ ἀνοικτὸν παράθυρον. Καὶ ἔπειτα τρίτος καὶ τέταρτος. Καὶ οἱ πυροβολισμοὶ ἤρχοντο ἀνάμεσα ἀπὸ ἀγρίας φωνὰς τὰς ὁποίας ἐνῷ προηγουμένως οὔτε εἶχον κἂν προσέξῃ, τώρα δὲν ἠμποροῦσαν νὰ διακρίνουν ἂν ἦσαν κραυγαὶ κραιπάλης ἢ φωναὶ ἀγωνίας, ἀλγηδόνος, ἀπελπισίας...

Ἔξω ἡ χλιαρὰ νὺξ μὲ τὴν ἀρωματισμένην σκόνην ἐσκόρπιζεν τὴν χαύνωσίν της, τὴν ὁποίαν οἱ πυροβολισμοὶ δὲν κατώρθωναν νὰ ταράξουν. Ἓν ἢ δύο παραθυρόφυλλα ἠνοίχθησαν, δύο τρεῖς ἐρωτήσεις μεταξὺ γειτονισσῶν ἠκούσθησαν καὶ ἔπειτα ὅλα ἐσίγησαν, καὶ οἱ πυροβολισμοὶ καὶ αἱ φωναί. Κάποια ἄμαξα μὲ μεθυσμένους εἶχε περάσει ἀπὸ τὸν ἄλλον δρόμον καὶ ἔφυγε νὰ σκορπίσῃ καὶ εἰς ἄλλας συνοικίας τὴν θορυβοποιὸν εὐθυμίαν της.

— Μεθυσμένοι θὰ ἦσαν, παρετήρησεν ὁ Γεώργης κατακλινόμενος.

— Δὲν ξεύρεις καϋμένε τί μοῦ ἐνθυμίζουν αὐτοὶ οἱ πυροβολισμοί...

— Τί πρᾶγμα ;

— Ἄς εἶνε...

— Μὰ τὶ πρᾶγμα ;

— Οὔφ ! καὶ σύ. Εἶπα ἕνα λόγον· ξέχασέ τον.

— Ὄχι, θέλω νὰ μάθω τί ἠμπορεῖ νὰ σοῦ ἐνθύμισαν αὐτοὶ οἱ πυροβολισμοί.

— Μὰ ἂν σοῦ τὸ εἰπῶ θά θυμώσῃς.

— Ἐγώ ; καὶ γιατί ;

— Γιατί δὲν σοῦ ἀρέσει νὰ κάνω κουβέντα γιὰ τὸν πόλεμον.

— Ἄ ! γι' αὐτό ;

Καὶ ὁ Γεώργης ἐσίγησε· ἀμηχανῶν διώρθωσε τὴν σινδόνα του, καὶ κατεκλίθη ὑπτιώτερον· ἔπειτα ἔτεινε τὴν χεῖρά του καὶ ἔλαβε τὴν γυμνὴν της χεῖρα.

— Πές, εἶπεν ἁπλῶς· εἶμαι περίεργος.

— Μὰ νὰ σοῦ εἰπῶ, ἀνέκραξε ἀνακαθημένη ἡ Ἑλένη καὶ διορθώνουσα τὴν κόμην ἥτις εἶχε ἐμπερδευθῇ, νὰ σοῦ εἰπῶ, καὶ ἐγὼ θέλω νὰ μάθω.

Λαμβάνουσα δὲ τὴν χεῖρα του τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀφήσει, ἠρώτησε.

— Θὰ μοῦ εἰπῇς καὶ σύ ;

Παρετήρησεν εἰς τὸ ἀμυδρὸν φέγγος τὸ ὁποῖον ἤρχετο διὰ τοῦ ἀνοικτοῦ παραθύρου ἀπὸ τὸν φανὸν τῆς ὁδοῦ ὅτι ὁ Γεώργης ἔκλεισε τὰ βλέφαρα. Ἔσφιγξεν ἐρωτηματικῶς τὴν χεῖρά του καὶ τὸν ἤκουσε νὰ λέγῃ πάλιν.

— Πές...

— Λοιπόν, νά. Θυμᾶσαι ὅταν ἔφευγες γιὰ τὸν πόλεμον ; Δὲν μοῦ εἶπες πῶς θὰ περάσῃς μὲ τὸ σύνταγμά σου ἀπὸ τὴν ὁδὸν Ἑρμοῦ, καὶ νὰ σὲ περιμένω εἰς τὴν ἀρχήν της ; Λοιπὸν ἐγὼ σὲ ἐπερίμενα μὲ τὸν πατέρα σου καὶ μὲ τὸν ἰδικόν μου. Ἡ καρδιά μου ἐραγίζετο νὰ βλέπω ὅλα ἐκεῖνα τὰ παλληκάρια νὰ πηγαίνουν εἰς τὸ μακελειόν. Ἐραγίζετο ὅμως περισσότερον διότι δὲν σὲ ἔβλεπα γιὰ τελευταίαν φορὰν, ἐνῷ

καὶ ἐσὺ ἐπήγαινες μαζῆ των. Ἐπερνοῦσαν χιλιάδες μπροστά μου, καὶ σένα δὲν ἔβλεπα . . . Ποῦ ἦσουν κρυμμένος ; Ἦσουν ἀπὸ τὴν ἄλλην τὴν μεριάν ; Μέσα εἰς τὸ σκότος δὲν ἠμποροῦσα νὰ διακρίνω τίποτε. Ἔβλεπα ὅλους καὶ δὲν ἔβλεπα κανένα. Ἔξαφνα ἤκουσα ἕνα πυροβολισμὸν καὶ ἀνετρίχιασα. Ἐνόμισα πῶς τὸ βόλι ποῦ ἔφυγεν, ἐπέρασε τὴν ψυχήν μου. Ἔπειτα καὶ ἄλλος πυροβολισμὸς καὶ ἔπειτα καὶ ἄλλος καὶ ἄλλος... Μὰ τί γελᾶς;

— Κύτταζε, τὴν διέκοψεν ἐκεῖνος. κύτταζε τί σύμπτωσις... Ἐγὼ ἔρριξα τὸν πρῶτον πυροβολισμόν...

— Ἐσύ ;

— Ναί. Ἐπερνοῦσα καὶ σᾶς διέκρινα. Ἀλλὰ ἐσὺ ἐκύτταζες ἀλλοῦ. Μ' ἔψαχνες. Ἐσήκωσα τὸ ὅπλον μου νὰ σοῦ κινήσω τὴν προσοχήν. Ἀλλὰ ἐσὺ πάντα ἀλλοῦ ἐκύτταζες. Θὰ ἐπερνοῦσα μὲ τὴν τετράδα μου χωρὶς νὰ μὲ ἀντιληφθῇς. Δὲν ἤξευρα τί νὰ κάνω, ὅταν ἔξαφνα. εἰς τὸ δάκτυλόν μου ἠσθάνθην τὴν σκανδάλην. Τὴν ἐπίεσα καὶ ἐπυροβόλησα... Ἀλλὰ καὶ πάλιν δὲν μ' ἐκατάλαβες. Εἴχαμεν περάσει, καὶ τὸ χειρότερον κάθε στιγμὴ ποῦ ἐπερνοῦσε, μὲ ἀπεμάκρυνεν ἀπο σένα....

Ὁ Γεώργης ἐσίγησε καὶ ἐνῷ ἥπλωνε τὴν χεῖρα εἰς τὸ κομοδίνον του νὰ πάρῃ ἓν σιγαρέτον τὸ ὁποῖον καὶ ἤναψε, πάλιν ἐγέλασεν. Ἀλλὰ τὸ γέλοιον του ἦτο πικρὸν καὶ ὡς νὰ τὸν ἐξώθει κάποια ἀκαταμάχητος δύναμις, ἐψιθύρισεν.

— Γρουσούζικος μοῦ ἐβγῆκεν ἐκεῖνος ὁ πυροβολισμός.

— Γιατί ;

— Γιατί δὲν ἔρριξα ἄλλην τουφεκιά.

— Πῶς δὲν ἔρριξες ;

— Αἴ ! νά ! δὲν ἔρριξα...

— Δὲν σὲ καταλαμβάνω.. Ἀφοῦ ἦσουν εἰς τὸν πόλεμον ;

— Ἦμουν εἰς τὸν πόλεμον... μὰ καὶ πάλιν εἰς τὸν πόλεμον δὲν ἠμπορῶ νὰ εἰπῶ πῶς ἤμουν...

Καὶ ἐπειδὴ ἡ Ἑλένη ἐσίγα προσπαθοῦσα νὰ τὸν παρατηρήσῃ εἰς τὸ ἀμυδρὸν φέγγος τὸ ὁποῖον κάπου-κάπου ἐκοκκίνιζεν ἀπὸ τὴν φωτιὰν τοῦ σιγαρέτου, ὁ Γεώργης, ὡσανεὶ ἠσθάνετο τὴν ἀνάγκην νὰ δικαιολογήσῃ τὰ ὅσα ἀδεξίως εἶπεν ἐνῷ τόσον καιρὸν ἔκρυπτε προφανῶς μὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν, ἐξηκολούθησε.

— Ἀμ ! πόλεμος ἦταν αὐτός, ποῦ νέους ἀνθρώπους σὰν κι' ἐμένα, ἔβαζαν νὰ μαγειρεύουν.... Ἀπὸ τὸ πρωὶ ἕως τὸ βράδυ, πότε ἐκαθαρίζαμε χόρτα, πότε ἐγδέρναμεν ἀρνιά, πότε ἐγανώναμε τὰ καζάνια....

— Καὶ γιατὶ δὲν ἐπήγαινες ἐκεῖ ποῦ ἐπολεμοῦσαν ;

— Ξεύρω κι' ἐγώ ;

Ἀλλ' ἀντιληφθεὶς τὸν σπασμένον τόνον τὸν ὁποῖον εἶχεν ἡ φωνὴ τῆς Ἑλένης, ἐξηκολούθησε γοργότερος.

— Δηλαδή, δὲν ἠμποροῦσα νὰ φύγω ἀπὸ τὴν δουλειὰν ποῦ μὲ εἶχαν διατάξει νὰ κάμω...

— Καὶ δὲν ἐπολέμησες ;

— Ὄχι.

— Διόλου ;

— Διόλου...

Μακρὰ σιγὴ παρῆλθεν καθ' ἣν ὁ Γεώργης ἤναψε καὶ δεύτερον σιγαρέττον.

— Γι' αὐτὸ δὲν ἤθελα ποτὲ νὰ κουβεντιάσωμεν γιὰ τὸν πόλεμον...Τί νὰ σοῦ εἰπῶ. Γιὰ τὰ καζάνια ποῦ ἐκαθαρίζαμεν ; ἢ γιὰ τὴν στενοχωρία μου ποῦ μ' ἔκαμε κι' ἔβγαλα ὅλον σπυριά;..Καὶ ὅσῳ ἤκουα ἀπὸ μακρὰ τῆς κανονιές, ὅσῳ ἠναγκαζόμεθα νὰ φεύγωμεν, τόσῳ σ' ἐσυλλογιζόμουν, πῶς θὰ τρέμεις καὶ θὰ λαχταρᾶς γιὰ μένα...Μήπως εἶχα ἄδικον ;

— Καὶ οἱ ἄλλοι ἐπολεμοῦσαν ;

— Ἀχ ! οἱ κακόμοιροι. Ἂν εἶχαν νὰ φᾶν ὅλοι, καὶ ἂν εἶχαν φυσίγγια ὅσα ἔπρεπε, καὶ ἰδίως ἂν ἔβαζαν τοὺς στρατιώτας νὰ κάμουν ὅ,τι ἔλεγεν ἡ καρδιά τους, ἐμεῖς τώρα δὲν θὰ ἐντρεπόμεθα...

— Ἐμεῖς ! ἔχεις δίκαιον. Ἐμεῖς !..

Δὲν εἶπαν τίποτε ἄλλο. Ἡ Ἑλένη ἐγύρισεν ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος καὶ ἔκλεισε τοὺς ὀφθαλμούς. Ὁ Γεώργης ἔσβυσε τὸ σιγαρέττον του καὶ κατεκλίθη. Ἀλλ' ἐκοιμήθησαν ; Ἴσως. τὰ ἐξημερώματα.

Τὴν ἄλλην ἡμέραν δὲν ἠμποροῦσεν ὁ εἷς ν' ἀντικρύσῃ τὰ μάτια τοῦ ἄλλου.

Καὶ τώρα ἐχώρισαν...

Γ. Δ. ΚΟΡΟΜΗΛΑΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΙΩ. ΔΡΑΓΟΥΜΗ

ΠΕΡΙΗΓΗΣΕΙΣ ΑΝΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΜΕΡΟΣ Β'

[ΑΤΤΙΚΗ ΚΑΙ ΒΟΙΩΤΙΑ 1872–1873]

[ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΕΚ ΤΟΥ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΟΥ ΤΕΥΧΟΥΣ]

Διερχόμενοι τοῦ χωρίου Δίστομον, κειμένου ἐπὶ τῶν κατωτάτων ὑπωρειῶν τοῦ Ἑλικῶνος, ξενιζόμεθα ἐπὶ ποδὸς ὑπὸ τοῦ προκρίτου τοῦ χωρίου τούτου Ἀθανασίου Τζάθα, ἀνδρὸς φιλοξένου καὶ πολυπλάγκτου, ἀλλὰ καὶ ἔχθιστα διατελοῦντος πρὸς τοὺς μοναχοὺς τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ. Κατὰ τὸ πρόγευμα, ὃ παρέθηκεν ἡμῖν μᾶς ἐνόμισεν ὡς ἐρεθιστικὸν τῆς ὀρέξεως (friant) τριχιοὺς (σκρδέλες) τῆς Λισσοῦ, τὰς ἐξακουστὰς αὐτὰς ἐν τῇ οἰκουμένῃ. Ὁ Τζάθας ἐπέμενε νὰ παραμείνωμεν τὴν ἐπερχομένην νύκτα ἐν τῷ οἴκῳ του, ἀλλὰ δὲν ἠδυνάμην νὰ τὸν εὐχαριστήσω, διότι ἐσκόπουν νὰ μεταβῶ εἰς Ἀράχωβαν, ἵνα συνεχίσω ἐκεῖ, τὰς ἀνακρίσεις. Ἀνεχώρουν λοιπὸν ἐσπευσμένως, καὶ διεσχίζομεν κοιλάδα τερπνοτάτην, κατάφυτον δὲ καὶ ἧς πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς ἀνατολὰς ἐφαίνοντο τὰ ὄρη Ἑλικὼν καὶ Παρνασός. Ἦν ἤδη μεσημβρία καὶ ὁ καιρὸς σχεδὸν ἐαρινός, ἐκεῖνος δὲ ὁ ἥλιος ἐθέρμαινε τὴν φύσιν ὅστις μόνον ἴσως εἰς τὸ κλίμα τῆς Ἑλλάδος εἶναι ὁρατός. Οὔτε πνοὴ ἀνέμου δὲν ἐφύσα καὶ τὰ πτηνὰ ἐκελάδουν ἐντὸς τῶν δένδρων. Ἀντίθεσις καταπληκτικὴ τῆς μεταβολῆς τῆς ἀτμοσφαιρικῆς ἐντὸς βραχυτάτου διαστήματος χρόνου. Ἀνέστελλον τὸ βάδισμα τῶν ὑποζυγίων ἵνα ἀπολαύσω τῆς ἀπαραμίλλου ταύτης τῆς φύσεως ἡδύτητος. Τὸ χλωρὸν τῆς πεύκης, τὸ ἀπωτέρω μέλαν τῆς ἐλάτης, τὸ κατάχλωρον τοῦ πρίνου, τὸ κελάρυσμα τῶν ρυάκων, τὸ ἄσμα τοῦ κορυδαλοῦ καὶ ἰδίως τὸ τῆς καλάνδρας, ὁ συριγμὸς τοῦ κοσσύφου, καθίστων τὴν πορείαν μαγευτικήν, ἐνῷ μακρὰν ἐντὸς τῆς κοιλάδος ἀνεφαίνοντο ποῦ καὶ ποῦ αἰγῶν ποίμνια καὶ προβάτων βελάσματα ἠκούοντο καὶ ἀντήχει εἰς τὰ ὄρη καὶ τὰς δειράδας ὁ αὐλὸς τοῦ ποιμένος, ὅστις διὰ τῆς καλαύροπος καὶ διὰ συριγμῶν ὡδήγει τὰ θρέμματα εἰς τὸν τόπον τῆς νομῆς.

Δὲν σκηνογραφῶ, εἰκονίζω διὰ τοῦ εἰδικοῦ μου χρωστῆρος μεγαλοπρεπῆ φύσιν, ἣν ἐθεώμην, ὄπισθέν μου ἔχων τὸν ἥμερον Ἑλικῶνα καὶ ἀπέναντι, ὡς ἐβάδιζον, τὸν ὑψικάρηνον Παρνασσόν. Ἐὰν ὁ ἀσθενὴς κάλαμος, ὃν χειρίζω, ἐκφέρει ἐνίοτε καλάς τινας εἰκόνας, τοῦτο κατορθοῦται, διότι μὲ ἐμπνέει ἡ φύσις, ἧς αἱ καλλοναὶ ἀτελεύτητοι.

Ὁ ἥλιος ἔδυσεν, ὅταν ἐφθάνομεν πρό τινος βουνοῦ, ὀνομαζομένου Ζεμενός, ὃς ἔχει ἱστορίαν θλιβερὰν, ἅμα δὲ καὶ εὐάρεστον. Ἐπὶ τοῦ βουνοῦ αὐτοῦ γεώδους, ἤτοι γεωλόφου, κατὰ τὸ ἔτος 1855 καταδικαζόμεναι αἱ ἡνωμέναι λῃστοσυμμορίαι Νταβέλη καὶ Κακαράπη καταφυγοῦσαι ὠχυρώθησαν καὶ ἀντέταξαν ἀπελπιστικὴν ἄμυναν ἐναντίον τῶν πολιορκησάντων αὐτοὺς στρατιωτικῶν ἀποσπασμάτων καὶ τῶν ἐκ τῶν περιχώρων χωρικῶν ἐκ Διστόμου καὶ Ἀραχώβης, ὧν ἡγεῖτο ὁ ἐξ Ἀραχώβης καταγόμενος λοχαγὸς τοῦ πεζικοῦ Μέγας. Ὁ εἰς τὴν συνοδείαν μου εὑρισκόμενος χωροφύλαξ, ἱππεύς, οὗτινος τὸ ὄνομα ἐλησμόνησα, εἶνε εἷς τῶν ἱππέων, οἵτινες παρίσταντο τότε κατὰ τὴν συμπλοκὴν καὶ ὅταν ἅπαντες σχεδὸν οἱ λῃσταὶ εἶχον φονευθῆ καὶ ὀλίγιστοι κατώρθωσαν νὰ διασπάσωσι τὴν πολιορκητικὴν γραμμὴν, ὁ ἱππεὺς οὗτος ὁρμήσας ξιφήρης κατά τινος τῶν φευγόντων λῃστῶν καὶ μὴ δυνηθεὶς νὰ ζωγρήσῃ αὐτὸν, σπασάμενος τὸ ξῖφος ἀπέκοψε τὴν κεφαλὴν τοῦ λῃστοῦ, ἣν ἐκόμισε τῷ ἀρχηγῷ τῆς καταδιώξεως. Ἐπὶ ταύτῃ τῇ ἀνδραγαθίᾳ ἐπαρασημοφορήθη ὁ στρατιώτης. Τὰ πέριξ τῶν γεωλόφων Ζεμενὸς εἶναι θαμνώδη καὶ ἐπειδὴ ἡ

μέχρι Ἀραχώβης ἀτραπὸς, ἀνάντης καὶ ἀπότομος ἐπὶ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Παρνασσοῦ εἶνε ἐπίπονος πρὸς πορείαν καὶ δὴ ἐν νυκτὶ, ἀπεφάσισα νὰ διανυκτερεύσωμεν παρὰ τὸν Ζεμενόν, ἀφοῦ πρότερον ἄψωμεν πυρὰς πέριξ. Ἡ νὺξ ἦν θαυμασία ὡς ἐκ τῆς νηνεμίας καὶ μόνη ἡ παγερὰ ἀτμόσφαιρα καθίστα τὴν διαμονὴν ὀχληρὰν, ἀλλὰ εἴμεθα ἐφωδιασμένοι διὰ χλαινῶν καὶ αἱ πυραὶ καθίστων τὴν ἀτμόσφαιραν ἧττον ψυχράν. Ἐπὶ πρίνου πυκνοτάτου ἐρρίφθην καὶ παρεδόθην εἰς ὕπνον ὄχι δυσάρεστον. Τὸ ἄρωμα τοῦ πρίνου, αἱ σελλαγίζουσαι πυραὶ αἱ ἐκ τῶν καιομένων πρίνων, ἡ φωνὴ τοῦ βύου (μπούφου), τοῦ νυκτινόρου τούτου πτηνοῦ μὲ ἐβαυκάλιζον τρόπον τινὰ καὶ καθίστων ἧττον αἰσθητὴν τὴν ἀπὸ τοῦ ὑπαίθρου ὕπνου τικτομένην δυσφορίαν. Βαθέως ὄρθρου παρεκάλουν νὰ γίνῃ ἡ ἔγερσις καὶ ἀφοῦ πρότερον ἐρροφήσαμεν κύαθον καφφὲ καὶ ἐφάγομεν ἄρτου τεμάχια πολλὰ, ἀναβάντες τῶν ἡμιόνων ὁδηγούμεθα διὰ τῶν ἀτραπῶν πρὸς τὴν ὡραίαν κωμόπολιν τῆς Ἀραχώβης, ὅπου ἐφθάνομεν μετὰ παρέλευσιν τριῶν ὡρῶν, Ἠὼς ὅτε δὴ φάνη. Ὅτε δ' Ἠλέκτωρ Ὑπερίων (ὁ ἀκτινοβόλος ἥλιος) ἐφάνη εἰς τὰς κορυφὰς τῶν οἰκιῶν τῆς ὡραίας κωμοπόλεως ἡμεῖς διεσχίζομεν τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως, χαίροντες καὶ ἐπατοῦμεν τὰς κορυφὰς τοῦ Παρνασσοῦ, ὅπου ἐγγὺς τὸ τῶν Δελφῶν μαντεῖον τοῦ Ἀπόλλωνος εὕρηται.

Ἡ Ἀράχωβα ᾠκοδόμηται ἐπί τινος τοῦ Παρνασσοῦ κλιτύος καὶ κατοικεῖται ὑπὸ πεντακισχιλίων περίπου ψυχῶν. Οἱ κάτοικοι κύριον πόρον ἔχουσι τὸν καρπὸν τῆς ἐλαίας καὶ τὸ ἐξ αὐτῶν ἐκθλιβόμενον ἔλαιον καὶ τὸν οἶνον, ὃν παράγουσιν ἐκ τῶν ὡραίων ἀμπελώνων. Οἱ κάτοικοι τῆς Ἀραχώβης ἔχουσιν ἀναστήματα ὑψηλὰ, ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες, αἱ δὲ γυναῖκες φημίζονται διὰ τὴν καλλονήν. Τὸ διάζωμα (μπροστέλλα), ὃ φέρουν αἱ γυναῖκες, τὸ μὲν τῶν ἐγγάμων ἐστὶν ἐρυθροῦν, τὸ δὲ τῶν ἀγάμων ἐρυθροῦν διηνθισμένον διὰ πλεκτῶν κεντημάτων ποικιλοχρώμων, τὸ δὲ τῶν χηρῶν μέλανος χρώματος Αἱ κόμαι τῶν γυναικῶν εἶνε πλούσιαι καὶ πᾶσαι αἱ γυναῖκες εἶνε εὐπλόκαμοι. Αἱ γυναῖκες ἐν γένει τῆς Ἀραχώβης εἶνε φαιδραὶ καὶ χαρίεσσαι καὶ αὐστηρῶν ἅμα ἠθῶν.

Παρέμεινα ἐν Ἀραχώβῃ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, ἵνα περαιώσω τὰς ἀνακρίσεις καὶ κατόπιν, ἐπειδὴ ἡ ἀπόστασις τοῦ ἐν τῇ Φωκίδι μαντείου τῶν Δελφῶν ἀπὸ τῆς Ἀραχώβης εἶνε σύντομος, ἀπεφάσισα νὰ ἐπισκεφθῶ αὐτὸ καὶ νὰ θαυμάσω τὸν ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, εἰς ὃν ἦν ἀναγεγραμμένον τὸ «γνῶθι σ' αὐτὸν» καὶ τὸ «μηδὲν ἄγαν». Οἱ σοφοὶ Ἕλληνες ἐκ μὲν Ἰωνίας Θαλῆς τε Μιλήσιος καὶ Πρίνευς Βίας, Αἰολέων δὲ τῶν ἐν Λέσβῳ, Πιττακὸς Μιτυληναῖος, ἐκ δὲ Δωριέων τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ Κλεόβουλος Λίνδιος, καὶ Ἀθηναῖός τε καὶ Σόλων καὶ Σπαρτιάτης Χίλων· ὁ δὲ ἕβδομος Πλάτων ὁ Ἀρίστωνος ἀντὶ Περιάνδρου τοῦ Κυψέλου Μύσωνα κατείλοχε τὸν Χηνέα. Οὗτος ἀφικόμενος εἰς Δελφοὺς ἀνέθεσεν τῷ Ἀπόλλωνι τὰ ᾀδόμενα Γνῶθι σαυτὸν καὶ Μηδὲν ἄγαν, ὡς ἱστορεῖ ὁ Παυσανίας εἰς τὰ «Φωκικά», Liber X § XXIV, λέγων ἐπὶ λέξεσιν «ἐν δὲ προνάῳ τὸ ἐν Δελφοῖς γεγραμμένα ἐστὶν ὠφελήματα ἀνθρώποι ἐς βίον· ἐγράφη δὲ ὑπὸ ἀνδρῶν, οὓς γενέσθαι σοφοὺς λέγουσιν Ἕλληνες».

Ἀπὸ Ἀραχώβης ἀναχωρήσας τῇ πρωΐᾳ ἔφιππος ἐπορεύθην ὁδὸν ὄχι ἀνώμαλον καὶ χαλεπὴν ἀλλὰ ὁμαλὴν μέν, προπάντων δὲ ὡς λέγομεν τὴν σήμερον ἀνηφορικήν. Βράχοι ὑψηλοὶ καὶ ἀποτομότατοι ὑψοῦνται δεξιᾷ τῷ ἀναβαίνοντι τὴν ἀτραπὸν καὶ λίθοι ὀγκώδοις πρόκεινται τῇ ἀτραπῷ πολλαχοῦ, ἀποσπασθέντες καὶ καταταχυλισθέντες ἐκ τῶν τοῦ Παρνασσοῦ βράχων ὑπὸ σεισμῶν ἰσχυρῶν καὶ ὀλεθρίων ἐπισυμβάντων ἐν Φωκίδι κατὰ τὸ ἔτος 1871. Εὑρίσκομαι πρὸ τοῦ μαντείου τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ ἐνθυμοῦμαι τὸ ἀρχαιότατον ὅτι Γῆς εἶναι τὸ χρηστήριον καὶ ὑπὸ τῆς Γῆς ὅτι ἐτάχθη πρόμαντις ἡ Δάφνις ἥτις εἶναι τῶν περὶ τὸ ὄρος νυμφῶν. Λέγουσι δὲ τὸ ἀρχαιότατον κατεσκευάσθη ἐκ δάφνης, ὅτι δὲ ἐκομίσθησαν οἱ κλάδοι ἀπὸ τῆς δάφνης τῆς ἐν τοῖς Τέμπεσι. Κατὰ δεύτερον λόγον λέγουσιν οἱ Δελφοὶ ὅτι ὁ ναὸς ἐγένετο ὑπὸ μελισσῶν, ἀπὸ τοῦ τε κηροῦ τῶν μελισσῶν καὶ ἐκ πτερῶν. Λέγεται δὲ καὶ ἕτερος λόγος, ὅτι τὸν ναὸν κατεσκεύασεν ἀνὴρ Δελφὸς, ὅστις ὠνομάζετο Πτερᾶς, καὶ ὡς ἐκ τούτου τοῦ οἰκοδομήσαντος τὸν ναὸν ἔλαβεν ὁ ναὸς καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Πτερᾶ. Ὅτε δὲ Παυσανίας ὁ περιηγητὴς ἐπεσκέφθη τοὺς Δελφοὺς ἀναφέρει ὅτι «τὴν δ'

ἐφ' ἡμῶν τῷ θεῷ ναὸν ᾠκοδόμησαν ἀπὸ τῶν ἱερῶν οἱ Ἀμφικτυόνες χρημάτων, ἀρχιτέκτων δέ τις Σπίνθαρος ἐγένετο αὐτοῦ μὲν Κορίνθιος».

Καὶ ταῦτα μὲν πανθ' ὅσα φέρονται περί τε τοῦ μαντείου τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ περὶ τοῦ τρόπου τῆς κατασκευῆς αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἀρχιτέκτονος, ἐγὼ δὲ συναντῶ εὐθὺς ὡς καταφθάνω ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ τόπου καὶ ὁρῶ πηγὴν κατὰ τὰ δεξιὰ καὶ ὕπερθεν αὐτῆς ἀναβαθμίδας λελαξευμένας ἐπὶ τοῦ βράχου, διηκούσας δὲ μέχρι ἀνοίγματος μεγάλου, οὗ εἰς τὸ ἄκρον χαίνει βάραθρον καὶ οὕτινος ὕπερθεν λέγεται ὅτι ἔκειτο ὁ Τρίπους ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀναβαίνων ὁ Πύθιος Ἀπόλλων ἐμαντεύετο τοὺς λοξοὺς ἐκείνους χρησμούς, οἵτινες καὶ ἐζητοῦντο συχνότατα. Ἐπὶ τοῦ βράχου αὐτοῦ εὗρον διάφορα ἄνθη ἄγρια, ὧν μεταξὺ καὶ ἀνεμώνην. Τὰ ἄνθη ταῦτα φυλάσσονται ἐπιμελῶς καὶ εὐλαβῶς ὑπὸ φιλτάτης μοι αὐταδέλφης. Καταβαίνω τὰς ἀναβαθμίδας καὶ προχωρῶ. Εὑρίσκομαι ἀπέναντι χώρου εὐρέως οὕτινος εἰς τὰς παρειὰς ἡ κάλλιον τὰς πλευρὰς, ἐκ λίθου μαρμάρου κατασκευασμένας ὁρῶ μυριάδας ἐπιγραφῶν. Ὁ χῶρος οὗτος εἰς τὸ ἐμβαδὸν περιέχει πλεῖστα τεμάχια ἐκ μαρμάρου, σχήματα ἔχοντα ποικίλα γεωμετρικά. Τὸ σύνολον τοῦ χώρου μὲ βεβαιοῖ ὁ ἐξηγητὴς ὅτι ἦν τὸ μαντεῖον ἢ ὁ ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος. Ὁ μέγας ἀρχαιολόγος Μύλλερος, ἀναγινώσκων τὰς ἐπιγραφὰς ταύτας πρὸ πολλῶν δεκαετηρίδων καὶ ἐκτεθειμένος εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῶν καυστικῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου, προσεβλήθη ὁ τάλας ὑπὸ τύφου καὶ ὑποκύψας εἰς τὴν νόσον ἀπέθανεν, ὁ δὲ τάφος αὐτοῦ εὕρηται ἐπὶ τοῦ Κολωνοῦ, δεξιᾷ τῷ βαίνοντι εἰς τὴν Κολοκυνθοῦν.

Οἱ Δελφοὶ, ἐπὶ τῶν ὁποίων εὑρίσκετο τὸ χωρίδιον Καστρὶ, ἐρειπωθὲν ὑπὸ τοῦ σεισμοῦ ὃς ἔσεισε τὴν Φωκίδα ἐν ἔτει 1871, ἀνῳκοδομήθησαν διὰ καλυβῶν ἐκ ξύλου, εἰς μίαν τῶν ὁποίων στεγάζεται ὁ ὁπλαρχηγὸς τοῦ ἀγῶνος Φράγγος, ἀγαθώτατος γέρων, ὅστις μὲ ἐφιλοξένησεν ἐπί τινας ὥρας καὶ μοὶ ἐπέδειξε τὴν πολύτιμον ὁπλοθήκην του, εἰς ἣν εἶχεν ἀνηρτημένην καὶ σπάθην Δαμασκηνὴν, ἥν τινα εἶχεν ἀποκτήσει ἀφαιρέσας ἐκ τοῦ νεκροῦ πασσᾶ, ὃν ἰδίαις χερσὶ κατὰ τὸν ἀγῶνα τῆς παλιγγενεσίας εἶχεν ἀποκτείνει. Ἡ λεπὶς τῆς σπάθης τῆς δαμασκηνῆς κέκτηται τὴν ἰδιότητα τῆς ἐλαστικότητος τόσον μεγάλην, ὥστε λυγιζομένη εὐκόλως ἑνώνει τὰς δύο ἄκρας σχηματίζουσα σχῆμα ὠοειδές. Εἶνε δὲ βαρύτιμος ἡ τοιαύτη λεπίς. Παραλείπω νὰ διηγηθῶ πανθ' ὅσα μετριοφρονέστατα μοὶ ἀφηγήθη ὁ Φράγγος περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος. Ὁ Φράγγος, γεννᾶτος πολεμιστὴς, ἦν ἀναστήματος μετρίου καὶ εἶχε τὴν φωνὴν γυναικώδη, ἦν δὲ πατὴρ ἐπιστήμονος ἱκανοῦ, ἐπαγγελλομένου τὸν ἰατρὸν εἰς Ἄμφισσαν καὶ τιμωμένου παρὰ τῶν συμπολιτῶν του.

Δι' Ἀραχώβης ἐπιστρέφων ἐκ Δελφῶν καὶ κατερχόμενος τὰς ὑπωρείας τοῦ Παρνασσοῦ μετέβαινον εἰς χωρίον Δαύλια τοῦ Δήμου Διστόμου, χωρίου μικροῦ καὶ οὕτινος αἱ λιθόκτιστοι οἰκίαι εἰσὶν ἀραιῶς οἰκοδομημέναι. Τὸ χωρίον αὐτὸ εἶνε ἡ ἀρχαία Δαυλὶς, περὶ ἧς ὁ Παυσανίας λέγει «Οἱ δὲ ἐνταῦθα ἄνθρωποι πλῆθος μὲν εἰσιν οὐ πολλοὶ, μεγέθει δὲ καὶ ἀλκῇ καὶ ἐς ἐμὲ ἔτι δοκιμώτατοι Φωκέων.».....
Ἐνταῦθα ἐν τῇ Δαυλίδι διηγεῖται ὁ αὐτὸς Παυσανίας, «παραθεῖναι τῷ Τηρεῖ τὸν παῖδα αἱ γυναῖκες λέγονται, καὶ ἀνθρώποις τῶν ἐπὶ τραπέζῃ μιασμάτων τοῦτο ἦρξεν. Ὁ δὲ ἕπος εἰς ὃν ἔχει λόγος τὸν Τηρέα ἀλλαγῆναι, οὗτος ὁ ὄρνις μέγεθος μὲν ὀλίγον ἐστὶν ὑπὲρ ὄρτυγα, ἐπὶ τῇ κεφαλῇ δὲ τὰ πτερὰ εἰς λόφον σχῆμα ἐξῆρται. Θαυμάσαι δὲ ἄξιον, ὅτι ἐν τῇ γῇ ταύτῃ χελιδόνες οὔτε τίκτουσιν, οὔτε ἐκλέπουσί γε τὰ ᾠὰ, οὐδ' ἂν ἀρχαὶ πρὸς οἰκήματος ὀρόφῳ νεοσιὰν χελιδὼν ποιήσκιτο· λέγουσι δὲ οἱ Φωκεῖς ὡς τῇ Φιλομήλᾳ καὶ ὄρνιθι οὔσῃ Τηρέως δεῖμα καὶ τῆς πατρίδος ἔπεστι τῆς Τηρέως.» Περὶ τῆς ἀλκῆς τῶν κατοίκων τῆς Δαυλίδος ἐγενόμην αὐτόπτης μάρτυς, ὅτε ἀπόσπασμα στρατιωτικὸν ἐκλείσθη ὑπὸ τῶν Δαυλιέων ἐντὸς οἰκήματος πολιορκηθὲν καὶ ἠναγκάσθη, ἵνα σωθῇ ὑπὸ τῆς ἐπαπειλούσης καταστροφῆς, νὰ προβῇ εἰς συνθηκοποίησιν.

Ἐκ Δαύλιας καταβαίνων πρὸς τὴν κοιλάδα τῆς Λεβαδείας πορεύομαι εἰς τὸ χωρίον Κάπραινα κείμενον ἐγγὺς τῆς κωμοπόλεως Λεβαδείας. Ἡ Κάπραινα κεῖται ἐπὶ τῆς ἀρχαίας Χαιρωνείας. Τότε ἡ Χαιρώνεια δὲν εἶχεν ἐρευνηθῇ ἀρχαιολογικῶς· ἔβλεπέ τις μόνον τὸ θέατρον αὐτῆς καὶ τὸν ἐρριμένον χαμαὶ ἐκ λίθου

λέοντα. Ὡδηγήθην πρὸς ἐπίσκεψιν ἀμφοτέρων τῶν ἀρχαιολογικῶν αὐτῶν τόπων ὑπὸ τοῦ Στάθη Πλακίδα, ἀγαθοῦ κατοίκου τῆς Κάπραινας, ὅστις ἐτύγχανε καὶ φύλαξ τῶν ἀρχαιοτήτων τῆς Χαιρωνείας καὶ διευθυντὴς τοῦ ἰδιοκτήτου χανίου, εἰς ὃ ἐφιλοξένει προφρόνως πᾶσαν ἀρχὴν, ἥτις ἤθελε τυχὸν διαβῇ ἐκ Καπραίνης.

Ἀπὸ Καπραίνης μετέβην εἰς χωρίον Σκριποῦ τοῦ δήμου Ὀρχομενίων καὶ κατέλυσα εἰς τὴν ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ κειμένην ὁμώνυμον μονὴν, ἧς προΐστατο τότε ὁ ἱερομόναχος Δανιὴλ Χριστοδούλου, ἀγαθὸς μὲν ὡς ἄνθρωπος, ἀλλὰ οἰνόφλυξ καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε καθίστατο κατάγελως καὶ ἐξέθετε τὴν ὑπόληψιν τῆς ἱερᾶς Μονῆς, ἧς προΐστατο καὶ κατέρριπτε τὸ γόητρον τοῦ κλήρου. Ἀπὸ πρωΐας μέχρι νυκτὸς ἐκυλίετο ἐν τοῖς καπηλείοις ἢ ἐν τῷ κελίῳ αὐτοῦ ἐμεθύσκετο, ἀφειδῶς τῷ Βάκχῳ θύων. Τοῦ λόγου τούτου κυρίως ἕνεκα ἀνεχώρησα ἐκ τῆς Μονῆς καὶ ἀφοῦ πρότερον ἐπεσκέφθην τὰ ἐρείπια τοῦ Ναοῦ τῶν Χαρίτων, κείμενα εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Μέλανος ποταμοῦ, ἐντὸς τοῦ δήμου Ὀρχομενίων εὑρισκόμενα, ὧδευσα πρὸς τὴν Ἱερὰν Μονὴν Ἱερουσαλὴμ, ἥτις κεῖται εἰς τοὺς Νοτιανατολικοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Παρνασσὸς, ἐν μέσῳ δάσους ἐξ ἐλατῶν. Ἐντεῦθεν ὁ Παρνασσὸς μεγαλοπρεπὴς ἀνυψοῦται, ἐμφανίζων σπήλαια καὶ βράχους ἀποτόμους, ἐπὶ τῶν ὁποίων διαιτῶνται νεμόμενοι αἴγαγροι, δορκάδες, σύναγροι. Ἐντεῦθεν ἐκ τῆς Μονῆς Ἱερουσαλὴμ, εἷς τῶν μετ' ἐμοῦ χωροφυλάκων ἐφόνευσεν αἴγαγρον ἐξ ἀποστάσεως περίπου τριακοσίων μέτρων. Ὡσαύτως χωροφύλαξ, ἐξ Εὐρυτανίας καταγόμενος, συχνότατα ἐθήρευεν ἄγρια ζῶα καὶ ἐπετύγχανε πάντοτε ὡς ἐκ τῆς εὐστοχίας, ἣν κέκτηνται σχεδὸν πάντες οἱ ἐξ Εὐρυτανίας καταγόμενοι. Ἐν τῇ Μονῇ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐγκαταβιοῦσι μοναχοὶ καὶ ἱερομόναχοι καὶ δόκιμοι δώδεκα, πάντες καταγόμενοι ἐξ Ἀραχώβης. Ἡ θέσις ἐν ᾗ ᾠκοδόμηται ἡ Μονὴ αὕτη εἶναι τερπνοτάτη καὶ οἱ ἐγκαταβιοῦντες Μοναχοὶ ἄνδρες ἐνάρετοι καὶ ἀληθινοὶ χριστιανοί.

Οὐχὶ ἀνάξιον μνείας θεωρῶ τὸ νὰ σημειώσω ὅτι ὁ Παρνασσὸς τρέφει ἀγέλας λύκων καὶ ὅτι τὰ θηρία ταῦτα εἰσὶν ἀσύλληπτα κατὰ τὴν κοινὴν δόξαν, διότι ὑπῆρξάν ποτε σωτήρια τοῖς κατοίκοις, οἵτινες δι' αὐτῶν διέφυγον τὸν ἐκ Δευκαλίωνος χειμῶνα ὅτε κατεστράφη ἡ Παρνασίων πόλις, καὶ ἀπεσώθησαν. Περίεργος ἡ διάσωσις παρὰ λαῷ τῆς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὑπαρχούσης γνώμης ὅτι οἱ Παρνάσιοι ἐσώθησαν διὰ τῶν λύκων. Ἰδοὺ πῶς διηγεῖται ταῦτα ὁ περιηγητὴς Παυσανίας εἰς τὰ Φωκικὰ, ἐν σελίδι 279 § VI 2. «Ταύτην μὲν οὖν κατακλυσθῆναι τὴν πόλιν (τὴν Παρνασσίαν) ὑπὸ τῶν ὄμβρων τῶν κατὰ Δευκαλίωνα συμβάντων· τῶν δὲ ἀνθρώπων ὅσοι διαφυγεῖν τὸν χειμῶνα ἠδυνήθησαν, λύκων ὠργαῖς ἀπεσώθησαν εἰς τοῦ Παρνασσοῦ τὰ ἄκρα ὑπὸ ἡγεμόσι τῆς πορείας τοῖς θηρίοις, πόλιν δὲ ἣν ἔκτισαν, ἐκάλεσαν ἐπὶ τούτῳ Λυκώρειαν.» Τὴν σήμερον ὁ λαὸς ὀνομάζει τὸ ὄρος Παρνασσὸν Λιάκουραν.

Ἀναχωρῶν τῆς Μονῆς Ἱερουσαλὴμ ἀπεκόμιζον τὰς ἀρίστας τῶν ἐντυπώσεων ἀπό τε τῆς θέσεως ἐν ᾗ εὕρηται αὕτη ᾠκοδομημένη ὡς καὶ ἀπὸ τῆς ἀγαθότητος καὶ ἐν ὁμονοίᾳ ἐγκαταβιώσεως τῶν τῆς Μονῆς πατέρων. Καλόγηρος ἐσχατόγηρως ἐθερμαίνετο παρὰ τὴν ἑστίαν τοῦ κελλίου του καὶ παρεκάλει με νὰ τῷ παράσχω συγγνώμην, διότι, ἐξ ἀδυναμίας, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐγερθῇ καὶ νὰ στηριχθῇ εἰς τοὺς πόδας. Μὲ ἠρώτα δὲ εἰς τί ἀποδοτέα ἡ ἀδυναμία αὕτη τῶν σκελῶν, διότι αὐτὸς οὔτε κατάχρησιν οἱανδήποτε ἐποιήσατο πώποτε οὔτε ἐπύρεσσεν, ἵνα ἀποδοθῇ ἡ ἀδυναμία αὕτη εἰς τὸν πυρετόν. Καὶ ἐγὼ μὲν ἐσιώπων, μὴ θέλων νὰ εἰπῶ τῷ πάσχοντι τὸν λόγον τῆς ἀδυναμίας, ἀλλ' ὁ καλόγηρος στένων καὶ ἀσχάλλων ἐπέμενε νὰ τὸν συμβουλεύσω περὶ τῆς ὑγείας του. Ὅτε δὲ ἐγὼ ἠναγκασμένος νὰ ἀπαντήσω προέτρεπον αὐτῷ νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν ἰατρικὴν ἐπέμβασιν, ὁ πατὴρ ἐκεῖνος ὁ σεβάσμιος μετ' ἀποστροφῆς ἤκουε τὴν συμβουλὴν ταύτην καὶ κατηρᾶτο τῶν ἰατρῶν, οὓς ἐθεώρει ἀγύρτας, διαβεβαιῶν σύναμα ὅτι ἰματικὰ λουτρὰ, εἰς ἃ θὰ μεταβῇ, θὰ τῷ ἐπαναφέρωσι τὰς δυνάμεις. Ἔμενον κατάπληκτος ἐπὶ τῇ τόσον πανηγυρικῶς ἐκδηλωθείσῃ μοι τοῦ ἱερομονάχου φιλοζωΐᾳ.

Ἐγκαταλιπὼν τὴν μονὴν τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ πορευόμενος εὐθὺ πρὸς τὴν πεδιάδα τῆς

Λεβαδείας προσήγγιζον τοῖς χωρίοις Ἀραποχῶρι, Ρωμαίικον, Μπραχάμεζα, Μπισμπάρδι, Βελὶ, Δεγλὲ, Μαμούρα, Ἅγιος Βλάσιος, Σουλινάριον, Σάχον, Μάζιον, Μούλκιον καὶ Πετρομαγούλαν, εἰς οὐδὲν τῶν ὁποίων, ἐκτὸς τοῦ χωρίου Ρωμαίικο, ἔχων λόγους νὰ παραμείνω, ἐπροχώρουν, ἵνα μεταβῶ εἰς τὸ ἐγγὺς τοῦ χωρίου Βρασταμίταις εὑρισκόμενον διαλελυμένον μονίδριον, καθιερωμένον εἰς τὸν Ἅγιον Νικόλαον τὸν νέον. Εἰς τὸ χωρίον Ρωμαίικον εὗρον τὸν Δήμαρχον Σγουρδίτσαν, ἡλικίας ὡσεὶ ἑξήκοντα ἐτῶν, ἱκανῶς λόγιον ἄνδρα καὶ εὐγενέστατον τὸ ἦθος. Ἐνδεδυμένος φλοκάταν (κάππα Βλάχικη) κατάλευκον καὶ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς ἔχων καταλεύκους ἐνέπνεε τὸ σέβας. Μοὶ διηγεῖτο ὅτι ἐπὶ μακρὸν διετέλεσε συνδρομητὴς εἰς τὸ περιοδικὸν ἡ «Πανδώρα». οὗτινος διετήρει τὰ τεύχη καὶ ἐμοῦ ἐρευνῶντος εἴ τι ἱστορικὸν ἢ ἄλλο μυθικὸν εὕρηται ἐν τῇ δικαιοδοσίᾳ του, ὁ ἀγαθὸς Σγουρδίτσας μὲ ὁδηγεῖ εἰς τὸν ναὸν τοῦ χωριδίου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου μοὶ ἐδείκνυεν, ἀριστερὰ τῷ εἰσερχομένῳ εἰς τὰ κατηχουμενεῖα (τὰ κατηχούμενα) ἐπὶ τοῦ τοίχου γεγραμμένην διὰ χρωμάτων εἰκόνα, ἁγίου οὗτινος τὸ ὄνομα μοὶ διαφεύγει ἀτυχῶς τῆς μνήμης. Παρατηρῶν τὴν εἰκόνα ταύτην ἔβλεπον ἄνθρωπον ἐνδεδυμένον χωρικὰ ἐνδύματα καὶ ἀντὶ κεφαλῆς ἀνθρωπίνης ἔχοντα κεφαλὴν κυνὸς μὲ τὰ ὦτα ὀρθωμένα. Διαπορῶν ἐπληροφορούμην παρὰ τοῦ ὁδηγοῦ ὅτι ὁ ἐν λόγῳ ἅγιος ὑπῆρξεν ὑπερόχου καλλονῆς νέος καὶ ἵνα μὴ τὸ σκάνδαλον ἐμποδίσῃ αὐτὸν τοῦ νὰ ἁγιάσῃ ἐπεκαλεῖτο τὴν εἰς κυνὸς μεταμόρφωσιν τῆς κεφαλῆς του, ὃ καὶ κατώρθωσε καὶ οὕτω ἡ παράδοσις τὸν ἱστορεῖ ὡς κυνοκέφαλον. Καὶ τοῦτο μὲν ἔχει καλῶς, ἀλλ' ἀπορῶ τίνι λόγῳ ἡ ἐκκλησία δὲν ἐπελήφθη ποτὲ τῆς ἐξετάσεως τῆς εἰκόνος ταύτης, ἵνα πράξῃ τὸ ἐπιβάλλον εἰς αὐτήν. Ἐν Μυκώνῳ τῇ νήσῳ ὑπῆρχεν ἡ Παναγία ἡ Τριχεροῦσα (εἰκονιζομένη μὲ τρεῖς χεῖρας)· ἀλλ' εὐθὺς ὡς ὁ ἀρχιεπίσκοπος Σύρου καὶ Τήνου, ὁ πολὺς Ἀλέξανδρος Λυκοῦργος, ἐπληροφορήθη τοῦτο, διέταξεν ἐν τῷ ἅμα καὶ ἐξηφανίσθη ἡ τρίτη χείρ.

Ἀπὸ Ρωμέικο ἐπορευόμην πρὸς τὸ μονίδριον Ἅγιος Νικόλαος, ὃ κεῖται ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ δήμου Πέτρας παρὰ τὸ χωρίον Βρασταμίταις. Αὐτόθι ἔμελλε νὰ ἀναπαυθῶ ἐπ' ὀλίγας ὥρας καὶ νὰ ἐκπληρώσω ἅμα καθήκοντα ἀνακριτικὰ, ἐξετάζων ὑπολειπομένους τινὰς ἔτι μάρτυρας πρὸς συμπλήρωσιν τῶν γενικῶν ἀνακρίσεων εἰς ἃς ἐνησχολούμην. Εἰς τὸ μονίδριον αὐτὸ ἀνέμενόν με ὅ τε ἀρχηγὸς τοῦ ἀποσπάσματος Πέτρας καὶ Λεβαδείας κ. Θεμιστοκλῆς Α. Δούκας ὡς καὶ οἱ αὐτόθι κληθέντες πρὸς ἐξέτασιν μάρτυρες, ὧν τινων ἡ ἐξέτασις ἐπεραιώθη συντόμως καὶ μοὶ ὑπελείπετο χρόνος, ἵνα περιεργασθῶ τὰ πέριξ τοῦ μονιδρίου. Ἕως τότε ἐγνώριζον ὅτι δύο τῶν ἁγίων τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου ἐκκλησίας ἦσαν ἱππεῖς καὶ εἰκονίζοντο οὕτω, λέγω τὸν Ἅγιον Δημήτριον καὶ Ἅγιον Γεώργιον. Ἀλλὰ ὅτε παρετήρουν ἄνωθεν τῆς πύλης τοῦ ναιδρίου τοῦ μονιδρίου τὸν Ἅγιον Νικόλαον ἔφιππον, φουστανελλοφόρον, διηρώτων κατ' ἐμαυτόν, τίς ἄρά γε ἦν ὁ ἁγιογράφος; Ὁ μοναχὸς δὲ ὁ φύλαξ τοῦ μονιδρίου μοὶ ἐξήγησε τότε ὁ ἅγιος Νικόλαος ὁ νέος ἦν ἱππεὺς, ὅστις ἡγίασεν αὐτόθι, ὅπου καὶ εἰς τὴν μνήμην αὐτοῦ οἰκοδομήθη τὸ μονίδριον. Ὅτι μονάζων αὐτόθι καὶ κατεχόμενος ὑπὸ πείνης ἐκάλει τοὺς λαγωοὺς καὶ οὗτοι ἤγοντο πρὸς αὐτὸν διὰ θείας τινὸς ἀοράτου δυνάμεως καὶ οὕτω κατήσθιεν αὐτοὺς καὶ ἔζη. Ἐγὼ δὲ ἀκούων τῶν λόγων αὐτῶν τοῦ καλογήρου ἐνεθυμούμην τὸ τοῦ Θεανθρώπου, ὃ εἶπε τῇ προσελθούσῃ ἐνώπιον αὐτοῦ καὶ ἐπικαλουμένῃ τὴν ἐπιείκειαν τοῦ Χριστοῦ πόρνῃ. «Ἡ πίστις σου σέσωκέ σε, πορεύου εἰς εἰρήνην».

Εἰς χωρίον Ρωμέικον ἔφαγον ἐγχέλεις τῆς λίμνης Κωπαΐδος μεγέθει μεγίστας καὶ ἐσθίειν ἡδίστας, ὡς λέγει ὁ Παυσανίας περὶ τῶν τῆς Κωπαΐδος ἐγχέλεων. Ἀπὸ τοῦ χωρίου Βρασταμίταις ἀναχωρήσαντες καὶ δι' ἀτραποῦ φθάσαντες εἰς τὸν ἁμαξιτὸν διηυθύνθημεν πρὸς τὸ χάνι τῆς Πέτρας, εἰς ὃ ἔμελλε νὰ ἀποχωρισθῶμεν, περαιωθεισῶν τῶν ἀνακρίσεων, ἐμοὶ μὲν ἐπιστρέφοντος εἰς Ἀθήνας, τοῦ δὲ ἀποσπάσματος ἐπανερχομένου εἰς τὴν ἕδραν του. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ὁρίζων ἦν νεφελώδης καὶ παρεσκευάζετο ὑετὸς, ἠναγκάσθημεν ἑκόντες ἄκοντες νὰ διανυκτερεύσωμεν ἐντὸς τοῦ χανίου τῆς Πέτρας καὶ δὴ προμηθευθέντες δι' ἀγορᾶς λαγῶν, σκολόπακας καὶ πέρδικας ἐγευματίζομεν ποιούμενοι τὸ γεῦμα τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ (ἢ μπενετάδα). Καὶ μεταξὺ τρώγοντες, θερμαινόμενοι ἐκ τῆς μεγίστης πυρᾶς τῆς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χανίου ἀνημμένης, ἠκούομεν τοῦ Χατζῆ ἀφηγουμένου ἡμῖν περὶ τῆς ἀβλαβείας τῶν δηγμάτων τῶν κατὰ τὴν χώραν ταύτην ὑπαρχόντων ὄφεων τὸ ἑξῆς ἐπεισόδιον, λαβὸν χώραν πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων· ἰδοὺ δὲ τί ἔλεγεν ὁ Χατζῆς μετὰ σοβαρότητος. Εἶναι τώρα χιλιάδες χρόνια ὡς μοῦ λένε, ὅταν μιὰ βραδυὰ ἀπερνοῦσεν ἀπὸ ἐδῶ μία γύφτισσα καὶ ἤθελε νὰ κοιμηθῇ εἰς αὐτὸ ἐδῶ τὸ χάνι. Ἐπειδὴ καὶ ἔμαθεν ὅτι ἔχει ὁ τόπος πολλὰ φείδια ὅπου φαρμακώνουν εὐθὺς τὰ ἐμάγεψε καὶ ἔπαυσαν νὰ φαρμακώνουν· καὶ ὁ χατζῆς, ὅταν κοιμήθηκεν ἡ γύφτισα, φοβήθηκε μὴν ὅταν ξυπνήσῃ τὰ ξεμαγέψῃ καὶ τῆς ἔκοψε τὸ κεφάλι καὶ ἀπό τότες τὰ φείδια ἐδῶ καὶ νὰ δαγκώσουνε δὲν πεθαίνει ἐκεῖνος που θὰ δαγκωθῇ ἀπὸ αὐτά.» Καὶ αὐτὰ μὲν ἔλεγεν ἡμῖν ὁ μακάριος Χατζῆς καὶ ἡμεῖς ἠκούομεν αὐτοῦ, καὶ ἐγὼ ἐσκεπτόμην τίς ποτε ἄρά γε αἰτία κατέστησε τοὺς ὄφεις αὐτοὺς ὄχι βλαβεροὺς καὶ κατὰ πόσον οἱ λόγοι τοῦ Χατζῆ ἔχουν ὑπόστασίν τινα ἀληθείας. Ἀναδιφῶν λοιπὸν κατόπιν τοῦ Παυσανίου τὰ «Βοιωτικὰ» ἀναγινώσκω τάδε: «Λέγουσι δὲ οἱ περὶ τὸν Ἑλικῶνα οἰκοῦντες καὶ ἁπάσας ἐν τῷ ὄρει τὰς πόας καὶ τὰς ρίζας ἥκιστα ἐπὶ ἀνθρώπου θανάτῳ φύεσθαι. Καὶ δὴ καὶ τοῖς ὄφεσι ταῦτα ποιοῦσιν ἐνταῦθα ἀσθενέστερον αἱ νομαὶ, ὥστε καὶ διαφεύγουσι τὰ πολλὰ οἱ δηχθέντες, ἂν ἀνδρὶ Λίβυϊ γένους τοῦ Ψύλλων ἢ καὶ ἄλλως προσφόροις ἐπιτύχωσι τοῖς φαρμάκοις.» Ἂς νοήσῃ ἤδη ὁ ἀναγνώστης κατά τίνα τρόπον μετεποιήθη καὶ κατεσκευάσθη τὸ ἀνωτέρω διήγημα τοῦ Χατζῆ τοῦ χανίου τῆς Πέτρας ἀνὰ μέσον τῶν αἰώνων ὑπὸ τοῦ λαοῦ.

*
* *

Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ μηνὸς Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους 1873 εἶχον ἐκπεράνει τὰς ἀνακρίσεις καὶ ἐπιλεξάμενος τὴν δι' ἵππων ἐπιστροφὴν εἰς Ἀθήνας, τόσον διότι τὰ ὀχήματα δὲν εὑρίσκοντο εὐχερῶς, ὅσον καὶ διότι θὰ ἠδυνάμην ἐπιβαίνων ἵππου νὰ ἐπισκεφθῶ χωρία καὶ νὰ παρατηρήσω τόπους ἀξίους μνείας εἴτε ἱστορικῶς, εἴτε ἀρχαιολογικῶς εἴτε τέλος ὑπὸ ἐποψιν φύσεως, ἐμισθωσάμην ἵππου καὶ δραττόμενος τῶν ὡραίων ἡμερῶν τοῦ πρώτου δεκαημέρου τοῦ μηνὸς Φεβρουαρίου διασχίζοντες τοῦ Ἑλικῶνος τὰς κλιτὺς τὰς ὁρώσας πρὸς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον ἀφικνούμεθα μετὰ πορείαν τετράωρον εἰς τὴν Μονὴν τῶν Ταξιαρχῶν, ἥτις κεῖται ἐντὸς περικαλλοῦς καὶ τερπνοτάτης κοιλάδος ἀπολήγουσης εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου. Ἀπέναντι τῆς Μονῆς ταύτης ἁπλοῦται δάσος ἐξ ἐσπεριδοειδῶν ἀποτελούμενον. Τῆς Μονῆς ταύτης οὐδὲν ἄλλο εἶδον εἰμὴ τὰ πρόσγεια κελία καὶ τὴν ἐν γένει ρυπαρότητα. Κατὰ παράδοξον δὲ καὶ δυσεξήγητον σύμπτωσιν εἷς μόνον τῶν καλογήρων εὑρίσκετο ἐν τῇ Μονῇ, ἐνῷ πολλαὶ χωρικαὶ τῶν περιχώρων κρατοῦσαι ὑπὸ μάλης ἐνδύματα διάφορα ἐξήρχοντο τῶν κελίων. Οὐδὲν ἄλλο ἔχω νὰ προσθέσω, εἰμὴ ὅτι ἡ κατάστασις αὐτὴ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς θλῖψιν μοὶ ἐνεποίησε καὶ παραχρῆμα ἱππεύσας ᾠχόμην ἀπιών, πορευόμενος πρὸς τὴν Δομβραίναν, τὴν πρωτεύουσαν τοῦ δήμου Θίσβης, ὅπου εὕρισκον ἀναμένοντά με προφρόνως ἵνα μὲ φιλοξενήσῃ τὸν ἡγούμενον τῆς Μονῆς Μακαριωτίσσης ἀπεχούσης μίαν ὥραν περίπου ἀπὸ τοῦ χωρίου Δομβραίνα. Ὁ ἡγούμενος οὗτος, ἡλικίας μέσης, καλοκάγαθος καὶ εὐλαβέστατος ἱερομόναχος, μ' ἐφιλοξένησεν ἐν τῷ ἐν Δομβραίνῃ Μετοχίῳ τῆς ἧς προΐστατο Μονῆς. Εἶναι ὁ πρεσβύτης αὐτὸς τύπος τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ, ἐνάρετος καὶ φιλεύσπλαγχνος τόσον, ὥστε δαπανᾷ καὶ ἐκ τῶν ἰδίων ἵνα συντηρῇ πένητας καὶ ἀξίους ἀρωγῆς χριστιανούς. Εἰς τὰ περίχωρα τῆς Δομβραίνης φύονται καλλιεργούμενοι οἱ ἄριστοι τῶν ἐρεβίνθων τῆς Ἑλλάδος, οἵτινες κυριώτατον προσὸν κέκτηνται τὴν ἀπαλότητα καὶ ὅτι εἰσὶν ἑψανοὶ (καλόβραστοι). «Τὸ Ἡρακλέους δὲ ἱερὸν, ὃ ἦν ἐνταῦθα, ὡς καὶ τὸ ἄγαλμα αὐτοῦ ἐκ λίθου, ὡς λέγει ὁ Παυσανίας, δὲν γνωρίζω ἄν τι ἐκ τούτων διασώζεται, διότι δὲν ἔσχον καιρὸν νὰ ἐρευνήσω, οὔτε δ' ἂν δείκνυται που ἡ Θίσβη, ἥτις ἦν ἐγχώριος νύμφη, ἀφ' ἧς καὶ ἡ πόλις τὸ ὄνομα ἔσχηκεν.» Διὰ τοῦ δήμου Θεσπιῶν καὶ προσεγγίζοντες εἴς τινα τῶν τοῦ Δήμου τούτου χωρίων, Ἐρημόκαστρον, Κασκαβέλι, Παλαιοπαναγιὰ, Μαυρομάτι, Κασνέσι, Βάγια, ὁδεύομεν πρὸς τὸν Δῆμον Πλα-

ταιῶν. Ἡ γῆ τῶν Θεσπιέων, ὡς καὶ τὸ πάλαι ναρκίσσους ἔτι φύει. Ἐν τῇ παρὰ τὰς Θεσπιὰς κειμένῃ κώμῃ, ἥτις ἐκαλεῖτο τὸ πάλαι Δονακών, ἐνταῦθα εἶναι τοῦ Ναρκίσου ἡ πηγὴ καὶ εἰς τὸ ὕδωρ αὐτῆς, λέγει ὁ μῦθος, εἶδεν ὁ Νάρκισσος σκιὰν τὴν ἑαυτοῦ καὶ ὑπὸ τοῦ πρὸς αὐτὴν ἔρωτος ἐτελεύτησεν ἐν τῇ πηγῇ. Ποῦ τὴν σήμερον κεῖται ὁ Δονακὼν ἄγνωστον, ἀλλὰ ἐκεῖ που παρὰ τὰς Θεσπιὰς δείκνυται πηγὴ καὶ πιθανὸν αὕτη νὰ ἦτο ἡ πηγὴ τοῦ ἀτυχοῦς Ναρκίσσου. Ἅπαντα τὰ μνησθέντα χωρία τοῦ δήμου Θεσπιῶν κεῖνται παρὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ Ἑλικῶνος καὶ ἡ φύσις ἐνταῦθα ἥμερος, αἰγῶν δὲ ἀγέλαι νέμονται τὴν χώραν ταύτην πολλαί, ἐσθίουσαι τοὺς θάμνους τοῦ ἀνδράχνου (ἀγριοκομαριὰ καὶ ὁ καρτός της), ὅστις εἶναι ἡδιστος. Οἱ Θεσπιεῖς ἐκ τῶν Θεῶν μάλιστα τὸν Ἔρωτα ἐτίμων ἀπ' ἀρχαίων χρόνων καὶ λέγεται ὅτι εἶχον ἄγαλμα τοῦ Θεοῦ τούτου ἀρχαιότατον.

Βαίνομεν ταχὺ πρὸς τὸ χωρίον Κότιλα, ἀπέχον δίωρον ἀπὸ τῶν Θηβῶν καὶ ὅπερ εἶναι αἱ ἀρχαῖαι Πλαταιαί. Πλαταιαί! Οἱ κάτοικοι τῶν Πλαταιῶν λέγεται ὅτι εἰσὶν αὐτόχθονες καὶ ἐδοξάσθησαν τὸ πρῶτον, κατὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην κατὰ Ξέρξου σὺν Ἀθηναίοις μαχεσάμενοι· κατόπιν δὲ πολεμήσαντες ἐνίκησαν καὶ τὸν Μαρδόνιον, στρατηγὸν τοῦ Ξέρξου ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν πατρίδι.

Διαβαίνομεν τὸν Ἰσμήνιον ποταμόν, κείμενον μὲν πρὸς βορρᾶν τῶν Θηβῶν καὶ πρότερον καλούμενον Λάδωνα ἢ Κάδμον, ὅπου παρὰ Ἀργείων καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν μάχης γενομένης ἐκρατήθησαν οἱ Θηβαῖοι τῇ συμβολῇ, καὶ ὡς ἐτράποντο καταφεύγουσιν εἰς τὸ τεῖχος· κρατοῦσι δὲ ὕστερον οἱ Θηβαῖοι. Ἐγένετο δὲ καὶ αὐτοῖς τὸ ἔργον οὐκ ἄνευ κακῶν μεγάλων, καὶ ἀπ' ἐκείνου τῶν σὺν ὀλέθρῳ τῶν κρατησάντων Καδμείαν ὀνομάζουσι νίκην. Ἀπ' ἐντεῦθεν ὑπερβαίνοντες τὸν Κιθαιρῶνα καὶ κατερχόμενοι τὰς μεσημβρινοανατολικὰς κλιτῦς αὐτοῦ βλέπομεν τείχη καὶ οἰκιῶν ἐρείπια, ἅτινα εἶναι ἡ ἀρχαία πόλις Ἐλευθεραί, οὕτω δ' ἐφαίνοντο τὰ ἐρείπια καὶ τὰ τείχη τῶν οἰκιῶν, ὅτε διέβη ἀπ' αὐτῶν ὁ Παυσανίας. Ἀναπαυθεὶς κατὰ τὴν νύκτα τὴν προηγηθεῖσαν τῆς εἰς Ἀθήνας ἐπανόδου ἐν τῇ ἱερᾷ Μονῇ τοῦ ὁσίου Μελετίου, ἥτις κεῖται εἰς τὰς ἀνατολικὰς κλιτῦς τοῦ ὄρους Κιθαιρῶν, ἐν μέσῳ δάσους, ἐθαύμασα τὸ εὐκαγὲς τοῦτο ἵδρυμα, οὗτινος ἡ κτίσις ἀνάγεται εἰς τοὺς Βυζαντιακοὺς χρόνους καὶ ἤδη κατοικεῖται ὑπὸ δωδεκάδος καλογήρων ἀγαθῶν πατέρων τανῦν, ἀλλὰ ἀξέστων καὶ εἰς οὐδὲν δυναμένων ἀτυχῶς νὰ ὠφελήσωσιν. Εἷς τούτων τῶν ἱερομονάχων εἶχε μίαν ἔξοχον καὶ σπανίαν ἱκανότητα, ἣν σκοπευτὴς ἄριστος καὶ τοσοῦτον ἠδύνατο νὰ εὐθυβολήσῃ, ὥστε διὰ σφαίρας πυροβόλου ὅπλου ἐφόνευσε σκολόπακα ἱπτάμενον. Ἡ περιβάλλουσα τὴν μνησθεῖσαν Μονὴν φύσις, ἀποτελουμένη ἐκ δάσους πεύκων καὶ πρίνων καὶ κοτίνων, εἶναι θαυμασία.

Ἀπ' ἐντεῦθεν ἀναχωρήσας καὶ δι' ὀρέων φθὰς εἰς Ἐλευσῖνα, αὐτόθι ἐμισθωσάμην ὄχημα καὶ περὶ δυσμὰς ἡλίου ἀφικνούμην εἰς τὸ Ἄστυ, ἀφοῦ ἐπὶ δίμηνον εἰργάσθην ἀνὰ τὰ ὄρη καὶ τὰ χωρία καὶ τὰ δάση καὶ ταῖς Μοναῖς τῆς Βοιωτίας.

***

Συνελόντι εἰπεῖν τὸ ἀποτέλεσμα τῆς περιοδείας μου ἀνὰ τὴν Βοιωτίαν ὑπῆρξεν εὐτυχές, διότι ἐπετεύθη ὁ ἐκτοπισμὸς ἀπὸ τῆς Βοιωτίας τῆς λῃστοσυμμορίας τοῦ Σπανοβαγγέλη, ἥτις διὰ τῆς Φωκίδος καὶ τῆς Παρνασίδος κατέφυγεν εἰς τὴν Φθιώτιδα, κἀκεῖθεν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Δομοκοῦ, τότε χώραν τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους. Εἰς Δομοκὸν ὁ Σπανοβαγγέλης κατώρθωσε νὰ τύχῃ ἀμνηστίας παρὰ τῶν Ὀθωμανικῶν ἀρχῶν καὶ νὰ ἀποβάλῃ τὸ ἔνδυμα τοῦ λῃστοῦ, περιβληθεὶς τὸ τοῦ ποιμένος καὶ ἐφησυχάζων. Κατὰ τὸ ἔτος 1875, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, ἢ ὀλίγον πρότερον ὁ Σπανοβαγγέλης συνελαμβάνετο ὑπὸ τῶν στρατιωτικῶν ἀποσπασμάτων, προδοθεὶς καὶ ἤγετο εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἔδαφος δέσμιος καὶ ἐδικάζετο μετ' οὐ πολὺν χρόνον ἔν τινι τῶν τοῦ Κράτους Κακουργιοδικείων εἰσαγόμενος ἐπὶ λῃστείας, ἐκβιάσεσιν, ἁρπαγαῖς καὶ φόνοις. Καὶ κατεδικάσθη εἰς τὴν ἐσχάτην τῶν ποινῶν τὸν διὰ τῆς λαιμητόμου θάνατον.

Ἀλλὰ ἡ Ὀθωμανικὴ Κυβέρνησις πληροφορηθεῖσα τὴν σύλληψιν τοῦ Σπανοβαγγέλη καὶ

τὴν ἐπιβλεπθεῖσαν εἰς αὐτὸν ποινήν, ἐθεώρησεν ἀμφότερα, ὡς γενόμενα παρὰ τὰς συνθήκας, καὶ διὰ τοῦ ἐνταῦθα πρεσβευτοῦ της ἐποιήσατο παραστάσεις εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν, μονονοὺ ζητοῦσα τὴν ἔκδοσιν τοῦ κακούργου. Ἐπειδὴ δὲ ἐπέμενεν, ἐκρίθη εὔλογον νὰ δοθῇ μία μέση λύσις συμβιβαστική, εἰς ἣν ἐνέδωκεν ἐπὶ τέλους ἡ Τουρκία. Ἡ λύσις αὕτη ἦν νὰ χαρισθῇ ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου τῷ Σπανοβαγγέλῃ, μετατρεπομένη εἰς τὴν εὐθὺς κατωτέραν ποινὴν τῶν ἰσοβίων δεσμῶν. Καὶ ὁ Σπανοβαγγέλης ἤχθη δέσμιος εἰς τὰς φυλακὰς τοῦ Παλαμηδίου, ἵνα διανύσῃ ἐκεῖ δεδεσμευμένος ἐφ' ὁλόκληρον τὸν βίον.

Κατὰ συγκυρίαν διετέλουν ἐν ἔτει 1881 ὡς πρωτοδίκης ἐν Ναυπλίῳ καὶ μετέβαινον ἵνα ἐπισκεφθῶ τὰς φυλακὰς τοῦ Παλαμηδίου. Ἄγνωστος ὢν πρὸς τὸν θυρωρὸν τοῦ φρουρίου ἐζήτουν τὴν ἄδειαν, ὄχι ὑπὸ ἐπίσημον ἰδιότητα, ἵνα μοὶ ἐπιτραπῇ νὰ ἐπισκεφῶ τὰς φυλακὰς καὶ ἐγένετό μοι ὁδηγὸς ὁ λοχαγὸς Νικηταρᾶς. Εὑρισκόμεθα ἐνώπιον τῶν φυλακῶν βαρυποίνων καταδίκων, ὅτε ἄνθρωπός τις ἀποτόμως «ρὲ δὲν εἶσαι σὺ ὁ ἀνακριτὴς ὁ Δραγούμης;» Δὲν ἠρνήθην, ἀλλὰ τὸν ἠρώτησα ποῦ μὲ γνωρίζει. Αὐτὸς δὲ μετ' ὀργῆς «σὺ μὲ κατέστρεψες ἀπάνω 'ς τὸ βουνὸ 'ς τὴ Λειβαδιά· σὲ εἶχα 'ς τὴ μπούκα τοῦ ντουφεκιοῦ μου δυὸ φορές. «Καὶ γιατί δὲν μ' ἐσκότωσες;» τὸν ἐρωτῶ. «Πῶς νὰ τὸ κάμω ρέ, θὰ μᾶς χαλούσατε τότε.» Ποῦ μὲ ἀπήντησες; ἐρωτῶ, καὶ ὁ Σπανοβαγγέλης «Εἰς τὸ Νιόραχο καὶ εἰς τὰ Ζηρίκια. Ἐφοροῦσες κοῦκο καὶ ἤσουνε σκεπασμένος μὲ γιδόκαπα». Ἐφρικίασα ἐκ τῆς διηγήσεως καὶ ἐφαντάσθην οἷον κίνδυνον διέτρεξα.

Ὁ Σπανοβαγγέλης διὰ χάριτος τοῦ ὑπολοίπου τῆς ποινῆς του ἐξῆλθε τῶν φυλακῶν γέρων καὶ κατεσκληκὼς καὶ διέτρεχε τὰ ὄρη πρὸ τεσσάρων ἐτῶν. Ἐν μιᾷ δὲ ἡμέρᾳ εὑρέθη τὸ πτῶμα του εἰς τινα χαράδραν τοῦ Ὑμηττοῦ καὶ ἡ νεκροτομία ἐβεβαίωσεν ὅτι ἔδωκε τέρμα τοῦ βίου δι' αὐτοκτονίας. Δὲν ἠδυνήθη ὁ κακοῦργος νὰ ἀντίσχῃ εἰς τὸ βάρος τῆς συνειδήσεως καὶ δὲν ἠδύνατο μετὰ τοσούτου χρόνου παρέλευσιν ἐγκαθειργμένος ἐν ταῖς φυλακαῖς νὰ βιώσῃ ἐν μέσῳ τόσων, οὓς ἐτρομοκράτησεν.

Ἵνα μὴ περιαυτολογήσω, σημειῶ μόνον ὅτι μετὰ παρέλευσιν ὀλίγου χρόνου ἀπὸ τῆς ἀνωτέρω ἐπιτυχοῦς ἐργασίας μου ὁ τότε ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης ἔκρινεν ὀρθόν, ἀμείβων φαίνεται τοὺς κόπους μου καὶ τὸ ἔργον μου τὸ ἐθνικόν, νὰ μὲ μεταθέσῃ εἰς τὴν Χαλκίδα, εἰς ἣν καὶ μετέβην, διαταχθεὶς, ἄνευ ἀναβολῆς καὶ πεπεισμένος πλέον ὅτι ἀληθὲς εἶνε τὸ Γαλλικὸν λόγιον «Qui sert sa patrie, sert souvent un ingrat».

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΙΩ. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΔΕΣ ΓΡΑΦΟΥΣΑΙ

ΘΛΙΒΕΡΑΙ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ

Κατάκοπος ὁ γέρος ἐκάθησεν, ἢ μᾶλλον ἔπεσεν ἐπάνω σὲ μιὰ πέτρα διὰ νὰ ξεκουρασθῇ. Τὰ χρόνια του δὲν ἦσαν πολλὰ, τὰ βάσανά του ὅμως ὑπῆρξαν μεγάλα. Μόλις ἑξήντα-πέντε ἐτῶν, ἐφαίνετο ὀγδοηκοντούτης.

— Κουράστηκες παποῦ ; ἠρώτησεν αὐτὸν ἕνα μικρὸ δεκαετὲς κοριτσάκι, ξανθόν, μὲ ὡραῖα μεγάλα μαῦρα μάτια γεμᾶτα φωτιά.

— Ναὶ παιδί μου, ἀπήντησε τρυφερῶς, εἶμαι βλέπεις γέρος πλέον καὶ δὲν ἔχω δύναμιν.

— Σὺ γέρος, τί λὲς παποῦ μου ; σὺ δὲν κάθεσαι οὔτε μιὰ στιγμὴ, ὅλην τὴν ἡμέραν τρέχεις ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος εἰς τὸ ἄλλο...

— Τί νὰ κάνω ; εἶναι ἀνάγκη βλέπεις διὰ νὰ ζήσωμεν καὶ νὰ ἔχῃς καὶ σὺ τὰ φορεματάκια σου τὰ καθαρὰ, νὰ πληρώνωμεν καὶ τὸ σχολεῖόν σου καὶ τέλος πάντων νὰ ἔχωμεν ὅ,τι μᾶς χρειάζεται.

Μετὰ τὰς λέξεις ταύτας τοῦ γέροντος ἡ μικρὰ ἐκάθισεν εἰς τὰ γόνατά του, ἔβαλε τὰ χεράκια της ἐπὶ τῶν ὤμων του καὶ τὸν ἐκύτταξε στὰ μάτια.

— Τί καλὸς ποῦ εἶσαι παποῦ μου, ὅλο γιὰ μένα φροντίζεις καὶ γιὰ σένα τίποτε. Νὰ, γιὰ κύτταξε τὸ σουρτοῦκό σου εἶναι πολὺ παληὸ καὶ ὅμως τὰ φορεῖς ἀκόμη, ἐνῷ ἐμένα μὲ θέλεις πάντοτε μὲ καινούργια φορέματα.

Ἀφοῦ τὴν ἔσφιξε μὲ ἀγάπη καὶ συγκίνησι στὴν ἀγκαλιά του, τὴν ἀπεμάκρυνε ὀλίγον καὶ στηλώσας τὰ μάτια του ἐπὶ τῶν ἰδικῶν της :

— Μ' ἀγαπᾷς λοιπὸν πολὺ, Μαρίκα μου ;

— Σὲ λατρεύω παποῦ μου ! ἅμα δὲν σ' ἔχω κοντά μου, δὲν εἶμαι διόλου εὐχαριστημένη.

— Ὁ Θεὸς νὰ δώσῃ, ἐψιθύρισεν ὁ γέρος, νὰ μ' ἀγαπᾷς πάντοτε, ὅπως τώρα καὶ νὰ μὴ μὲ πικράνῃς πο.ὲ ὅπως.....

Ἐκεῖ διεκόπη καὶ ἐγερθεὶς ἤρχισε πάλιν νὰ περιπατῇ, κρατῶν ἐκ τῆς χειρὸς τὴν μικρὰν ἐγγονήν του. Ἀμφότεροι τώρα ἐσιώπων, ἕως ὅτου ἔφθασαν πρὸ μικρᾶς τινος οἰκίας εἰς τὴν ὁποίαν εἰσῆλθον. Ὅλα ἐν αὐτῇ ἦσαν πλέον ἢ ἁπλᾶ, ἔπιπλα παλαιὰ καὶ μόνον τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα· εἰς ἀντίθεσιν ὅμως αὐτῶν ὑπῆρχεν εἰς τὴν τσαπεζαρίαν θερμάστρα μὲ δυνατὴ φωτιά· καὶ αὐτὸ διὰ νὰ μὴ κρυώσῃ ἡ χαϊδεμένη του Μαρίκα. Τοὺς ὑπεδέχθη μία μικρὰ ὑπηρέτρια, εἰς τὴν ὁποίαν παρέδωσε τὴν ἐγγονήν του καὶ ἐκεῖνος ἐκλείσθη εἰς τὸ δωμάτιόν του· κατεκλίθη, ὅπως ἦτο καὶ ἤρχισε νὰ σκέπτεται. Ἦτο ἡ καθημερινή του θέσις αὐτὴ, τὴν ἰδίαν ὥραν πρὸ τοῦ γεύματος.

Ἠσθάνενο πικρὰν ἡδονὴν νὰ ἀναξέῃ τὴν πληγὴν καὶ τὸν πόνον τῆς ψυχῆς του μὲ τὰς σκέψεις τοῦ παρελθόντος. Πόσαι διαψευσθεῖσαι ἐλπίδες, πόσα ὄνειρα χαμένα, ὁποία ἐγκατάλειψις ἀπὸ τὰ προσφιλέστερά του πλάσματα ! Δι' ἑκατοστὴν φορὰν ἔβλεπε τόσον ζωηρὰ, ὡς νὰ ἦτο ἡ ἰδία ἐκείνη στιγμὴ, τὴν ἐξέλιξιν τῆς παιδικῆς του ζωῆς, τῆς νεότητός του ἔπειτα, τῆς ὑπανδρείας του κατόπιν... Τῆς ὑπανδρείας του ! Ἐκεῖ ὁ πόνος του γίνεται δριμύτερος, θέλει νὰ φωνάξῃ, νὰ κλαύσῃ, νὰ σπάσῃ εἰ δυνατὸν ὅ,τι εὕρῃ ἐμπρός του, ἀλλὰ συγκρατεῖται, τείνει τὴν προσοχήν, ἀκούει ἔξωθεν τὰς παιδικὰς φωνὰς τῆς ἐγγονῆς του, τῆς μόνης του πλέον παρηγορίας, καὶ σιωπᾷ.... ναὶ σιωπᾷ, ἀλλὰ πάσχει.... πάσχει..... Διατί ἐκείνη ἡ γυναῖκα νὰ τόν κάνῃ τόσον νὰ ὑποφέρῃ, ἀφοῦ τὴν ἐλάτρευσε, ἀφοῦ τῆς ἔδωσε ὅ,τι τοῦ ἦτο δυνατὸν νὰ τῆς δώσῃ ; Καὶ πῶς τὸν ἐπρόδωσε καὶ μὲ ποῖον ! αὐτὸ ἦτο τὸ φρικωδέστερον ὅλων. Ἔφυγε μὲ τὸν καλλίτερον φίλον του καὶ τοῦ ἔκλεψεν, ὦ φρίκη ! καὶ ὅλην σχεδὸν τὴν περιουσίαν του. Ὅταν ἐπέστρεψε μίαν ἑσπέραν σπίτι του, ἡ γυναῖκά του δὲν ὑπῆρχεν ἐκεῖ. τὸ δὲ χρηματοκιβώτιόν του εὑρέθη κενόν. Κατέστη λυσσώδης, ἤρχισε νὰ κραυγάζῃ, νὰ κτυπᾷ τὰς χεῖράς του ἐπὶ τῶν ἐπίπλων, καὶ ἡτοιμάζετο νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν ἀστυνομίαν καὶ καταγγείλῃ τὴν φυγάδα, ὅτε παιδικὴ καὶ τότε φωνὴ τὸν ἀνεχαίτισεν. Ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ του ἐλησμόνησε τὴν κόρην του, τὸ λατρευτόν του κοριτσάκι. Ἔτρεξεν αὐτὸ ἐπάνω του ἐκ του ἄλλου δωματίου καὶ μὲ φόβον :

— Τί ἔχεις μπαμπᾶ 'μου, τοῦ εἶπε, τί ἔπαθες ;

Τότε καταβαλὼν ὑπεράνθρωπον δύναμιν τῆς εἶπεν ἡσύχως.

— Τίποτε χρυσό μου παιδὶ, κάτι συνέβη στῇ δουλειές μου καὶ μὲ ἐτάραξε· τώρα ὅμως ποῦ σὲ βλέπω, θὰ τὸ ξεχάσω.

Καὶ τὴν ἔσφιξε εἰς τὴν ἀγκαλιά του μὲ πόνον καὶ πάθος. Ναὶ, ἔπρεπε χάριν αὐτοῦ τοῦ ἀθώου πλάσματος νὰ θυσιασθῇ, νὰ μὴ καταγγείλῃ τὴν ἔκφυλον ἐκείνην ὕπαρξιν, ἀφοῦ τοῦ ἄφησε τὸ πολυτιμότερόν του πλάσμα, ἀλλὰ νὰ προσπαθήσῃ νὰ ἀποσιωπήσῃ ὅσον τὸ δυνατὸν τὰ πάντα. Πῶς νὰ δικαιολογήσῃ ὅμως τὴν φυγήν της, πῶς νὰ κρύψῃ εἰς τὸ μέλλον τὴν πτωχείαν του ; ἡ ὁποία θὰ ἐξεδηλοῦτο, ἀφοῦ δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξακολουθήσῃ τὰς τραπεζιτικάς του του ἐργασίας ; Ἔμεινεν ἐπὶ πολὺ σκεπτικὸς καὶ κατόπιν ἀνετινάχθη, διότι εὗρε τὴν λύσιν. Διέδωσε παντοῦ ὅτι ἡ ὑγεία τῆς γυναικός του προσεβλήθη σπουδαίως καὶ ὅτι ὁ ἰατρὸς τοὺς συνεβούλευσε νὰ μεταβοῦν νὰ ζήσουν ἐπὶ πολὺν καιρὸν εἰς τὴν ἐξοχὴν ὅτι ἔστειλε τὴν γυναῖκά του ἀμέσως ἐκεῖ, διότι δὲν ἔπρεπεν οὐδὲ ἡμέρα νὰ παρέλθῃ. Αὐτὸς δὲ ἐσκόπευε νὰ ὑπάγῃ πρὸς ἀντάμωσίν της, ἀφοῦ ἐτακτοποίει τὰς ὑποθέσεις του καὶ ἐπώλει τὰ ἔπιπλά του. Ὡς τόπον τῆς μελλούσης διαμονῆς των ὠνόμασε διαφόρους ἐξοχὰς, ἐκ τῶν ὁποίων ἐπρόκειτο νὰ ἐκλέξῃ ἡ σύζυγός του. Ἐσκέπτετο ὅτι βεβαίως κατόπιν ἡ ἀλήθεια θὰ ἐγίνετο γνωστὴ. ἀλλ' ἐπὶ τέλους πρὸς τὸ παρὸν ἐσώζενο ἡ φιλοτιμία του, δὲν θὰ ἐμάνθαν δὲ καὶ ἀπὸ ἄλλους τίποτε ἡ μικρά του Τερέζα. Ἔπειτα ὅταν θὰ εὑρίσκετο πλέον μακρὰν, εἰς ἔρημον τόπον, δὲν θὰ τὸν ἐνδιέφερον τὰ τοῦ κόσμου· θὰ ἀφωσιοῦτο εἰς τὴν ἀνατροφὴν τῆς κόρης τοο. Ὅσον δι' αὐτὴν θὰ τῆς ἔλεγεν ὅτι ἡ μητέρα της ἔφυγε διὰ μακρυνὸν ταξείδιον χάριν της ὑγείας της, ὡς ἐκ τῆς νεαρᾶς της δὲ ἡλικίας δὲν θὰ ἐδυσκολεύετο νὰ πιστεύσῃ καὶ τὰ ἀπιθανώτερα πράγματα.

. . . . . .

Τὴν κατόπιν διαρρεύσασαν δεκεκαετίαν διῆλθε ταχέως ἡ φαντασία του καὶ ἐσταμάτησε πάλιν εἰς τὴν ὀδυνηρὰν στιγμὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν καὶ ἡ κόρη του, εἰς τὴν ἀνατροφὴν τῆς ὁποίας εἶχε τελείως ἀφιερωθῆ, ἐγκατρλείψας τὰ πάντα, τοῦ ἔδωσε τὸ μεγαλείτερον ἠθικὸν τύπημα. Ὡραία, ἀφελὴς, σεμνοτάτου ἐξωτερικοῦ, ἔχουσα λατρείαν διὰ τὸν πατέρα της, ἡ Τερέζα ἐφαίνετο ὅτι διὰ τῆς ἐναρέτου ζωῆς της θὰ ἱκανοποίει τὴν πατρικὴν καρδίαν, τὴν τόσον δοκιμασθεῖσαν. Τὴν ἐνηγκαλίζετο πολλάκις, προσήλωνε τὰ μάτια του ἐπὶ τῶν ἰδικῶν της, ζητῶν νὰ ἀναγνώσῃ εἰς τὸ βάθος υῆς ψυχῆς της καὶ διενοεῖτο· «Τί εὐτυχία Θεέ μου, δὲν φαίνεται νὰ ἐκληρονόμησε τίποτε ἀπὸ τὴν ψυχὴν τῆς μητρός της, αὐτὴ θὰ μὲ κάνῃ νὰ ξεχάσω τὸ φοβερὸν μαρτύριον, ποῦ μοῦ ἐπροξένησεν ἡ ἄλλη».

«Δυστυχισμένε ἄνθρωπε, ἐκραύγασε μόνος του τώρρ, δὲν μποροῦσεν νὰ φαντασθῇς τί σοῦ ἐπεφύλαττε καὶ ἐκεῖνο τὸ ἀγγελικὸν πλάσμα.» Καὶ ἐσκεπτετο πῶς κατώρθωσε νὰ τὴν ὑπανδρεύσῃ μὲ ἕνα λαμπρὸν νέον, ἂν καὶ δὲν εἶχε σχεδὸν τίποτε νὰ τῆς δώσῃ ὡς προῖκα, τὴν χαρὰν ποῦ ᾐσθάνθη διότι ἐξησφάλισε τὴν εὐτυχίαν της καὶ ὦ λύσσα, πῶς ἔφυγε καὶ αὐτὴ μὲ ἄλλον, δύο ἔτη μετὰ τὸν γάμον της, ἀφήσασαν τὴν μικρὰν Μαρίκαν ἑνὸς ἔτους. Ὁ σύζυγός της εἰς τὸ ἄκουσμα αὐτὸ ἐν τῇ παραφορᾷ του ηὐτοκτόνησε, καὶ εὑρέθη πάλιν ὁ δυστυχὴς αὐτὸς μόνος μὲ ἕν νήπιον. Ἐστάθη ἀδύνατον νὰ ἀνακαλύψῃ τοὺς φυγάδας, τόση δὲ ἦτο ἡ μανία, ἡ ὁποία τὸν κατέλαβε τότε, ὥστε πρὸς στιγμὴν τοῦ ἦλθεν ἀκατανίκητος πόθος νὰ φονεύσῃ τὸ τέκνον τῆς ἁμαρτησάσης γυναικὸς, διὰ νὰ μὴ γείνῃ καὶ αὐτὸ τρίρη ἐγκληματίας. Ἡ μεγίστη καὶ πάλιν δύναμις τοῦ χαρακτῆρός του τὸν ἐσταμάτησε καὶ τώρα ἀσυνειδήτως. ἀντὶ νὰ μισῇ τὸ πλάσμα αὐτὸ τὸν προάγγελον ἴσως νέων συμφορῶν, εἶχεν ἀρχίσει πάλιν νὰ τὸ λατρεύῃ καὶ νὰ στερῆται αὐτὸς πολλῶν πραγμάτων, διὰ νὰ ἔχῃ τὰς ἀναπαύσεις της ἡ Μαρίκα του. Ὅταν ἡ σκέψις του ἔφθασεν εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ, ἀνετινάχθη, τοῦ ἦλθε εἶδός τι παραφροσύνης, ὥρμησεν εἰς τὸ παραπλεύρως δωμάτιον, ἔλαβε τὴν μικρὰν εἰς τὰς ἀγκάλας του μετὰ λύσσης, τὴν προσέβλεψε καὶ ἐκραύγασεν :

«Ἄκουσε σὺ, ἂν ἀκολουθήσῃς τὸ παράδειγμα τῆς γυναίκας μου καὶ τῆς κόρης μου, θὰ σὲ σκοτώσω, ἀκοῦς ; θὰ σὲ σκοτώσω καὶ θὰ σκοτωθῶ κι' ἐγὼ, γιατί δὲν θὰ μπορέσω πλέον νὰ ἀνθέξω εἰς τρίτην πληγήν.»

Μόλις ὅμως ἐτελείωσε τὴν φράσιν του, οἱ βραχίονές του ἐχαλαρώθησαν, τὰ μάτια ταυ ἔμειναν ἀπλανῆ καὶ κατέπεσεν ὕπτιος. Ἡ μεγάλη συγκίνησις τὸν ἐφόνευσε. Ὁ θάνατός του ἔδωσε τὴν ἠρεμίαν, τῆς ὁποίας εἶχε τόσην ἀνάγκην, ἡ δὲ Θεία Πρόνοια, τίς οἶδε ἠθέλησεν ἴσως νὰ τὸν σώσῃ ἀπὸ μειγαλείτερα δεινά.

ΑΡΓΥΡΩ Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

ΕΡΓΑ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΤΕΡΩΝ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΩΝ

Αἱ «Ἀθῆναι» ἐπιθυμοῦσαι νὰ διασώσωσι χάριν τῶν ἀναγνωστῶν των τὴν ἀνάμνησιν τῶν ἐκλιπόντων ἐκλεκτῶν Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν, θὰ προσπαθήσωσι νὰ προσθέσωσιν ὡς κόσμημα εἰς τὸ Μηνιαῖον Παράρτημα τὰς εἰκόνας τῶν καλλιτέρων ἔργων τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης. Αἱ κατωτέρω εἰκόνες ἀναπαριστοῦν ἔργα τοῦ ἀλησμονήτου γλύπτου Γ. Βρούτου.

Ο ΕΡΩΣ

ΥΓΙΕΙΑ

ΠΝΕΥΜΑ ΚΟΠΕΡΝΙΚΟΥ

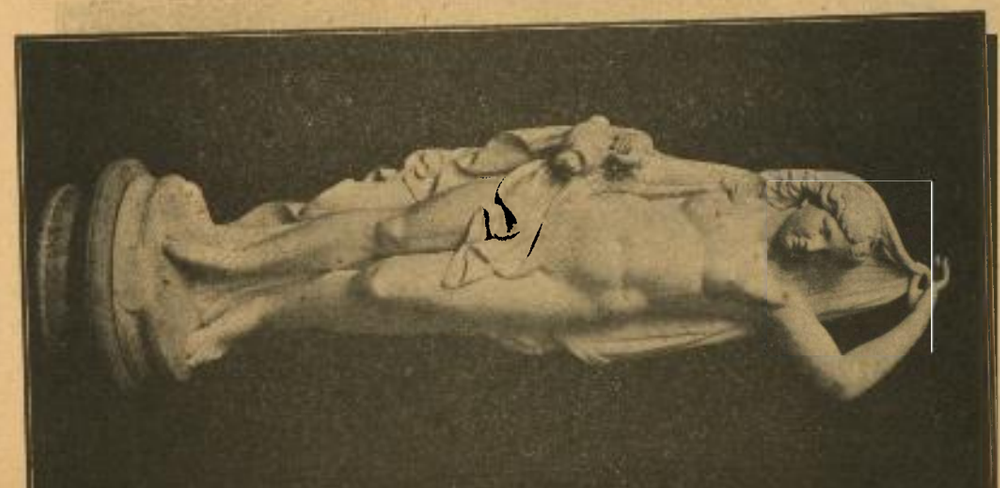

ΗΛΙΑΣ

ΠΑΙΣ ΚΑΡΚΙΝΟΣ

ΑΧΙΛΛΕΥΣ

ΠΑΡΙΣ

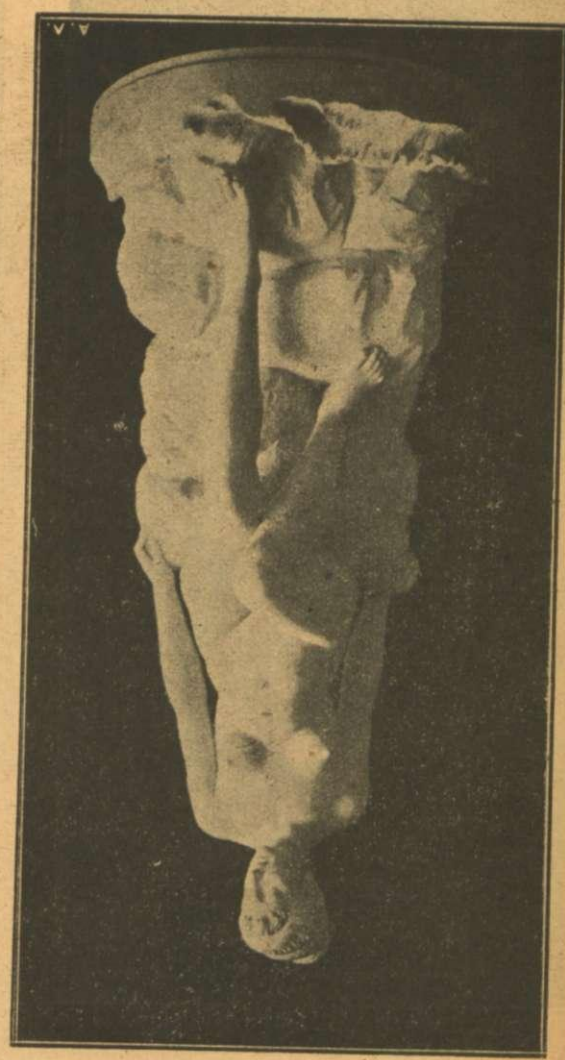

ΛΟΥΟΜΕΝΗ

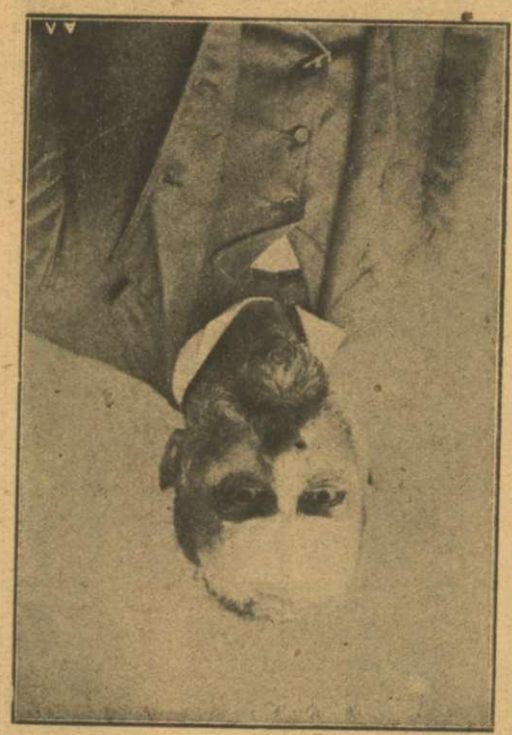

Ο ΑΗΣΕΜΟΝΗΤΟΣ ΓΛΥΠΤΗΣ Γ. ΒΡΟΥΤΟΣ

ΑΝΤΕΡΟΣ ΝΙΚΗ

Δ. Κ. ΜΑΡΓΑΡΗ

ΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΙ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΑΙ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

Εἰς μίαν ἀπὸ τὰς συνεδριάσεις τῆς Βουλῆς ὁ μελετηρὸς ὅσον καὶ ἐμβριθὴς βουλευτὴς κ. Καβαλλιεράτος, μέσα εἰς τὸν κυκεῶνα τῶν συζητήσεων τῶν ψηφιζομένων ἀνορθωτικῶν μέτρων, κατώρθωσε νὰ εὕρῃ εὐκαιρίαν ἵνα ἀπασχολήσῃ τὴν Βουλὴν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῶν ἐν Ἑλλάδι βιβλιοθηκῶν. Ἀφορμὴν πρὸς τοῦτο ἔλαβεν ἐκ τοῦ ὑποβληθέντος ὑπὸ τῆς προκατόχου Κυβερνήσεως προϋπολογισμοῦ, ὅστις εἰς μὲν τὴν Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην ἠλάττου τὸ ὀλιγάριθμον προσωπικὸν καὶ περιέκοπτε δαπάνας ἀναγκαιοτάτας καὶ γλίσχρους, τὰς δὲ τρεῖς ἄλλας δημοσίας, τὴν τῆς Κεφαλληνίας, Ζακύνθου καὶ Ἀνδριτσαίνης ἐστέρει τοῦ μοναδικοῦ ἐν ἑκάστῃ ὑπάρχοντος ἐνενηκονταδράχμου ὑπαλλήλου, ἀφίνων τοιουτοτρόπως αὐτὰς εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Ὑψίστου. Τὸ ζήτημα τοῦτο τῆς καταστάσεως τῶν ἐν Ἑλλάδι ἐπαρχιακῶν βιβλιοθηκῶν, αἵτινες πτωχαὶ οὖσαι καὶ ἄνευ οὐδενὸς ἐπιστημονικοῦ ὀργανισμοῦ εὑρίσκονται εἰς πρωτογενῆ ἔτι ἐποχήν, παραβαλλόμεναι πρὸς τὰς Εὐρωπαϊκὰς καὶ Ἀμερικανικὰς τοιαύτας, τὸ ζήτημα τοῦτο τὸ λίαν οὐσιῶδες, ἄγνωστον διὰ τὸν πολὺν ἐν Ἑλλάδι κόσμον καὶ οὐδέποτε μελετηθὲν ὑπὸ τῶν ἑκάστοτε Κυβερνήσεων, δικαίως ὤθησε τὸν ἀξιότιμον βουλευτὴν Σάμης νὰ διαμαρτυρηθῇ διὰ τὴν ἐγκατάλειψιν ἣν ἐπέδειξε καὶ ἐπιδεικνύει ἡ Πολιτεία εἰς τὰ φωτεινὰ ταῦτα κέντρα, τὰ πρῶτα δείγματα πολιτισμοῦ καὶ πνευματικῆς ἀναπτύξεως ἑκάστης χώρας, καὶ μάλιστα τώρα, ὅτε ἐνῷ ἐλήφθη γενικὴ μέριμνα ἀναδιοργανώσεως τῆς Ἑλληνικῆς ἐκπαιδεύσεως ἀπεναντίας αἱ βιβλιοθῆκαι οὐ μόνον δὲν συμπεριελήφθησαν εἰς ταύτην, ἀλλὰ καὶ οὐσιωδῶς ἐβλάπτοντο διὰ τῶν ἀνωτέρω οἰκονομιῶν.

Ἀλλ' ἡ ἀστοργία αὕτη τῆς Πολιτείας πρὸς τοιούτου εἴδους ἱδρύματα οὔτε νὰ νοηθῇ οὔτε νὰ δικαιολογηθῇ δύναται, διότι εἶνε περιφρόνησις πρὸ τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν, πρὸς τὴν ἐλευθέραν σκέψιν, εἶνε πόλεμος κατὰ τῆς ἐπιστήμης εἶνε διὰ μίαν χώραν εἰς τὴν ἐποχήν μας πλέον ἓν δεῖγμα ἀμαθείας καὶ βαρβαρότητος. Παντοῦ καὶ πάντοτε, ὅπου εὑρέθη μία ὁμὰς ἀνθρώπων καὶ συνεπτύχθη εἰς κοινωνίαν, ἀφοῦ ἐμερίμνησε περὶ τῆς ἀσφαλείας της, τοῦ φωτισμοῦ της, ἀφοῦ ἔκτισεν οἰκίας, ἐχάραξε δρόμους, ἐσκέφθη διὰ τὴν ὕδρευσίν της, καὶ ἀνήγειρε ἕνα ναόν, ἕνα σχολεῖον, ἐφρόντισεν ἀμέσως μετὰ ταῦτα νὰ ἱδρύσῃ μίαν βιβλιοθήκην. Εἰς ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς ἀρχαιότητος, οἵτινες ἐπρωτοστάτησαν εἰς τὴν πρόοδον, ἀγῶνες κατεβλήθησαν πρὸς συλλογὴν βιβλίων καὶ σύστασιν βιβλιοθηκῶν, ἀπὸ τῆς ἡμέρας δὲ τῆς ἐφευρέσεως τῆς γραφῆς ὁ ἄνθρωπος ἠδυνήθη νὰ περισώσῃ τὰ προϊόντα τῆς πνευματικῆς ἐργασίας συνιστῶν συλλογὰς τῶν χειρογράφων αἵτινες πάντοτε ἐθεωρήθησαν ἱεραὶ φυλαττόμεναι ἐν ναοῖς. Κατὰ τὸν Διόδωρον δὲ τὸν Σικελιώτην τοιαύτην ἀξίαν ἀπέδιδον εἰς τὰς βιβλιοθήκας ταύτας, ὥστε ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου Ὀσυμανδύας εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ σχηματισθεῖσαν βιβλιοθήκην ἐπέγραψε τὸν ἐκφραστικὸν καὶ ποιητικὸν τίτλον «Ψυχῆς ἰατρεῖον». Ἀλλὰ ποῖος λησμονεῖ τὰς βιβλιοθήκας τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Περγάμου, τῆς Κωνσταντινουπόλεως, αἵτινες διετηρήθησαν ἀκμαῖαι μέχρι τῶν τελευταίων Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων;

Καὶ ὅλαι αἱ προσπάθειαι τῶν μεγάλων πνευμάτων τῶν ἀρχαίων καὶ μέσων χρόνων εἰς τὴν σύστασιν καὶ βελτίωσιν τῶν βιβλιοθηκῶν ἐστρέφοντο, διότι ἐθεώρουν ταύτας ὡς τὸν πρῶτον πρωμαχῶνα ἀφ' οὗ ἠγωνίσθησαν νὰ διαλύσουν τὴν ἀχλὺν τῆς ἀμαθείας, ἵνα καταυγάσῃ ἡ αὐγὴ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος.

Ἡ ἐν Εὐρώπῃ ἐπίδοσις τῶν βιβλιοθηκῶν ἄρχεται ἀπὸ τῆς Ἀναγεννήσεως, ὅτε φαίνονται πρωτοστατοῦντες ἐν Ἰταλίᾳ οἱ Μέδικοι τῆς Φλωρεντίας, οἱ Πάπαι Νικόλαος ὁ Ε' καὶ ὁ Σίξτος ὁ Δ', ὁ ἡμέτερος Βησσαρίων καὶ ἄλλοι, εἰς δὲ τὸν παρατηρούμενον τότε ὀργασμὸν πρὸς σύστασιν βιβλιοθηκῶν συντελεῖ περισσότερον καὶ ἡ ἀνακάλυψις τῆς τυπογραφίας. Ἔκτοτε οἱ ἡγεμόνες καὶ αἱ πόλεις ἁμιλλῶνται εἰς τὴν ἵδρυσιν τῶν φωτεινῶν τούτων κέντρων καὶ εἰς χιλιάδας ἀριθμοῦνται ἐν Εὐρώπῃ καὶ ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις, αἱ Δημόσιαι, αὐτοκρατορικαί, βασιλικαί, πανεπιστημιακαί, ἀστικαί, βιβλιοθῆκαι συλλόγων καὶ ἐκπαιδευτηρίων, πολλαὶ δὲ ἐν Γερμανίᾳ ἱδρύονται δανειστικαὶ ἐπὶ καταβολῇ μικροῦ τιμήματος. Οἱ δῆμοι ἐν Εὐρώπῃ συντηροῦν δημοτικὰς καὶ λαϊκὰς βιβλιοθήκας, ὁ ἀριθμὸς δὲ τῶν τελευταίων ἐν Ἑλβετίᾳ ἀνέρχεται εἰς δύο περίπου χιλιάδας.

Ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ἀμερικῇ, ὅπου εἶνε πράγματι τὸ βασίλειον τῶν βιβλιοθηκῶν, αἱ ἐλεύθεραι βιβλιοθῆκαι, αἱ Free Library, κατακλύζουν τὰς πόλεις καὶ τὰς πολίχνας τῶν εὐτυχισμένων αὐτῶν Κρατῶν. Γενικῶς ἐν τῇ τελευταίᾳ εἰκοσαετίᾳ ἡ πρόοδος τῶν βιβλιοθηκῶν εἶνε μεγίστη καὶ ἀλματική· αἱ Κυβερνήσεις χορηγοῦν εἰς αὐτὰς μεγάλους χρηματικοὺς πόρους, τὰς περιβάλλουν μὲ ἄπειρον στοργὴν καὶ τὸ προσωπικὸν αὐτοῦ εἶνε πολυαριθμότατον μισθοδοτούμενον ἀδρῶς. Σήμερον δὲ ἡ ἐξέλιξις τῶν ἱδρυμάτων τούτων ἔχει φθάσει εἰς τὸ ὕψιστον ἐκεῖνο σημεῖον τῆς προόδου, ὥστε ἡ κίνησις καὶ ἐργασία περὶ τὰς βιβλιοθήκας ν' ἀποτελῇ εἰς τὸν πεπολιτισμένον κόσμον ἰδιαίτερον κλάδον ἐπιστήμης καὶ ν' ἀπασχολῇ ἰδιαιτέρας ὑπηρεσίας τῆς Πολιτείας εὐρείας, τελείας, πολυτελεῖς. Ἐν βλέμμα εἰς τὰς χιλιάδας τῶν περιοδικῶν τῶν συγγραμμάτων καὶ τῶν δημοσιευμάτων τῶν ἀναγομένων ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν κίνησιν τῶν βιβλιοθηκῶν ἀρκεῖ νὰ δώσῃ ἰδέαν περὶ τῆς κολοσσαίας ἀναπτύξεως τῆς βιβλιοθηκονομικῆς καὶ βιβλιογραφικῆς ἐπιστήμης.

Ἡ Γερμανία πρωτοστατεῖ εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο μὲ τὸ πλῆθος καὶ τὸν τέλειον ὀργανισμὸν τῶν Πανεπιστημιακῶν Βιβλιοθηκῶν της, ὁ δὲ Γάλλος βιβλιοθηκάριος Ι. Λὼντ ἔν τινι ἄρθρῳ του ἐν τῇ «Ἐπιθεωρήσει τῶν Βιβλιοθηκῶν» τοῦ 1900, περὶ τῶν ἐν Γερμανίᾳ Πανεπιστημ. Βιβλιοθηκῶν ὡς ἑξῆς γράφει: Οὐδὲν Κράτος εἰς τὸ ζήτημα τῶν βιβλιοθηκῶν δύναται νὰ συναγωνισθῇ τὴν Γερμανίαν. Πρώτη αὕτη ἐνόησε τὴν ὑψίστην ὑπηρεσίαν τὴν ὁποίαν αἱ βιβλιοθῆκαι προσφέρουν εἰς ἕνα λαὸν καὶ πρώτη ἐνωρὶς ἀντελήφθη, ὅτι ὅπως παλαίσῃ μὲ ἐξησφαλισμένην τὴν νίκην ἐπὶ τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἐδάφους, ἔπρεπε νὰ παράσχῃ εἰς τοὺς ἐπιστήμονας καὶ σοφούς της τὰ ὅπλα, τὰ ὁποῖα ἠδύναντο νὰ εἶνε εἰς αὐτοὺς ὠφέλιμα. Οὐδενὸς ἐφείσθη ὅπως προπαρασκευάσῃ τὴν νίκην καὶ ἂν αὕτη ἐθριάμβευσεν, ἂν ἡ ἡγεμονία τὴν ὁποίαν ἀσκεῖ ἐπὶ τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου εἶνε ἀνεγνωρισμένη ὑφ' ὅλων τῶν λαῶν, τοῦτο δὲν ὀφείλεται μόνον εἰς τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν μέθοδον τῶν Πανεπιστημίων της, ἀλλ' ἐξ ἴσου καὶ εἰς τὰ μέσα τῆς ἐργασίας τὰ ὁποῖα ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ἐπιστημόνων, τὰς βιβλιοθήκας δηλαδὴ καὶ τὰ ἐπιστημονικὰ ἐργαστήρια.

Αἱ Κυβερνήσεις τῆς Γερμανίας διαρκῶς μεριμνῶσιν ὅπως δίδουν ἄφθονα τὰ μέσα εἰς τὰς βιβλιοθήκας ἵνα αὗται ἀναπτυχθῶσιν· ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος αὐξάνουν τοὺς προϋπολογισμούς των, ἐπιφέρουν σημαντικὰς βελτιώσεις, καὶ πολλαπλασιάζουν τὸ προσωπικὸν αὐτῶν τὸ ὁποῖον ἀμείβεται ἐπαρκέστατα, ἔχουσαι ὑπ' ὄψιν τὸ ἀξίωμα τοῦ σοφοῦ ὑποδιευθυντοῦ τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Γοτίγγης Ἄρνιμ Γκρατζελ καθ' ὃ, «τὸ ἐπάγγελμα τοῦ βιβλιοφύλακος ἀπαιτεῖ πολὺ πνεῦμα αὐτοθυσίας, ἀκατάβλητον ζῆλον πρὸς ἐργασίαν, ἀδιάλειπτον εὐπροσηγορίαν καὶ προθυμίαν, ὁ ἐξασκῶν δὲ τοιοῦτον ἐπάγγελμα πρέπει ἀδρῶς ν' ἀμείβεται.» Διὰ τοῦτο ἡ Γερμανία κατὰ διαφόρους χρονικὰς περιόδους μετερρύθμισε καὶ ηὔξησε τὰς μισθοδοσίας τῶν ὑπαλλήλων τῶν βιβλιοθηκῶν, οἵτινες πλὴν τῆς ὁμαλῆς προαγωγῆς των ἔχουν καὶ τὸ πλεονέκτημα τῆς κατὰ τριετίαν αὐξήσεως τῆς μισθοδοσίας των. Ἐκ τοῦ 25ου τόμου τοῦ Zentralblatt fur Bibliothekswesen τοῦ 1908, τοῦ ἐπισήμου δηλαδὴ ὀργάνου τῶν Γερμανικῶν βιβλιοθηκῶν, ὡς παράδειγμα σημειοῦμεν ἐνταῦθα ἐκ τῆς νέας διαβαθμίσεως τῶν μισθοδοσιῶν τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὰς Πρωσσικὰς βιβλιοθήκας.

Διὰ τοὺς Βιβλιοφύλακας ὁρίζεται ἀρχικὸς μισθὸς ἐτησίως μάρκα 2700, ὅστις κατὰ τὰς τρεῖς πρώτας τριετίας αὐξάνεται καθ' ἑκάστην τριετίαν κατὰ 700 Μ. καὶ κατὰ τὰς τέσσαρας ἑπομένας κατὰ 600 Μ. καθ' ἑκάστην τριετίαν,

ἤτοι ὁ τελικὸς αὐτῶν μισθὸς φθάνει εἰς 7,200 Μ. δυναμένων ἐν τῷ μεταξύ, ἐννοεῖται, νὰ προαχθῶσιν εἰς ἀνωτέραν θέσιν.

Οἱ ἔκτακτοι βοηθοὶ ἀρχικὸν μισθὸν λαμβάνουσιν 2100 μ. αὐξανόμενον μετὰ ἓν μὲν ἔτος εἰς 2,400 μ. μετὰ δύο δ' ἔτη εἰς 2700 μ. καὶ εἰς τὰ τέσσαρα ἔτη μέχρι 3000 μ.

Οἱ πρὸς τοὺς ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Ἐθνικῇ Βιβλιοθήκῃ βοηθοὺς (γραφεῖς ἁ καὶ β΄ τάξεως) ἀντιστοιχοῦντες Διεκπεραιωταὶ (Sekretäre Expedienten) ἔχουσιν οἱ μὲν Διεκπεραιωταὶ ἀρχικὸν μισθὸν 1650 μ. καὶ μετὰ ἑπτὰ τριετίας 3300 μ. ἐτησίως, οἱ δὲ Sekretäre, ἡ ἀνωτέρα δηλ. βαθμὶς τῶν μὴ ἐπιστημονικῶν τούτων ὑπαλλήλων, 2100 μ. ἀρχικὸν μισθὸν καὶ 4500 μ. μετὰ 21 ἔτη.

Καὶ ἡ διαβάθμισις τῆς αὐξήσεως τῶν μισθοδοσιῶν εἶνε εἰς ὅλους τοὺς βαθμοὺς μέχρι καὶ τοῦ τελευταίου κλητῆρος ἀνάλογος. Ἐννοεῖται ὅτι παραλείπομεν τὰς ἀποζημιώσεις ἃς λαμβάνουν κατ' ἀναλογίαν δι' ἔξοδα κατοικίας.

Διὰ τὰ ἔξοδα δὲ ἀγορᾶς βιβλίων καὶ ἐν γένει πλουτισμοῦ τῶν βιβλιοθηκῶν, ἀναφέρομεν μόνον παραδειγματικῶς τὰς βιβλιοθήκας τῆς Χάλλης καὶ τοῦ Μαρβούργου, αἵτινες εἶνε ἐπαρχιακαί, οὕτως εἰπεῖν τῆς Γερμανίας καὶ αἱ ὁποῖαι ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν βιβλίων εἶνε εἰς τὸ αὐτὸ ἐπίπεδον μὲ τὴν ἰδικήν μας Ἐθνικήν. Ὡς ἐξάγεται λοιπὸν ἀπὸ τὴν «Ἐπετηρίδα τῶν Γερμανικῶν Βιβλιοθηκῶν» τοῦ 1909 ἡ μὲν Βιβλιοθήκη τῆς Χάλλης δαπανᾷ ἐτησίως 34,489 μάρκα, ἡ δὲ τοῦ Μαρβούργου 36,773 μ. Νὰ εἴπωμεν τί δαπανᾷ τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος διὰ τὰς ἰδικάς μας Βιβλιοθήκας; Καλλίτερα νὰ τὸ ἀποσιωπήσωμεν.

Χρῆμα λοιπόν, ὀργανισμός, ἐπαρκὲς προσωπικόν, αὐτονομία, πειθαρχία εἶνε τὰ στοιχεῖα διὰ τῶν ὁποίων συντελεῖται ἡ πρόοδος καὶ ἡ εὐημερία τῶν Γερμανικῶν Βιβλιοθηκῶν εἰς ἃς κατὰ μέγα μέρος στηρίζει τὸ μεγαλεῖόν της καὶ τὴν πνευματικὴν ὑπεροχήν της ἡ σιδηρᾶ αὐτοκρατορία. Δικαίως δὲ ὁ Ε. Μορὲλ, ὁ συγγραφεὺς τοῦ διτόμου ἔργου «Βιβλιοθῆκαι» λέγει, ὅτι ἂν οἱ δημοδιδάσκαλοι τῆς Γερμανίας παρεσκεύασαν τὴν νίκην κατὰ τῶν Γάλλων, ἡ μεγαλειτέρα ὅμως ἧττα εἶνε ἐκείνη ἥτις ἐπέρχεται ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς δόκτορας, οἱ ὁποῖοι ἀφοῦ ἀφήσουν τὰ Πανεπιστημιακὰ ἑδώλια, μορφοῦνται καὶ ἀναφαίνονται ὑπέροχοι τοῦ πνεύματος ἐργάται εἰς τὰ φωτεινὰ ἐκεῖνα κέντρα, τὰς Γερμανικὰς βιβλιοθήκας.

Ὁ χῶρος εἰς ὃν τόσον εὐγενῶς φιλοξενεῖται τὸ παρὸν ἄρθρον δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ περιλάβῃ λεπτομερεστέραν καὶ ἐκτενῆ ἀνάπτυξιν περὶ τῆς ἐν Γερμανίᾳ κινήσεως τῶν βιβλιοθηκῶν, οὔτε τῆς ἐν τοῖς ἄλλοις Εὐρωπαϊκοῖς Κράτεσι καὶ ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις, ὅπου ἐξ ἴσου αἱ βιβλιοθῆκαι ἐξικνοῦνται εἰς τὴν ὑψίστην τελειότητα. Μόνον ἐπειδὴ ἐν τῇ περὶ τῶν ἐκπαιδευτικῶν νομοσχεδίων συζητήσει ὁ κ. ὑπουργὸς τῆς Παιδείας ἀνέφερε τὴν Ἰαπωνίαν ὡς παράδειγμα διὰ τὰς ἐν τῇ ἐκπαιδεύσει προόδους της, μεταφέρομεν μερικὰς γραμμὰς ἀπὸ τὸ εἰρημένον σύγγραμμα τοῦ Γάλλου Μορέλ, ἀναφερομένας εἰς τὸ περὶ τῶν ἐν Ἰαπωνίᾳ βιβλιοθηκῶν κεφάλαιον.

Ἡ Ἰαπωνία—γράφει ὁ Μορὲλ— ἐγένετο τελευταίως γνωστή. Μία ἐμπορικὴ καὶ πολεμικὴ ἐξέλιξις τόσον ταχεῖα ἐπιτρέπει εἰς τὸ πνεῦμα τὴν σπουδὴν καὶ δίδει τὸν καιρὸν πρὸς μελέτας; Δὲν διστάζομεν ν' ἀπαντήσωμεν: τὰς προϋποθέτει. Μάλιστα· αἱ μελέται αὗται καὶ ἡ πνευματικὴ ἀνάπτυξις ἔπρεπε νὰ προηγηθῶσι τῆς νίκης.» Ὁ Ἀνδρέας Ἀρτὸν ἐν ἄρθρῳ του ἐν τῇ «Ἐπιθεωρήσει τῶν Βιβλιοθηκῶν» τοῦ 1907 μᾶς πληροφορεῖ ὅτι μεταξὺ δύο πολέμων, τοῦ πρὸς τὴν Κίναν καὶ τοῦ πρὸς τὴν Ρωσσίαν—εἰς διάστημα δηλαδὴ ὀλιγώτερον τῶν 10 ἐτῶν— ἡ Ἰαπωνία εἶδε τὰς βιβλιοθήκας της διπλασιαζομένας, καὶ σήμερον τὸ Κράτος τοῦ Ἀνατέλλοντος Ἡλίου, τὸ ἐκπλῆξαν τὸν κόσμον, καλύπτεται ἀπὸ βιβλιοθήκας.

Καὶ διὰ τὴν Ἑλλάδα τὸ ζήτημα τῶν βιβλιοθηκῶν εἶνε ἄγνωστον. Κανεὶς ποτε δὲν ἐφρόντισε διὰ τὰ ἱδρύματα ταῦτα καὶ κανεὶς δὲν ἐνόησε ὅτι ὁ σκοπὸς τῶν βιβλιοθηκῶν εἶνε μέγας, εἶνε αὐτὴ ἡ διαπαιδαγώγησις ἑνὸς λαοῦ, ἡ μετὰ τὸ σχολεῖον μόρφωσις ἡ μᾶλλον ἐνδιαφέρουσα. Αἱ βιβλιοθῆκαι ἐνταῦθα θεωροῦνται ἀνάξιαι λόγου, καὶ προσοχῆς. Ὡς κάτι τι ἄνευ σκοποῦ, παρέλκον, πολυτελές!

Αἱ τέσσαρες ἐπαρχιακαὶ βιβλιοθῆκαι, κατ'

ὄνομα μόνον ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ εἴπῃ ὑπάρχουν, ἐγκαταλελειμμέναι εἰς τὴν τύχην των, ἀπροστάτευτοι, ὅπου ὁ ἑκάστοτε ὑπὸ τοῦ κόμματος διοριζόμενος ὑπάλληλος ἄνευ εἰδικῆς βιβλιοθηκονομικῆς μορφώσεως κάνει ὅ,τι θέλει καὶ ὅπου οὐδεὶς ἔλεγχος ἐξασκεῖται ποτέ. Αἱ πλεῖσται δὲ ἀκμαῖαι πόλεις τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔχουν οὔτε δέκα βιβλία ὡς βιβλιοθήκην, ἐνῷ ἔπρεπεν ἀναλόγως τῆς ἐπιδόσεώς της εἴς τινα κλάδον τῆς ζωῆς ἑκάστη νὰ ἔχῃ τὴν τελείαν βιβλιοθήκην της. Ἀλλὰ ποῖος ποτὲ νὰ σκοτισθῇ διὰ τέτοια μικροπράγματα! Ὁ κ. Γερωκοστόπουλος μόνον κατὰ τὴν περυσινὴν ὑπουργίαν του ἐσκέφθη καὶ προέβη εἰς τὰ πρῶτα διαβήματα πρὸς ἵδρυσιν ἐν Πάτραις δημοσίας βιβλιοθήκης. Ἀλλὰ δὲν ἐπρόλαβε. Ἐπίσης ὁ κ. Μπασιᾶς πολλαχῶς φροντίζει διὰ κάθε ζήτημα ἀφορῶν τὰς δύο βιβλιοθήκας τῆς Πρωτευούσης. Ἤδη δὲ πληροφορούμεθα ὅτι ὁ ρέκτης νέος Νομάρχης Ζακύνθου κ. Ἠλ. Ἀναστασιάδης, ἰδὼν τὴν ἀθλίαν κατάστασιν τῆς ἐν Ζακύνθῳ Δημοσίας βιβλιοθήκης, περικλειούσης περὶ τὰς 20,000 τόμους, συνεννοεῖται μὲ τοὺς ἁρμοδίους καὶ ἐργάζεται ὅπως τὴν περισώσῃ καὶ τὴν τακτοποιήσῃ. Ἀλλὰ ταῦτα ὅλως ἰδιωτικαὶ μᾶλλον καὶ μεμονωμέναι προσπάθειαι ἀνθρώπων ἀγαπώντων τὰ βιβλία ἠμπορεῖ νὰ ἔχουν πάντως ἀγαθὰ ἀποτελέσματα, ἀλλὰ ἡ πλήρης ἀναμόρφωσις καὶ ὁ νέος ὀργανισμὸς τῶν ἐν Ἑλλάδι βιβλιοθηκῶν, ὅστις πρέπει νὰ ἐπέλθῃ ταχέως, δέον νὰ γίνῃ διὰ γενικοῦ νομοθετήματος καὶ διὰ μιᾶς ἐπισήμου ὑπὸ τῆς Πολιτείας ἐξελέγξεως καὶ ἐπιθεωρήσεως τῶν ἱδρυμάτων τούτων.

Ὁ κ. ὑπουργὸς τῆς Παιδείας, ὁ τόσον ρηξικέλευθος καὶ φιλόβιβλος, ἂς καινοτομήσῃ καὶ εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο, τόσοι δὲ ἄλλοι βουλευταὶ γνωρίζοντες ἀρκετὰ καλὰ τὴν λειτουργίαν τῶν εὐρωπαϊκῶν βιβλιοθηκῶν ἂς στρέψουν τὴν μέριμνάν των ἐπ' ὀλίγον καὶ εἰς τὰς Ἑλληνικάς, ἵνα ἡ πρώτη μετὰ τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν Βουλή, ἥτις θὰ ἔλθῃ εἰς ὁμαλὰς πλέον περιστάσεις, θεραπεύσῃ τὴν ἔλλειψιν ταύτην καὶ δώσῃ ζωὴν εἰς τοιαῦτα φωτεινὰ κέντρα, τὰ ὁποῖα πρώτη ἀνέπτυξε διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἡ Ἑλλάς.

Δ. Κ. ΜΑΡΓΑΡΗΣ

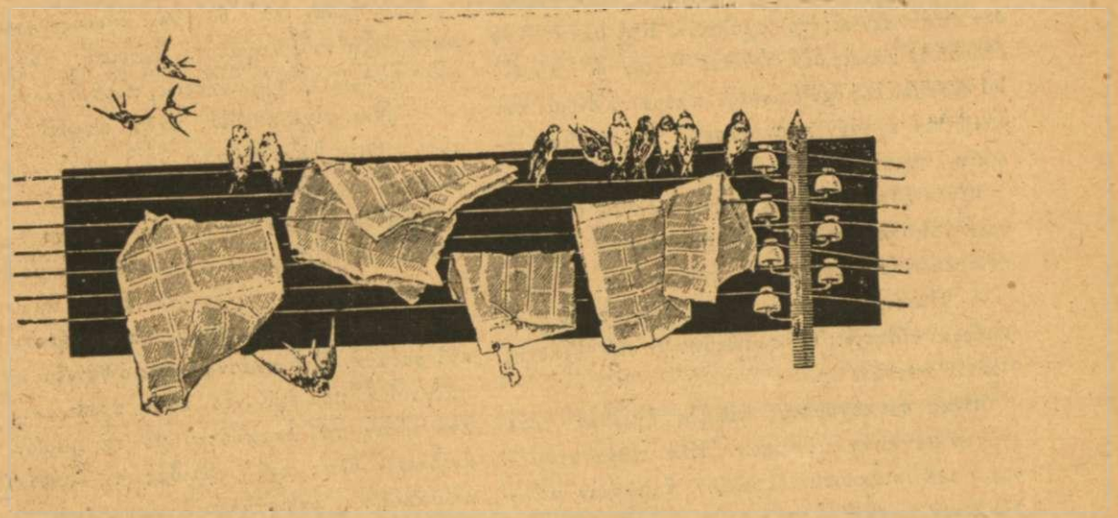

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

Ο ΠΑΤΕΡΑΣ ΤΟΥ

[Ἀπὸ τὰς μαθητικάς μου ἀναμνήσεις]

Ὅταν ἐκεῖνο τὸ πρωὶ ὁ γέρων διδάσκαλός μας ἀναγινώσκων τὸν κατάλογον ἐξεφώνησε τὸ ὄνομα «Γιάννης Βρανᾶς» δὲν ἀπήντησε κανείς. Ἔπειτα μερικοὶ ἀπὸ τοὺς συμμαθητάς μου ἤρχισαν νὰ ψιθυρίζουν :

— Δὲν εἶνε ἐδῶ...Λείπει...εἶνε ἀπών... Ὁ διδάσκαλος ἔρριψεν ἕνα βλέμμα ἐπάνω ἀπὸ τὰ ματογυάλια, τὰ ὁποῖα ἐστηρίζοντο κατὰ συνήθειαν εἰς τὴν ἄκραν τῆς ρινός, ἐζήτησε τὴν θέσιν τοῦ Γιάννη καὶ ὡς τὴν εἶδε κενὴν ἐσημείωσεν εἰς τὸν κατάλογον τὴν ἀπουσίαν. Ἔπειτα ἐξηκολούθησε τὴν ἀνάγνωσιν.

Ἡ αὐτὴ σκηνὴ ἐπανελήφθη καὶ τὴν ἀκόλουθον καὶ τὴν τρίτην ἡμέραν. Τότε ὁ γέρων διδάσκαλος ἠρώτησε :

— Ποιὸς ἀπὸ σᾶς ξέρει τὶ γίνεται ὁ Βρανᾶς;

Ἕνας μικρὸς ἀπεκρίθη :

— Εἶνε ἄρρωστος. Μοῦ τὸ εἶπε ἕνας γειτονάς του...

Πράγματι ὁ Γιάννης Βραννᾶς ἦτο ἀσθενὴς ὁ καϋμένος. Ἐπὶ πολλὰς κατὰ συνέχειαν ἡμέρας δὲν ἐπάτησεν εἰς τὸ σχολεῖον. Καὶ μετὰ μίαν ἑβδομάδα κανεὶς δὲν ὡμίλει πλέον δι' αὐτόν. Ὁ διδάσκαλος δὲν ἐφώναζε πλέον τὸ ὄνομα καὶ ἡμεῖς τὸν ἔχομεν λησμονήσει. Ἡ παιδικὴ ἡλικία λησμονεῖ τόσον εὔκολα...

Εἶχεν ἤδη ὁλόκληρος μὴν παρέλθει, ὅτε ἕνα πρωὶ ὁ διδάσκαλός μας προτοῦ ἀκόμη ἀρχίσῃ τὴν ἐκφώνησιν τοῦ καταλόγου εἶπε..

— Παιδιά μου, ἔχω νὰ σᾶς ἀναγγείλω μίαν θλιβερὰν εἴδησιν. Ὁ συμμαθητής σας Γιάννης Βρανᾶς ἀπέθανε !..

Ἕνας συγκεχυμένος ψίθυρος ἠγέρθην τότε εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν. Ἕνα παρατεταμένον «Ὦ !..» ἠκούσθη ἐκφράζον ἔκπληξιν μᾶλλον παρὰ λύπην.

Ὁ γέρων διδάσκαλός μας ἀπεναντίας ἦτο λίαν συγκεκινημένος. Ὀπίσω ἀπὸ τὰ γυαλιὰ τὰ μάτια του ἐφαίνοντο ὑγρὰ καὶ ἡ φωνή του ἔτρεμεν ἐνῶ ὡμίλει...

Εἶπεν ἀκόμη :

— Αὔριον κατὰ τὰς δέκα θὰ τὸν κηδεύσουν. Ἐγὼ θὰ ὑπάγω καὶ πιστεύω ὅτι καὶ σεῖς ὅλοι θὰ ἔλθετε νὰ ἀκολουθήσετε τὴν κηδείαν τοῦ συμμαθητοῦ σας....

Ἀπεκρίθημεν καταφατικῶς ἐν χορῷ. Ὁ διδάσκαλος ἔφερε τὴν ὑποτρέμουσαν χεῖρά του εἰς τὸ μέτωπον, κατόπιν ἐχάϊδευσε τὰ λευκά του μαλλιά, καὶ αἱ μικραὶ κόραι τῶν ὀφθαλμῶν του παρατηρούντων ὀπίσω ἀπὸ τὰς ὑγρανθείσας διόπτρας ἀνεζήτησαν τὴν θέσιν, τὴν πάντοτε κενὴν τοῦ Γιάννη Βρανᾶ. Ἔπειτα ἐψιθύρισεν.

— Ἦτο ἕνα καλὸ παιδί... Σεῖς ποτὲ δὲν ἠμπορέσατε νὰ ἐννοήσετε τὸν χαρακτῆρά του. Ἀλλ' ἐγὼ γνωρίζω ὅτι ἦτο ὁ καλλίτερος ἀπ' ὅλους σας...

Ἐσιώπησεν ἐπ' ὀλίγον ἀγωνιζόμενος νὰ καταπνίξῃ τοὺς λυγμούς. Ἔπειτα, παρελθούσης τῆς πρώτης συγκινήσεως, προσέθηκεν :

— Ναί, εἶχε καρδιά, καλὴ καρδιὰ καὶ δι' αὐτὸ ὁ Θεὸς θὰ τὸν βάλῃ μαζὶ μὲ τοὺς ἀγγέλους του εἰς τοὺς οὐρανούς...

Ἔπειτα κλίνων τὴν λευκὴν κεφαλήν του ἐπὶ τοῦ καταλόγου ἤρχισε τὴν ἐκφώνησιν μὲ σιγαλὴν καὶ κουρασμένην φωνήν. Ἡμεῖς ἀκούοντες διαδοχικῶς τὰ ὀνόματά μας ἀπεκρινόμεθα σιγὰ καὶ σοβαρά. Ποῦ πλέον ἐκεῖνος ὁ θόρυβος καὶ τὰ παιγνίδια ποῦ ἐγίνοντο κάθε πρωὶ κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ καταλόγου μὲ τὰ παρὼν ποῦ ἀνέβαινον ὅλας τὰς βαθμίδας τῆς φωνητικῆς κλίμακος καὶ καθίσταντο ἡ ἀπελπισία τοῦ ἀγαθοῦ μας διδασκάλου.

Μία βαθεῖα θλίψις εἶχε διαχυθεῖ εἰς ὅλην τὴν τάξιν. Ἡ θλιβερὰ εἴδησις, τὰ συγκινητικὰ λόγια τοῦ γηραιοῦ διδασκάλου διὰ τὸν θάνατον τοῦ πτωχοῦ συμμαθητοῦ μᾶς εἶχε διαθέσει μελαγχολικῶς ὅλους. Ὅταν ὁ διδάσκαλος ἔφθασεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Γιάννη Βρανᾶ ἐστάθη. Ἔπειτα μὲ μία μολυβιὰ τὸν διέγραψεν ἐκ τοῦ καταλόγου. Προσεπάθησε κατόπιν νὰ ἐξακολουθήσῃ ἀλλ' ἐστάθη ἀδύνατον. Ἡ συγκίνησις τὸν κατέβαλε καὶ ἐξερράγη εἰς δάκρυα καλύπτων μὲ τὰς χεῖρας τὸ πρόσωπον.

Πέραν ἐκεῖ, εἰς τὸ βάθος τῆς τάξεως ἠκούσθησαν μερικοὶ λυγμοὶ ἀκόμη ἐρχόμενοι ὡς ἀπήχησις τῶν θρήνων τοῦ καλοῦ γέροντος.

Καὶ ἔπειτα δὲν ἔμεινε μάτι ἀδάκρυτον.

*
* *

Ὁ Γιάννης Βρανᾶς ἦτο ἕνα δυστυχισμένο παιδί. Δύσμορφος ἐκ φύσεως. Ἕνα κεφάλι χονδρὸ καὶ κακοφτιασμένο. Δύο ματάκια μικρὰ καὶ σπινθηροβολοῦντα, τὰ χείλη γυαλιστερὰ καὶ προεξέχοντα, τὸ σῶμα λεπτὸν-λεπτὸν καὶ καμποφριασμένον. Μὲ τὰς κνήμας στραβάς, πολὺ στραβὰς καὶ καλαμοειδεῖς. Εἶχε τὴν ὄψιν ὠχράν, μὲ ἕνα χρῶμα ποῦ σοῦ ἔκαμε κακὸν νὰ τὸ βλέπῃς. Ἀντιπαθητικώτατον. Ὡμίλει πολὺ ὀλίγον μὲ μιὰ φωνούλα λεπτὴν καὶ σβυσμένην. Ἔβηχε συχνά, δὲν ἐγελοῦσε ποτέ...

Ὁ διδάσκαλος εἶχεν εἰπεῖ δι' αὐτὸν τὸ πρωὶ ἀναγγέλων τὸν θάνατόν του.

— Ἦτο καλός, καλλίτερος ἀπ' ὅλους σας. Καὶ διὰ τὴν ἀγαθότητα τῆς ψυχῆς του ὁ πτωχὸς αὐτὸς ἄγγελος θὰ ὑπάγῃ εἰς τοὺς οὐρανούς.

Εἰς τοὺς λόγους αὐτοὺς περιεκλείετο ὁλόκληρος ἱστορία· μία ἱστορία πόνων καὶ θλίψεων, ἡ ὁποία δι' ἡμᾶς τοὺς μαθητὰς ἦτο μυστήριον ἀνεξερεύνητον καὶ περὶ τοῦ ὁποίου ὁ διδάσκαλός μας κάτι θὰ ἐγνώριζε βεβαίως.

Ὅταν κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τοῦ σχολικοῦ ἔτους ὁ Βρανᾶς ἐκλήθη κατὰ τὴν ἐκφώνησιν τοῦ καταλόγου, ὁ διδάσκαλος, ὅπως ὅλους τοὺς ἄλλους, ἠρώτησε καὶ αὐτόν :

— Τὸ ὄνομά σου ;...

— Γιάννης ! ἀπεκρίθη ἐκεῖνος μὲ τὴν λεπτὴν καὶ ἐγγαστρίμυθον φωνίτσαν του, ὡσὰν φωνὴν καραγκιόζη.

— Ἡμεῖς ὅλοι ἐξεσπάσαμεν τότε εἰς ἕνα δυνατὸν καὶ παρατεταμένον γέλωτα, διὰ τὸ παράδοξον τῆς φωνῆς του.

Καὶ ὁ διδάσκαλος :

— Ὁ πατέρας σου πῶς λέγεται ;...

— Στυλιανὸς Βρανᾶς...

— Τί δουλειὰ κάνει ;

Ὁ Γιάννης εἰς τὴν ἐρώτησιν αὐτὴν ἐταράχθη, ἐκίνησε τὴν κεφαλὴν καὶ δὲν ἀπεκρίθη.

Καὶ ὁ διδάσκαλος ἐκ νέου :

— Ὁ πατέρας σου τί κάνει λοιπόν ;...

Ἀλλ' ὁ μικρὸς ἐσιώπα ἀκόμη. Τέλος εἰς τρίτην ἐρώτησιν :

— Δὲν ξέρω, εἶπε, τί δουλειὰ κάνει...

— Πῶς ; !..

Καὶ ἡμεῖς ἀρχίσαμεν πάλιν τὰ γέλοια. Ἀλλ' ὁ διδάσκαλος αὐστηρός, ἐπιβάλλων εἰς ἡμᾶς σιωπὴν καὶ παρατηρῶν μὲ βλέμματα ἐπιπλήξεως τὸν Γιάννην Βρανᾶν :

— Γιὰ νὰ σοῦ εἰπῶ ! τῷ εἶπεν, μάθε ὅτι μὲ μένα δὲν παίζει κανείς ! Εἰπέ μου ἀμέσως τί δουλειὰ κάνει ὁ πατέρας σου !...

Πλὴν ὁ Γιάννης ἀπήντησε πάλιν.

— Δὲν ξέρω...

Τότε ὁ διδάσκαλος, θυμωθεὶς τὸν ἐπέπληξε δριμύτατα. Ὁ μικρὸς ἐταράχθη, ὠχρίασεν ἀκόμη περισσότερον καὶ σωριασθεὶς ἐξέσπασεν εἰς πικρὰ δάκρυα.

*
* *

Μετὰ τὴν σκηνὴν αὐτὴν εἴχομεν ὅλοι σχηματίσει τὴν πεποίθησιν ὅτι ὁ Γιάννης Βρανᾶς ἦτο βλάξ. Μᾶς ὡμίλει—καὶ τοῦτο συνέβαινε σπανιώτατα—ἐγελάσουμεν ὅλοι. Οἱ περισσότεροι τὸν ἐπερίπαιζαν καὶ τὸν ἐπείραζαν σκληρῶς διὰ τὴν σωματικήν του ἀσχημίαν. Ἀλλ' ἐκεῖνος ὑπέφερε τὰ πάντα μετ' ἀξιοθαυμάστου ὑπομονῆς καὶ τοὺς ἐσυγχώρει χριστιανικώτατα. Ποτὲ δὲν ἐπαρουσιάσθη εἰς τὸν διδάσκαλον διὰ νὰ παραπονεθῇ, Ἦτο ὅμως τακτικώτατος εἰς τὸ σχολεῖον, φιλομαθέστατος, ἐπιμελής, προσεκτικός, ὁ καλήτερος ἴσως τῆς τάξεως. Τοῦ ἔλειπε μόνον μιὰ κάποια ὀξύνοια καὶ ἐδυσκολεύετο νὰ κατανοήσῃ ἀμέσως τὰ μαθήματα. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ διδάσκαλος τὸν ἐβοήθει πολὺ κατὰ τὴν ἐξέτασιν καὶ τοῦ ἐδεικνύετο λίαν εὐνοϊκός. Μετὰ τὴν δυσάρεστον δὲ σκηνὴν τὴν συμβᾶσαν κατὰ τὴν πρώτην σχολικὴν ἡμέραν

εἶχεν ἀρχίσει νὰ δεικνύῃ ἐξαιρετικὴν προτίμησιν πρὸς τὸν Γιάννην Βρανᾶν, πατρικὴν σχεδὸν ἀγάπην.

Ἀλλὰ μὲ ὅλα ταῦτα πολλοὶ ἐκ τῶν μαθητῶν—πρὸς μεγάλην δυσαρέσκειαν τοῦ διδασκάλου— εὕρισκον εὐχαρίστησιν πειράζοντες αὐτόν, Ἐκεῖνος ὅμως μεθ' ὑπομονῆς πάντοτε ὑπέφερε. Κάποτε μάλιστα, ὅταν κανεὶς τοῦ ἐφέρετο σκληρῶς, ἡ χλωμή του μορφὴ ἐφωτίζετο ἀπὸ ἕνα γλυκὺ μειδίαμα καλωσύνης, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἰς οὐδεμίαν ἄλλην περίστασιν ἔπραττε. Ἴσως ἦτο διὰ νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τοὺς βασανιστάς του ὀλίγην εὐσπλαγχνίαν.

Τότε ὅμως κάποιος τὸν ἠρώτα ἐπιμόνως :

— Τί εἶνε ὁ πατέρας σου ;...Τὶ δουλειὰ κάνει ὁ πατέρας σου ;...Ὁ Γιάννης δὲν ἀπεκρίνετο τίποτε. Μόνον ἐπήγαινε εἰς μίαν γωνίαν καὶ ἔκλαιε σιγα-σιγὰ καὶ μουλωχτά, σὰν σκυλλάκι. Ὑπῆρχον δὲ πολλοὶ ποῦ εὐχαριστοῦντο νὰ τὸν βλέπωσι κλαίοντα...

Τοῦτο ἐπαναλαμβάνετο συχνά, κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ σχολείου. Κατόπιν ὅμως, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκ τῆς προτιμήσεως τὴν ὁποίαν ἐδείκνυεν ὁ διδάσκαλος πρὸς τὸ ἀσθενικὸν ἐκεῖνο παιδί, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι πολλοὶ ἤρχισαν ἐνδιαφερόμενοι δι' αὐτόν, ἐκπλησσόμενοι διὰ τὴν ἄκραν ἐπιμέλειάν του, ἐγεννήθην ἕνα κάποιο ἐνδιαφέρον καὶ μία συμπάθεια διὰ τὸν Γιάννην Βρανᾶν ἥτις ἴσχυσε νὰ μαλάξῃ καὶ τοὺς σκληροτέρους. Καὶ οὕτω ὁ δυστυχὴς Γιάννης ἤρχισε νὰ εὑρίσκῃ ὀλίγην ἡσυχίαν, ὅταν, ἀσθενὴς ἤδη, πολὺ ἀσθενής, δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ἔρχεται εἰς τὸ σχολεῖον.

***

Τὴν ἑπομένην, κατὰ τὴν ὥραν τῆς κηδείας, εὑρέθημεν ὅλοι εἰς τὴν τάξιν. Ὁ γέρων διδάσκαλος μᾶς εἶχεν εἰπεῖ νὰ φέρωμεν ἄνθη. Μικρὰς ἀνθοδέσμας ἀπὸ λευκὲς καὶ κόκκινες βιολέττες—τὸ ἄνθος τῆς ἐποχῆς—ἁπλᾶ καὶ εὐωδιάζοντα μπουκετάκια. Καὶ ἔτσι, κατὰ ζεύγη, τὸ ἓν ὄπισθεν τοῦ ἄλλου ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ διδασκάλου μας, ἐφθάσαμεν εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ μικροῦ πεθαμένου.

Ἦτο ἐκεῖ, εἰς τὴν ἄκραν σχεδὸν τῆς πόλεως εἰς μίαν στενὴν καὶ βαρβαρώδη πάροδον τῆς Γαργαρέτας. Ἕνα παληόσπιτο μὲ δύο πατώματα, ἑτοιμόρροπον, μὲ μίαν ἀκάθαρτον αὐλήν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔβοσκον μερικαὶ ὄρνιθες.

Ἐστάθημεν ἔξω εἰς τὴν ὁδὸν ἀναμένοντες, διότι ἐντὸς θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ χωρέσωμεν ὅλοι Ἐπεριμέναμεν ὀλίγον καὶ ἔπειδα εἴδομεν νὰ κατεβαίνῃ ἀπὸ τὴν σκοτεινὴν, τὴν κινδυνώδη κλίμακα, μὲ τὰ σαλευόμενα σκαλοπάτια, ἕνας ἄνθρωπος ψηλὸς σκελετώδης, μὲ ἀραιὰ λευκὰ γένεια καὶ μὲ ἕνα εἶδος στολῆς μαύρης, ξεθωριασμένης καὶ ἐμβαλωμένης, μὲ ἕνα πλατύγεισον κασκέτου εἰς τὴν κεφαλήν, εἰς τὸ ἔμπροσθεν μέρος τοῦ ὁποίου ὑπῆρχεν ἕνα μικρὸν ὀρειχάλκινον ἔμβλημα μὲ τὰ γράμματα : Α. Ν. Α. Δηλαδὴ «Α' Νεκροταφεῖον Ἀθηνῶν».

Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἦτο νεκροθάπτης. Κατέβη κρατῶν εἰς τοὺς βραχίονας τὸ λευκὸν φέρετρον τοῦ Γιαννάκη. Ἦτο παραδόξως ὠχρὸς καὶ συγκεκινημένος. Ἐκράτει τὸ φέρετρον σφίγγων αὐτὸ ἐπὶ τοῦ στήθους του, ἐπὶ τῆς καρδίας του, μὲ ἄπειρον θλῖψιν καὶ ἀπελπισίαν, θρηνῶν καὶ χύνων ἄφθονα δάκρυα.

Συγλινηθέντες παρετηρούσαμεν ὁ εἷς τὸν ἄλλον μὴ ἐννοοῦντες. Διατὶ ἀρά γε τόσος σπαραγμὸς εἰς τὸν νεκροθάπτην ἐκεῖνον, τοῦ ὁποίου ὡς γνωστὸν, τὸ ἐπάγγελμα εἶνε τόσον ἀνάλγητον;....

Μόλις ἐξῆλθεν εἰς τὴν ὁδὸν καὶ εὑρέθη εἰς τὸ μέσον ἡμῶν ἐφάνη ὡς νὰ ἤθελε νὰ μᾶς χαιρετήσῃ μὲ ἕνα μειδίαμα μεταξὺ τῶν δακρύων. Ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη. Μᾶς παρετήρησε μόνον προσεκτικὰ καὶ ἐφάνη ὅτι δὲν ἤθελε ν' ἀποθέσῃ τὸ μικρὸν φέρετρον εἰς τὴν νεκροφόρον. Τὸν παρεκάλεσαν ὁ ἱερεύς, ὁ διδάσκαλος, μερικοὶ γείτονες, ἀλλ' ἐκεῖνος ἦτο ἀμετάπειστος.

— Διατί;... Διατί;.. ἔλεγε μετὰ λυγμῶν, μήπως δὲν μπορῶ νὰ τὸν φέρω ἐγὼ ὁ ἴδιος ἕως ἐκεῖ. Φοβεῖσθε μήπως κουρασθῶ ; Ὄχι δά ! Θέλω νὰ τὸν παρατηρήσω ἐδῶ, ἐπάνω εἰς τὴν καρδιά μου ὅσον μπορῶ. Μήπως δὲν εἶνε δικός μου; Δὲν εἶνε παιδί μου, δὲν εἶνε αἷμά μου; Ὤ! ἀφήσατέ μου τον, ἀφήσατέ μου τον! Θέλω νὰ τὸν φέρω μόνος. Ἐγὼ μόνος ἔχω τὸ δικαίωμα!..

Αἱ παρακλήσεις εἰς οὐδὲν ἴσχυσαν. Ὁ νεκροθάπτης δὲν ἐπείθετο. Καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ τοῦ κάμουν τὴν χάριν. Ἔπειτα ὁ δυστυχὴς πατέρας ἐστράφη πρὸς ἡμᾶς:

— Ἐλᾶτε λοιπόν!...Ἐλᾶτε! Εἶσθε σεῖς οἱ ἀδελφοὶ τοῦ παιδιοῦ μου. Σᾶς ἀγαποῦσε τόσον πολὺ, μοῦ ὡμιλοῦσε τόσον πολὺ, μοῦ ὡμιλοῦσε τόσον συχνὰ γιὰ σᾶς Καὶ ὅταν ἐπέθαινε ἀκόμα γιὰ σᾶς μόνον ἔλεγε καὶ ὅλο σᾶς εἶχε στὸ νοῦ του. Ἐλᾶτε λοιπὸν μαζί μου. Φέρετε τὰ λουλούδιά σας. Σὰν τὰ βάλω ἐκεῖ... Ἐκεῖ ποῦ σὰν τὸν θάψω...Ἐλᾶτε λοιπόν... Καὶ ὁ νεκροθάπτης μὲ βήματα ἀργὰ καὶ κουρασμένα καὶ σφίγγων πάντοτε μεταξὺ τῶν βραχιόνων του τὸ μικρὸν φέρετρον τὸ κατάλευκον, ἐκινήθη πρὸς τὴν ὁδὸν Ἀναπαύσεως. Ἔκλαιε καὶ μεταξὺ τῶν λιγμῶν ἐψιθύριζε λόγους ἀπείρου τρυφερότητος διὰ τὸ δυστυχισμένον του παιδὶ καὶ δι' ἡμᾶς ποῦ τὸ περιεστοιχίζομεν.

***

Ὅταν ἐφθάσαμεν εἰς τὸ Νεκροταφεῖον ὁ νεκροθάπτης ἔσκαψε τὸν τάφον τοῦ μικροῦ Γιάννη. Κατόπιν ἐφίλησε τὸ λείψανον ἐπανειλημμένως τὸ ἔβρεξε μὲ νέα δάκρυα καὶ τέλος ἀπέθεσεν αὐτὸ εἰς τὸ βάθος τοῦ τάφου.

Ὁ ἱερεὺς ἀνέγνωσε τὰς εὐχάς: «Τοῦ Κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς καὶ πάντα τὰ κατοικοῦντα ἐν αὐτῇ...» Ὁ νεκροθάπτης ἐπῆρε τὸ φτιάρι καὶ ἤρχισε νὰ καλύπτῃ τὸν τάφον μὲ χῶμα. Καὶ συνώδευσε τὸ θλιβερὸν ἐκεῖνο ἔργον μὲ λέξεις γλυκεῖς καὶ τρυφερὰς, ὡσὰν νὰ ἦτο ζωντανὸν ἀκόμη τὸ παιδί του καὶ ἠδύνατο νὰ ἀκούσῃ τί τοῦ ἔλεγε....

***

Ὅταν ἐκινήσαμεν νὰ φύγωμεν ὁ Ἥλιος εἶχε δύσει. Αἱ σκιαὶ τῆς ἑσπέρας κατήρχοντο νὰ σκεπάσουν τὴν πόλιν τῶν νεκρῶν καὶ τὰ κυπαρίσσια διεγράφοντο πενθυμώτερα κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ Ἀναπαύσεως.

Καὶ εἰς τὸ βάθος τοῦ Νεκροταφείου ἔμεινε μόνος ὁ ταλαίπωρος πατέρας τοῦ Γιάννη, ὁ νεκροθάπτης, γονατισμένος παρὰ τὸν τάφον τοῦ παιδιοῦ του καὶ ραντίζων μὲ τὰ γεροντικά του δάκρυα τὸν νεοσκαφῆ τάφον.

ΘΡΑΣ. ΖΩΓΟΠΟΥΛΟΣ

[Ἐπιστῆμαι–Γράμματα–Τεχναι]

ΟΙ ΚΡΙΤΙΚΟΙ ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΑΡΧΑΙΟΥΣ

ΕΠΙΘΕΩΣΗΣΙΣ ΤΩΝ ΔΙΑΛΕΞΕΩΝ (Παρίσιοι). Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς νομίζει τις ὅτι ὡς νόμον ἐσέβοντο τὴν ἀνάγκην ν' ἀρύωνται τὰ θύματά των ἀπὸ τὰς ἡρωϊκὰς παραδόσεις καὶ τοὺς μυστικοὺς θρύλους, Τοιουτοτρόπως ἐπειδὴ ὁ ἀριθμὸς τῶν θυμάτων ἦτο περιωρισμένος, οἱ δραματουργοὶ ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ ἐξετάζωσι τὰ πρότερα δραματοποιηθέντα θύματα ν' ἀνασκευάζωσι καὶ διορθώνωσι τὰς πλάνας καὶ τὰ σφάλματα τῶν προγενεστέρων νὰ δημιουργῶσι τὰ ἰδικά των δράματα. Ὁ Εὐριπίδης ὑπῆρξεν οὕτω ὁ μεγαλείτερος τῆς ἀρχαιότητος κριτικὸς, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς κριτικῆς του ὑπῆρξε δι' αὐτὸν ἡ πηγὴ τῆς ἐμπνεύσεως, τόσον ὥστε συχνότατα αἱ τραγῳδίαι του ἀποτελοῦν τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ἀντιθέσεως πρὸς τὰ ἴδια θέματα τῶν προγενεστέρων του συγγραφέων. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Εὐρυπίδης δὲν παρήγαγεν ὅπως ὁ Σοφοκλῆς θεωρητικὰ ἔργα κριτικῆς φιλολογίας, ἐν τούτοις εὑρίσκεται μεγίστη πρακτικὴ κριτικὴ εἰς τὰς τροποποιήσεις τὰς ὁποίας τὰ ἔργα του ἐπέφερον εἰς τὰ δράματα τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σοφοκλέους.

Εἰς τὸν «Φιλοκτήτην» λ. χ. διώρθωσε ὡρισμένας ἀπιθανότητας ἐν τῇ δράσει τὰς ὁποίας διέπραξεν ὁ Αἰσχύλος. Εἰς τὴν «Ἠλέκτραν», ἀπέβαλε τὰ σφάλματα τά ὁποῖα ἠλάττουν τὴν ἀξίαν τῆς σκηνῆς καθ' ἣν γίνονται αἱ ἀναγνωρίσεις εἰς τὰς «Χοηφόρους».

Ὁ κ. Πουὶ ὅστις ἐξετάζων λεπτομερῶς τὸ ζήτημα τοῦτο ἀποδεικνύει πόσος παράδοξος ἦτο ὁ τρόπος τῆς δημιουργίας τῶν πρωταγωνιστῶν καὶ ἐν γένει τῶν προσώπων τοῦ δράματος, ὡς καὶ ἡ δι' αὐτὴν μετάδοσις ὡρισμένων σκηνικῶν καὶ γνωμῶν, ἀλλὰ καὶ ἐξάγει συνάμα πῶς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μόνον ἀπὸ σκηνῆς ἦπο δυνατὸν νὰ γίνῃ διδασκαλία τῆς λυρικῆς φιλοσοφίας ἄπου ἦτο καὶ ἡ μόνη ὁπωσδήποτε ἀκμάζουσα τότε.

ΛΕΥΚΟΙ ΚΑΙ ΜΑΥΡΟΙ

ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΣ. (Νέα Ὑόρκη). — Ἡ πρόληψις περὶ τῆς διαφορᾶς τῆς ἀνθρωπίνης φυλῆς ἥτις ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τείνει νὰ ἐξαλειφθῇ ἀπὸ τὰς πεπολιτισμένας χώρας, ἐκδηλοῦται ἐν ὅλῃ της τῇ δυνάμει εἴς τινας πόλεις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ὅπου ὁ μὴ λευκὸς ἄνθρωπος ὁ θέλων νὰ κερδίσῃ ἐντίμως ἐργαζόμενος τὸν ἄρτον του παρεμποδίζεται εἰς πᾶσαν αὐτοῦ προσπάθειαν ἕνεκα τῆς ἐμμονῆς τῶν λευκῶν εἰς τὰς παλαιὰς κατὰ τῶν μαύρων παραδόσεις.

Τὰ συνδικάτα δὲν δέχονται μεταξὺ τῶν μελῶν των τοὺς μαύρους, πρᾶγμα ὅπερ ἀπὸ πρακτικῆς ἐπόψεως ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀπομάκρυνσιν αὐτῶν ἀπὸ παντὸς ἐπαγγέλματος ἀπαιτοῦντος κάποιαν δεξιότητα.

Ἐὰν κατὰ τύχην ὁ μαῦρος εὕρῃ ἐργασίαν τινὰ οἱ λευκοὶ προτιμῶσι νὰ παύσωσιν ἐργαζόμενοι παρὰ νὰ ὑποφέρωσι τὴν μετ' αὐτοῦ συνεργασίαν. Ἡ θέσις τῶν πραγμάτων ἕνεκα τούτων φαίνεται ἀρκετὰ περίπλοκος. Ἡ τύχη τῶν μαύρων δὲν εἶνε ὀλιγώτερον ἀξιοθρήνητος καὶ ὅταν προσπαθῇ νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς ὑψηλοτέρας καὶ κατ' ἀκολουθίαν μᾶλλον ἀνεπτυγμένας ζώνας. Εἰς τοὺς Κιγκιννάτους ἐλάχιστος ἀριθμὸς μαύρων κατώρθωσε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ταχυδρομείων. Ἐπὶ 700 ὑπαλλήλων τοὺς ὁποίους ἀριθμεῖ εἰς τὰ ταχυδρομικὰ γραφεῖά της ἡ πόλις αὕτη ὑπάρχουν 12 μαῦροι βοηθοὶ καὶ 38 διανομεῖς. Εἰς τὴν ἀστυνομίαν ἐπὶ 610 ὑπαλλήλων μόνον 12 μαῦροι καταλέγονται. Τὰ ἐλεύθερα ἐπαγγέλματα τὰ ἀνήκοντα εἰς τὴν νομικὴν καὶ τὴν ἰατρικὴν ἐπιστήμην εἶνε προσιτὰ εἰς αὐτοὺς, ἀλλ' ἐν τῇ πραγματικότητι εἶνε ἀδύνατον νὰ κερδίσουν ἐντίμως τὸν ἐπιούσιον οἱ μαῦροι ἐπιστήμονες.

Οἱ λευκοὶ οὐδέποτε καταφεύγουν εἰς τὰ φῶτά των, οἱ δὲ ὁμοιόχρωμοί των καταφεύγουν εἰς τοὺς λευκοὺς ἐπιστήμονας εἴτε ἐκ ζηλοτυπίας

εἴτε καὶ ἐκ παραδόσεως καθ' ἣν οἱ λευκοὶ εἶνε πάνσοφοι ἐνῷ οἱ μαῦροι εἶνε κτήνη.

Η ΚΟΡΕΑ

ΙΑΠΩΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ (Τόκιο). —*Ἀπὸ δωδεκαετίας ἡ χώρα τῆς «Ἠρέμου Πρωϊας» ὅπως ποιητικῇ ἀδείᾳ ὀνομάζεται τὸ Βασίλειον τῆς Κορέας, ἔλαβε σημαντικὴν ἀνάπτυξιν. Ἡ πρωτεύουσα Σεούλ, ἥτις ἀριθμεῖ περὶ τὸ ἑκατομμύριον κατοίκων, καθίσταται καθημερινῶς πλουσιωτέρα καὶ εὐτυχεστέρα. Πᾶσα ἡ πρὸς τὸν Νότον Κορεατικὴ χώρα βρίθει ἀπὸ φυτείας, καὶ ἐν γένει ὁ γεωργικὸς βίος μεγάλως συντελεῖ εἰς τὴν εὐημερίαν τῶν νοτίων Κορεατῶν. Οἱ λόφοι ἀποψιλωθέντες ἕνεκα τῶν ἀφροντίδων καὶ ἐγκληματικῶς ἀμελῶν κυβερνήσεων σκιάζονται νῦν ἀπὸ ἑκατομμύρια νέων δένδρων. Ἐπίσης ἡ ἐργατικὴ δραστηριότης ἀναπτύσσεται μεγάλως εἰς μεταλλευτικὰς ἐπιχειρήσεις καὶ ἐργασίας. Ὁ χρυσός, ὁ χαλκὸς καὶ ὁ σίδηρος κατὰ μεγάλας ποσότητας ἐξάγονται ἀπὸ τῆς Κορέας. Πρό τινων ἐτῶν ἡ ἀθλιότης, ἡ ἔνδεια, ἡ ἄγνοια, ἡ ἀγριότης ἦσαν τὰ κύρια καὶ ἐμφανέστατα χαρακτηριστικὰ τῶν Κορεατῶν. Οὔτε σχολεῖα ὑπῆρχον, οὔτε νόμοι, οὔτε δικαιοσύνη, οὔτε ὑγιεινή. Ἐπὶ τοῦ παρόντος βρίθουν τά σχολεῖα, τὰ δ' ἀνώτερα λύκεια ἐκπολιτίζουν τὰ τέκνα δεκακισχιλίων Κορεατικῶν οἰκογενειῶν. Αἱ πόλεις νῦν εἶνε καθαραὶ καὶ διοικοῦνται καλῶς. Μεγάλα νοσοκομεῖα ἱδρύθησαν καὶ ἀρκετὰ φιλανθρωπικὰ ἐν γένει καταστήματα. Τέλος οἱ ἱεραπόστολοι ὅλων τῶν δογμάτων γίνονται εὐπρόσδεκτοι εἰς Κορέαν.*

Η ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΙΚΗ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑ

ΙΣΛΑΜ (Κωνπολις).—Δὲν προσπαθοῦν μόνον οἱ Χριστιανοὶ εἰς τὰς ἄλλας ἠπείρους νὰ ἐκχριστιανίσουν τοὺς ἀλλοθρήσκους· ὑπάρχει καὶ Μουσουλμανικὴ προπαγάνδα ἥτις ζητεῖ νὰ προσδώσῃ εἰς τὸν Ἰσλαμισμὸν καὶ ἄλλους πιστούς. Καὶ ἡ προπαγάνδα αὐτὴ ἐν μέσῃ Εὐρώπῃ ἐνεργοῦσα ἐπιτελεῖ μεγάλας προόδους. Οὕτως ἐν Γερμανίᾳ διενεργεῖται ὑπὸ Αὐστριακοῦ μηχανικοῦ, ὅστις ζήσας μίαν εἰκοσιπενταετίαν ἐν Ἀνατολῇ ἐγένετο μουσουλμάνος καὶ ἐνυμφεύθη μίαν μωαμεθανίδα, ὀνομασθεὶς ταυτοχρόνως Μωχαμὲτ-Ἀδήλ. Δύο ἄλλα πρόσωπα κατοικοῦντα εἰς Μόναχον καταγίνονται εἰς τὴν διάδοσιν τῶν αὐτῶν ἰδεῶν. Εἰς τὴν Γαλλίαν μία λογία γενομένη Μουσουλμανὶς καὶ ὀνομαζομένη Ἀζιζὰ ἐργάζεται εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ Ἰσλαμισμοῦ ἐν τῇ χώρᾳ της. Ἡ Ἀγγλία κέκτηται τὴν Μουσουλμανικὴν Λέσχην τῆς Λιβερπούλ καὶ τρία μουσουλμανικὰ περιοδικά. Μάλιστα ἀρκετοὶ Ἄγγλοι καὶ Ἀγγλίδες οὐχὶ ὀλίγοι ἐκ τῶν τυχαίων ἠσπάσθησαν τὸν Μωαμεθανισμόν. Καὶ τέλος εἰς τὴν Ἀμερικὴν ἡ θρησκεία τοῦ Μωάμεθ ἔχει τοὺς ὀπαδούς της, τόσοι δὲ εἶνε οἱ μουσουλμάνοι ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ ὥστε πρόκειται νῦν ν' ἀνεγείρουν καὶ τζαμίον.

ΑΣΘΕΝΕΙΑΙ ΚΑΙ ΜΑΘΗΤΑΙ

ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΣ (Ν. Ὑόρκη).— Κατόπιν λεπτομεροῦς ἐξετάσεως τὴν ὁποίαν οἱ σπουδαιότατοι παιδίατροι τῆς Νέας Ὑόρκης ἐνήργησαν ἐπὶ μαθητῶν, παρετηρήθη ὅτι τὰ δύο τρίτα ἐξ αὐτῶν εἶχον ἀνάγκην ἀμέσου θεραπείας. Αἱ μεταδοτικαὶ πνευμονικαὶ νόσοι ἀποκλείουν ἀπὸ τὰ σχολικὰ ἱδρύματα χίλια περίπου χωρὶς νὰ ὑπολογισθῶσιν 50,000 περιπτώσεις ἐλάσσονος σπουδαιότητος αἵτινες δὲν συνεπάγωνται τὴν ἀνάγκην τοῦ ἀποκλεισμοῦ. Ἡ ἔκθεσις τῆς Μάξουελ ἀναφέρει ἀκόμη καὶ 3,000 περιπτώσεις διφθερίτιδος, ὠτίτιδος, εὐφλογίας καὶ σκαρλατίνας. Περὶ τὰ 12,000 παιδία πάσχουν ἐκ κακῆς θρέψεως, 408 δὲ σημειοῦνται ὡς πάσχοντα ἐξ ὑπερτάτης ἀναιμίας. Ποῖα ὅμως τὰ αἴτια τῆς ἀξιοθρηνήτου ταύτης καταστάσεως ἀπὸ ἐπόψεως ὑγιεινῆς; Ἡ ἔκθεσις ὑποδεικνύει ὡς κυρίαν τοῦ κακοῦ πηγὴν τὴν ἀμάθειαν καὶ τὴν ἔνδειαν τῶν πλείστων οἰκογενειῶν καὶ τὸν ἀναπόφευκτον συγχρωτισμὸν τῶν ὑγιῶν μαθητῶν πρὸς τοὺς πάσχοντας.

Η ΜΑΓΕΙΡΙΚΗ ΤΩΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΩΝ

[Φαγητά, Γλυκύσματα, Ἐπιδόρπια]

(Παπάκια παραγεμιστά)

Καθαρίζομεν καλὰ τὰ παπάκια. Κόπτομεν ψιλὸ κιμμὰ, τὸν καβουρδίζομεν καλά. Προσθέτομεν σταφίδας, τηγανισμένα ψωμάκια εἰς μικρὰ τεμάχια, κουκουνάρια, ὀλίγο ρύζι τὰ ἀφαιρεθέντα ἐντόσθια, ἀμύγδαλα, μοσχοκάρυδο, πιπέρι, ἅλας. Ἀφοῦ καβουρδισθοῦν καλὰ, παραγεμίζομεν τὰ παπάκια, τὰ ράπτομεν, τὰ ἀφίνομεν ὀλίγον νὰ στεγνώσουν, τὰ λεμονίζομεν καὶ τὰ βάζομεν νὰ τσιγαρισθοῦν. Τὰ σβήνομεν μὲ κρασὶ ἄσπρο καὶ κατόπιν μὲ ντομάτα.

(Κολοκυθάκια μὲ τυρὶ)

Παίρνομεν1 1)2 ὀκὰ κολοκυθ. μικρὰ, τὰ καθαρίζομεν καλὰ, βάζομεν βούτυρο καὶ λάδι νὰ κάψῃ εἰς τὴ φωτιὰ, ρίπτομεν τὰ κολοκύθια νὰ τσιγαρισθοῦν. Κατόπιν προσθέτομεν ντομάτα καὶ νερὸ νὰ βράσουν. Ὅταν πλησιάσουν νὰ γίνουν, ἔχομεν τριμμένο τυρὶ τουλουμίσιο καὶ τὸ ρίπτομεν μέσα νὰ βράσῃ πολὺ ὀλίγον ὅσον νὰ μείνουν μὲ τὸ βούτυρόν τους.

(Αὐγὰ γεμιστὰ)

Βράζομεν σφικτὰ 6 ἢ δώδεκα αὐγὰ τὰ κόπτομεν εἰς τὸ μέσον. Ἀφαιροῦμεν τὸν κροκὸν, τὸν ὁποῖον λυώνομεν εἰς ἕνα πιάτο προσθέτοντες σαρδέλλας κοπανισμένας, χοιρομέρι ὀλίγο τυρὶ παρμεζάνα ἢ κεφαλοτύρι, τροῦφες.

Μὲ αὐτὴν τὴν γέμισιν παραγεμίζομεν τὰ ἀσπράδια τῶν αὐγῶν καὶ κατόπιν ἔχομεν γαλέττα κοπανισμένην εἰς ἕνα πιᾶτο καθὼς καὶ εἰς ἄλλο πιᾶτο 2 αὐγὰ κτυπημένα. Παίρνομεν τὰ γεμισμένα αὐγὰ ἕνα ἕνα καὶ τὰ βουτοῦμεν εἰς τὸ αὐγὸ καὶ γαλέττα ἀνὰ δύο φοράς. Ἔχομεν βούτυρο εἰς τὴ φωτιὰ νὰ καίῃ καὶ τὰ τηγανίζομεν.

(Μαρμελάτα ἀχλάδια)

Παίρνομεν καλὰ ἀχλάδια καὶ ἀφοῦ τὰ καθαρίσωμεν ἀπὸ τὲς φλοῦδες καὶ τοὺς σπόρους, τὰ κόπτομεν εἰς φέτες κάὶ τὰ βάζομεν εἰς τὸ νερό. Ἀλλάζομεν κατόπιν τὸ νερὸ καὶ τὰ βάζομεν εἰς λεμόνια. Ἀφοῦ βράσουν καλὰ τὰ κατεβάζομεν, τὰ ἀφήνομεν νὰ κρυώσουν καὶ τὰ περνοῦμεν ἀπὸ τὸ τρυπητό.

Ζυγίζομεν αὐτὰ καὶ ἂν εἶνε καθ' ὑπόθεσιν 2 ὀκάδες βάζομεν 1 ὀκᾶ ζάχαρι, ἂν 1 ὀκᾶ, βάζομεν 1)2 ζάχαρι. Ἀνακατώνομεν εἰς τὴν φωτιὰ ἕως ὅτου δέσουν. Διὰ νὰ ἴδωμεν ἐὰν εἶνε ἕτοιμον, βάζομεν εἰς πιᾶτο ὀλίγον νερὸ κρύο, καὶ ρίπτομεν ὀλίγας σταγόνας ἀπὸ τὸ σιρόπι· ἂν μὲν εἶνε ἕτοιμον, γίνεται ἐντὸς τοῦ ὕδατος ἕνας κόμπος ἀδιάλυτος, ἂν ὄχι διαλύεται.

Κατόπιν, ἀφοῦ γείνῃ, βάζομεν τὴν μαρμελάτταν ζεστὴ μέσα εἰς ἀγγεῖα στεγνὰ καὶ ἀφοῦ ἀφήσωμεν αὐτὴν νὰ κρυώσῃ, ρὴν ἄλλην ἡμέραν κόπτομεν τρογγυλὰ χαρτιὰ, τὰ βουτοῦμεν μέσα εἰς σπίρτο καὶ σκεπάζομεν τὴν μαρμελάταν. Οὕτω γίνονται καὶ μαρμελάτες ἀπὸ βερύκοκα, ροδάκινα κτλ.

(Παγωτὸ ροδάκινο)

Βράζομεν ἕνα σιρόπι μὲ βανίλλια καὶ τὸ κάμνομεν 30 βαθμούς. Ἀφοῦ κρυώσῃ, προσθέτομεν 1)2 ὀκᾶ ροδάκινα γινωμένα καὶ περασμένα ἀπὸ τραχηλιά. Στήβομεν τὸ ζοκμὶ δύο πορτοκαλλίων, διὰ νὰ δώσωμεν ροδακίνου χρῶμα ἅμα ἔχῃ 30 βαθμοὺς καὶ κατόπιν τὸ σερβίρομεν εἰς τὴν γλασιέραν νὰ παγώσῃ.

ΓΝΩΜΑΙ ΚΑΙ ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ

Ἡ θλῖψις εἶνε πάντοτε ἀνωφελὴς, διότι οὐδὲν ἐπανορθοῖ. [Μιραβὼ]

— Ἐπὶ τριῶν προσώπων, εἰς τὰ ὁποῖα διηγούμεθα τὰς δυστυχίας μας, εἰς μὲν τὰ δύο παρέχομεν θλῖψιν καὶ εὐχαριστοῦμεν τὸ τρίτον [Κα Μπακὶ]

— Οἱ ἄνδρες φθονοῦσι τὸ πνεῦμα ὅσον αἱ γυναῖκες τὴν καλλονήν. [Κονδιγιὰκ]

— Ἡ φιλαργυρία εἶνε τὸ τυφλότερον τῶν παθῶν, διότι δὲν ἔχει καμμίαν συναίσθησιν ἑαυτοῦ. [Λαιενὰ]

— Πᾶσα γυνὴ, ἥτις δὲν καταβάλλει προσπάθειαν νὰ σᾶς χανῇ ὡραία, δὲν δίδει καμμίαν σημασίαν εἰς σᾶς, [Μπουὰτ]

— Ὁ μὴ μεριμνῶν περὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ζωῆς εἶνε κύριος τῆς ζωῆς τῶν ἄλλων. [Σενέκας]

— Μέγα γεγονὸς εἶνε ἀποτέλεσμα μεγάλης αἰτίας οὐδέποτε μικρᾶς [Ναπολέων]

— Ὁ ἄνθρωπος τρώγει μόνος αὐτὸς περισσοτέρας σάρκας ἢ ὅλα τὰ ζῶα ὁμοῦ. [Μπικρὸν]

— Πᾶν ἀγαθὸν ὑπερβολικὸν μεταβάλλεται εἰς κακόν. [Πεγκοὺρ]